

Европа Иттифоки

Management Training Programme
MTP

O'ZBEKISTON
SAVDO-SANOAT
PALASATI

Uzbekistan

Тадбиркорлар учун он-лайн интерактив хизматлар

Интернетнинг виртуал
имкониятларидан бизнесда
қандай қилиб, унумли
фойдаланиш мумкин

Қўлланма

Европа Иттифоқи

Management Training Programme
MTP

O'ZBEKISTON
SAVDO-SANOAT
PALATASI

Uzbekistan

Тадбиркорлар учун он-лайн интерактив хизматлар

*Интернетнинг виртуал имкониятларидан
бизнесда қандай қилиб, унумли фойдаланиш
мумкин*

Кўлланма

«infoCOM.UZ» нашриёти
Тошкент 2015

65.9(5Ў)09
Р 30

КБК 65.9(5Ў)09 32.973.202
УЎҚ 334.722(575.1):004.738.5

Тадбіркорлар учун он-лайн интерактив хизматлар.
Интернеттинг виртуал имкониятларидан бизнесда қандай қилиб, унумли фойдаланиши мүмкін.
Кўлланма. Тошкент, infoCOM.UZ, 2015, 176 бет.

Уишу кўлланма Интернеттинг виртуал имкониятларидан фойдаланиши, ишилашини ўрганмокчи бўлган тадбіркорларга мўлжалланган бўлиб, унда қўйидағи маълумотлар баттафсил ёритилган: тадбіркорлар учун Интернеттинг виртуал имкониятлари, он-лайн технологиялардан фойдаланиши тартиблари, улардан бизнесни ривожлантиришида фойдаланиши усуслари, тез мулокот қилини технологиялари ва фойдаланиши веб-саҳифалар тасвифи ва улардан фойдаланиши тартиблари келтирилади.

Уишу кўлланма фойдаланувчиларга тез вакът ичida Интернеттинг он-лайн технологияларидан, иши юритишда, унумли мулокот усусларидан, электрон хукумат, хусусан, ягона интерактив давлат хизматларидан фойдаланиши кўнгималарини эгаллаб олишига, унинг имкониятларидан кўндалик фаолиятда унумли фойдаланиши ўйларини ўрганишига ёрдам беради.

Кўлланма Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Таракқиёт Дастиурининг “Ўзбекистон Бизнес Форуми” лойихаси ёрдамида тайёрланди ва Европа Иттифоқи томонидан молиялаштирилётган “Бошқарув кадрларни тайёрлаш дастури” лойихасининг кўмидига чоп этилди. Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси ва унинг таркибиб ёбунимларни орқали бепул тарқатилиди. Кўлланманнинг электрон нусхаси Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатасининг www.chamber.uz, “Ўзбекистон Бизнес Форуми” лойихасининг www.businessinfo.uz хамда “Бошқарув кадрларни тайёрлаш дастури” лойихасининг <http://mtpeu.uz> интернет сайтларида жойлаштирилган.

Тузувчи муаллиф: **Сайёра Раҳмонқуловна**, физика-математика фанлари номзоди, доцент.

Такризчилар:
Алишер Шайхов, Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси Раиси,
Баҳодир Хошимов, Ўзбекистон Менежерлар Асоссияцияси Раиси.

ISBN-978-9943-392-14-4

© Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси

Европа Иттифоқи келажакда ўз ресурслари, изланишлари ва тақдирларини бирлаштирумокчи бўлган 28 аъзо давлатдан иборат. 50 йилик кенгайини даврида улар баркарорлик, демократия ва тургунлик худудини барпо этиб, маданий хилма-хиллик, толерантлик ва инсон эркинлиги гояларини саклаб колишига эриши. Европа Иттифоқи ўзи этишиган ютуклар ва мақсадларни иттифоқ таркибига кирмаган давлатлар билан баҳам кўриши ниятида.

Европа кўмитаси Европа Иттифоқининг ижроия органидир.

Мазкур нашр муаллифлари томонидан билдирилган фикрлар Европа Иттифоқи нуктаи назарига тўлиқ тўғри келмаслиги мумкин.

© “Бошқарув кадрларни тайёрлаш дастури” лойихаси

БМТ Таракқиёт Дастири (БМТД) БМТнинг ривожланинг соҳасидаги глобал тармоғи бўлиб, ўз олдига аъзо давлатларга билим, тажриба ва маблаг манбаларидан фойдаланиши имкониятини яратиши орқали инсонлар хаётидаги икобий ўзгаришлар киритиш мақсадини кўйтан. Биз 16бта мамлакатда фаолият юритамиз; ушбу мамлакатлар ривожланишига оид глобал ва миллий муммаларнинг ечимини топишларига кўмаклашамиз.

Мамлакатлар ўзларининг салоҳиятларини ривожлантириши жараёнида БМТД ходимлари ва кенг доирадаги ҳамкорларининг тажриба хамда билимларидан фойдаланадилар.

Мазкур нашр муаллифлари томонидан билдирилган фикрлар БМТ, жумладан, БМТ Таракқиёт Дастири ва БМТга аъзо давлатларининг расмий нуктаи назарларига мос келмаслиги мумкин.

© БМТДнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси, 2015.

Барча хукуқлар химояланган.

«infoCOM.UZ» нашриёти 2015

МУНДАРИЖА

Сўз боши	5
Кириш	8
1-боб. Интернет технологиялари ҳақида нималарни билиш зарур?	11
1.1. Тадбиркор учун Интернет имкониятлари	13
1.2. Интернет имкониятларининг тараққиёти	15
1.3. Интернет имкониятларидан иш юритишида ва бошқарища фойдаланиш бўйича маслаҳатлар	20
2-боб. Интернетда ахборот таъминоти ва хавфсизлиги	25
2.1. Интернетда ахборот таъминоти ва ундан фойдаланиш тартиби	27
2.2. Интернетда ахборот хавфсизлиги.....	31
2.3. Офисда ахборот хавфсизлигини таъминлаш тартиблари...	35
2.4. Булутли технологиялар имкониятлари	36
2.5. Офисда ахборот хавфсизлигини таъминлаш бўйича тавсиялар.....	38
3-боб. Интернетда тез мuloқot қилиш турлари ва улардан фойдаланиш тартиблари	41
3.1.Интернетда тез мuloқot ва мурожаат қилиш турлари	43
3.2. Электрон почтадан мuloқot учун унумли фойдаланиш....	43
3.3. Чат ёрдамида мuloқot	47
3.4. Блоглар ва саҳифалар ёрдамида мuloқot.....	48
3.5. Форум орқали мuloқot	51
3.6. Жамоа тармоғи орқали мuloқot	57
3.7. Интернет телефония орқали мuloқot	61
3.8. Видеоконференция орқали мuloқot	62
3.9. Мuloқотни ташкил этиш ва бошқариш бўйича тавсиялар.....	67
4-боб. Интернетда бизнесни юритиш ва ривожлантириш тартиби	69
4.1.Электрон офис имкониятлари ва уни яратиш тартиблари	71
4.2.Электрон реклама ва маркетинг.....	74
4.3.Электрон тўлов (UPAY) афзалликлари ва фойдаланиш тартиби	77

4.4. Электрон дўйонлар имкониятлари ва фойдаланиш тартиби.....	79
4.5. Эълонлар таҳтаси имкониятлари ва фойдаланиш тартиби	81
4.6. Электрон тижорат имкониятлари ва фойдаланиш тартиби.....	85
4.7. Электрон биржা имкониятлари.....	88
4.8. Электрон тиббийт имкониятлари ва ишлаш тартиби	90
4.9. Ягона ахборот-маълумот порталидан унумли фойдаланиш тартиби	92
4.10. Тадбиркорликда Интернетда фойдаланиш бўйича маслаҳатлар.....	96
 5-боб. Электрон ҳукумат имкониятларидан унумли фойдаланиш.....	97
5.1. Электрон ҳукумат тушунчаси билан танишиш	99
5.2. “Электрон ҳукумат” тизими.....	101
5.3. Ягона интерактив давлат хизматлари портали ҳақида.....	103
5.4. Давлат интерактив хизматлари тавсифи.....	107
5.5. Ягона интерактив давлат хизматларидан фойдаланиш тартиблари.....	113
5.6. Тадбиркорлар учун имкониятлар ва улардан фойдаланиш тартиби	119
5.7. Интерактив хизматлардан фойдаланиш бўйича тавсиялар.....	123
 6-боб. Электрон таълим.....	125
6.1. Электрон таълим имкониятлари билан танишув	127
6.2. Масоғадан ўқиш технологияси афзалликлари	131
6.3. Масоғадан ўқиш тартиби	134
6.4. Электрон кутубхоналардан фойдаланиш тартиби.....	141
6.5. Масоғадан ўқиш курслари рўйхати	144
6.6. Масоғадан ўқишини ташкил қилиш бўйича тавсиялар	147
 Адабиётлар	150
Лугат	152
Фойдали веб-саҳифалар манзили ва изоҳлари	157

Xурматли тадбиркорлар!

Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси (Палата) Сизга мазкур қўлланмани тақдим этишдан мамнун. Ҳозирги кунда Республика-мизда мулкдорлар синфини шакллантириш ва хусусий секторни жадал ривожлантиришга қаратилган фаол сиёсат олиб борилмоқда. Бундай сиёсат ҳар қандай бозор иқтисодиётини ҳаракатлантирувчи кучдир. Мазкур вазифаларни бажаришда Палатага муҳим масъулият юклатилгандир. Тадбиркорликни ривожлантириш учун қулаги шароитлар яратиш, ишчанлик муҳитини такомиллаштириш, ўз аъзоларининг хукуқлари ва қонуний манфаатларини ифода этиш ҳамда ҳимоя қилиш, тадбиркорларнинг чет эллик шериклар билан алоқаларини йўлга кўйишга кўмаклашиш Палатанинг асосий мақсади ҳисобланади.

Палата ҳамкорлари қатори кундан-кунга кўпайиб бораётганилиги, аъзоларимиз олдида биз учун кўшимча масъулиятдир. Фахр билан таъкидлаш лозимки, Палата аъзолари орасида кўп минглаб кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари қаторида йирик молиявий институтлар, ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш корхоналари, кўшма корхоналар сони кенгайиб бормоқда.

Булар қаторида, Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий фаолият Миллий банки, Асака банки, Саноат курилиш банки, Ипак Йўли банки, TRASTBANK, “UCELL” ва “Doychekabel” кўшма корхоналари, “Uzkimyosanoat”, NEFTGAZMONTAJ, O’ZAGROSUG’URTA ва шу каби бошқа корхоналарини алоҳида кўрсатиб ўтиш зарур.

Ҳозирги кунда Палата ва унинг бўлинмалари мутахассислари томонидан тадбиркорлар ва инвесторлар учун Ўзбекистоннинг барча нукталарида ўз вақтида юқори малакали хизматлар кўрсатиш ва уларни кенгайтириб бориши мақсадида изчил ишлар амалга оширилмоқда. Аъзоларимиз ва шу билан бирга, хорижий ҳамкорлар билан бўладиган бевосита алоқани олиб бориши вазифасини бажаришда Палатанинг веб-сайти (www.chamber.uz) кўл келмоқда. Ушбу сайтда тадбиркорлик фаолиятининг барча жараёнларига оид саволларга жавоб топиш, республика ва хорижда бизнес соҳасидаги сўнгти хабарлар билан танишиш, тадбиркорликка оид қонунчилик ва меъёрий ҳужжатлар бўйича муҳим маълумотларни олиш ва келгуси ишларда кўлланадиган қизиқарли маълумотларга эга бўлиш мумкин.

Ижтимоий-иктисодий ҳаётимизнинг барча жабхалари каби тадбиркорлик соҳасида ҳам замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ва улардан янада кенгроқ фойдаланиш бутунги куннинг долзарб вазифаси хисобланади.

Мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов таъкидлаб ўтганларидек, компьютерлаштиришни, Интернетни, умуман ахборот технологияларини нафақат ишлаб чиқариш ва саноатда, умумий таълим мактаблари ва олий таълим муассасаларида, балки кундалик ҳаётимизда ҳам татбиқ этишни ўз олдимишга мақсад қилиб қўйиш лозимдир.

2012 йил 21 марта Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Замонавий ахборот-коммуникация технологияларини янада жорий этиш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-1730 сонли Карори қабул қилиниши ушбу соҳага эътибор ва ундаги ислоҳотларнинг устувор аҳамият касб этишидан далолат беради.

Замонавий ахборот-коммуникация технологияларини тадбиркорлик фаолиятида янада кенгроқ қўллаш мақсадида Палата томонидан БМТ Тараққиёт Дастиурининг “Ўзбекистон Бизнес Форуми” лойиҳаси билан ҳамкорликда “Ягона ахборот-маълумот портали” яратилди ва республиканинг барча минтақаларида инфо-киосклар ўрнатилди. Ушбу инфо-киоск орқали тадбиркорлар бизнес юритишнинг турли жиҳатларини қамраб олган тизимлашган маълумотлар базасидан фойдаланишлари мумкин.

Фуқаролар ва тадбиркорлар учун тўловларни амалга оширишда қўшимча қуляйликлар яратиш учун “UPAY” тизими жорий этилди. Мазкур тизим Ўзбекистон Республикасининг “Электрон тўловлар тўғрисида”ги Қонуни ижросини таъминлашга қаратилган бўлиб, унинг ёрдамида мобил алоқа, Интернет ва SMS воситасида накд пулсиз тўловларни амалга ошириш мумкин. Агар коммунал хизматлари, солиқ тўловлари, мобил телефон ва интернет хизмати, турли савдо ва хизмат кўрсатиш корхоналарига тўловларни амалга оширмоқчи бўлсангиз, “UPAY” сизга маъқул келади.

Ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантиришга қаратилган саъй-ҳаракатлар натижасида Ўзбекистонда йилдан-йилга аҳолининг кенг қатламларига компьютер ва Интернет тармоғидан фойдаланиш имкониятлари кенгайиб, шахснинг ривожланиши ва бизнес фаолиятини янада тараккий эттириш учун

улкан имкониятлар яратилмоқда. Бу эса шахсдан ва айниқса, тадбиркорлардан компьютер ва Интернет технологиялари имкониятларидан унумли фойдаланишни талаб этади.

Ушбу қўлланма айнан шу вазифани амалга оширишга қаратилган. Уфойдаланувчиларга тез вақт ичида Интернетнинг онлайн технологияларидан, иш юритишида унумли мулоқот усувларидан, электрон хукумат, хусусан, ягона интерактив давлат хизматларидан фойдаланиш кўникмаларини эгаллашга ёрдам беради.

Хурматли тадбиркорлар, Интернет ва замонавий аҳборот технологиялари имкониятларидан унумли фойдаланган ҳолда, ўз фаолиятингизни янада ривожлантириш ва бизнесда янгидан-янги мэрраларни эгаллашингизда Сизга муваффақиятлар тилаймиз.

Хурмат ва энг яхши тилаклар билан,

*Алишер Шайхов,
Ўзбекистон Республикаси
Савдо-саноат палатаси Раиси*

“Бугунги кунда миллий ахборот тизимини шакллантириши жараёнида Интернет ва бошқа глобал ахборот тизимларидан кенг фойдаланиши, айниқса, мұхым аҳамиятга эга. Бунга әришиш XXI асрда мамлакат тараққиети учун ҳал құлувчи аҳамият касб этади”

Ислом Каримов

Кириш

Ушбу қўлланма кичик бизнес вакиллари ва хусусий тадбиркорларнинг ахборот технологиялари соҳасида малакасини оширишга ёрдам бериш учун мўлжалланган. Интернет тадбиркорларга республика ягона ахборот тизимидан ва тадбиркорларнинг ҳалқаро тизимига боғланишга кўмак беради. Бу эса уларга ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишларида ёрдам беради. Шунинг учун Интернет имкониятларидан тадбиркорликда унумли фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Ушбу қўлланма Интернет интерактив технологияларини ўрганмоқчи бўлган тадбиркорларга мўлжалланган бўлиб, унда қўйидаги маълумотлар батафсил ёритилган: тадбиркорлар учун Интернетнинг виртуал имкониятлари, он-лайн технологиялардан фойдаланиш тартиблари, улардан бизнесни ривожлантиришда фойдаланиш усуллари, тез мулоқот қилиш технологиялари ва фойдали веб-саҳифалар тавсифи ва улардан фойдаланиш тартиблари келтирилади.

Ушбу қўлланма фойдаланувчиларга тез вақт ичida Интернетнинг он-лайн технологияларидан, иш юритишда тезкор мулоқот усулларидан, электрон хукумат, хусусан, ягона интерактив давлат хизматларидан фойдаланиш кўнікмаларини эгаллаб олишга, унинг имкониятларидан кундалик фаолиятда унумли фойдаланиш йўлларини ўрганишига ёрдам беради.

Қўлланма 6 боб, адабиётлар рўйхати, луғат ва фойдали веб-саҳифалар манзили ва изоҳидан ташкил топган. Ҳар бир мавзу батафсил маълумотлар ва расмлар ёрдамида ёритилган. Мавзу бўйича билимларни мустаҳкамлаш учун топшириқлар берилган. Ушбу топшириқларни бажариш давомида Интернет он-лайн хизматларидан иш фаолиятида унумли фойдаланиш кўнікмалари ҳосил бўлади. Шунинг учун топшириқларни бажаришга ва тавсияларга алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқдир.

Биринчи боб тадбиркор учун Интернет имкониятлари, Интернет технологиялари, яъни хизматлари ва ушбу хизматлардан иш юритишида ва бошқаришда фойдаланиш бўйича амалий маслаҳатлар билан танишириди.

Иккинчи бобда тадбиркор Интернетдан унумли фойдаланиш тартиблари, Интернетда ахборот хавфсизлиги, маълумотлар хавфсизлиги, офисда ахборот хавфсизлигини таъминлаш тартиблари, ахборот хавфсизлигини таъминлаш бўйича амалий тавсиялар ва маслаҳатлар келтирилади.

Учинчи бобда Интернетда тез мулоқот қилиш турлари ва улардан фойдаланиш тартиблари, хусусан, Интернетда тез (интерактив) мулоқот қилиш хизмати турлари, мурожаат орқали мулоқот, электрон почтадан мулоқот учун унумли фойдаланиш, форум ёки жамоа тармоғи орқали мулоқот, Интернет телефония, видеоконференция, электрон хукumat ва мулоқотни ташкил этиш ва бошқариш бўйича тавсиялар жамланган. Шу билан бирга, булутли технологиялар тавсифи ва афзалликлари келтирилади.

Тўртинчи бобда тадбиркор Интернетда бизнесни юритиш ва ривожлантириш тартиблари, яъни он-лайн технологиялар – электрон офис имкониятлари ва уни яратиш тартиблари, электрон реклама ва маркетинг, электрон тўлов (UPAY), электрон дўйонлар, эълонлар таҳаси, электрон тижорат, электрон биржа, электрон тиббиёт (теглетиббиёт), БМТ ягона ахборот-маълумот портали имкониятлари ва унумли фойдаланиш тартиблари, Интернетда тадбиркорликда фойдаланиш ва бошқариш юзасидан фойдали маслаҳатлар баён этилган.

Бешинчи бобда электрон хукumat имкониятларидан унумли фойдаланиш, электрон хукumat имкониятлари, ягона интерактив давлат хизматлари портали ҳақида, давлат интерактив хизматлари рўйхати ва тавсифи, ушбу хизматга мурожаат қилиш тартиби, корхона ишини юритиш имкониятлари ва улардан фойдаланиш тартиби каби интерактив хизматлардан фойдаланиш бўйича амалий маслаҳатлар берилади.

Интернет ёрдамида ходимлар малакасини ошириш, яъни электрон таълим – масофадан ўқиш имкониятлари ва фойдаланиш тартиблари олтинчи бобда келтирилади. Тадбиркорлар ушбу бобда масофадан ўқиш технологияси, электрон кутубхоналар

тавсифи ва фойдаланиш тартиби, масофадан ўкиш технологияси афзалликлари, имкониятлари, ўкиш тартиблари билан танишадилар. Масофадан ўкиш курслари рўйхати ҳамда масофадан ўкишни ташкил қилиш бўйича маслаҳатлар баён этилган.

Луғатда Интернет он-лайн хизматидан фойдаланиш жараёнида ишлатиладиган сўз ва атамалар изоҳи келтирилади.

Иловада фойдали веб-саҳифалар тавсифи ва фойдаланиш бўйича маслаҳатлар келтирилади.

Уибу қўлланма Интернет он-лайн хизматлари – тадбиркорлик фаолиятингизда янада кўпроқ муваффақиятларга эришишингизда ёрдам беради, деб умид қиласиз.

Биринчи боб

Интернет технологиялари ҳакимда
нималарни биллиш зарур?

- Тадбиркор учун Интернет имкониятлари
- Интернет имкониятларининг тараққиётти
- Интернет имкониятларидан иш юритишда ва бошқаришда фойдаланиш бўйича маслаҳатлар

**Интернет – бу ўргимчаксиз жаҳон
ахборот ўргимчак тўридир**

1.1. Тадбиркор учун Интернет имкониятлари

Бутун дунё ҳамжамияти шуни тан олмоқдаки, XXI асрда билим – энг бебаҳо ресурс сифатида – иктиносидий ва ижтимоий тараққиёттинг ҳаракатлантирувчи кучи сифатида намоён бўлади. Билим ва ахборотларни яратиш, узатиш ва уларга эга бўлиш тез суратларда амалга ошаётган бир даврда уларни эслаб қолиш имконияти мавжуд эмас. Билим ва ахборотларни йигиши, танлаш, қайта ишлаш, узатиш ва амалиётда қўллашнинг восита ва усуулларига эга бўлиш зарур.

Ижтимоий, иктиносидий, сиёсий, маданий ва экологик соҳаларда жиддий ўзгаришларга сабабчи бўлган глобаллашув жараёнида, айниқса, АҚТ соҳасидаги кескин тараққиёт ахборот ресурсларининг ривожланишига олиб келди. Бу эса фойдаланувчилардан ахборотдан унумли фойдаланишни талаб этади.

XXI асрнинг инсониятга тақдим этган афзалликларидан бири АҚТ имкониятлари бўлиб, уйнан шу талабга жавоб беради, яъни бугунги кунда инсон АҚТ имкониятларидан фойдаланибгина қолмай, балки уларни кундалик фаолиятида тўғри ва унумли жорий этиш, қўзланган мақсадлари йўлида ютуқларга эришишига кўмак бериши шартdir.

Бугунги кунда, Интернет имкониятларидан хабардор бўлиш ва улардан фойдалана билиш зарурати ўсиб бормоқда. Дастрслаб Интернет бу турли-туман маълумотлар, билимлар омбори эди. Эндилиқда Интернет ёрдамида биргаликда унумли ишлаш имкониятлари ҳам ривожланиб бормоқда. Интернет айнан шу имкониятлари билан фойдаланувчиларни ўзига жалб этмоқда, мазкур имкониятлар, айниқса, тадбиркорликда жуда аскотмоқда. Бунинг учун ушбу имкониятлардан унумли фойдаланиш зарур. Масалан, кундалик фаолиятда зарур бўлган ахборот ва билимларни топиш, янгиликлар билан танишиш, харидорлар билан мулоқот қилиш, зарур анжомлар ва технологияларни сотиб олиш ва тўловларни амалга ошириш учун фойдаланилмоқда.

Интернетда ўз корхонаси ҳамда хизматлари ҳақидаги маълумотларни веб-саҳифада ва жамоа тармоқларида берувчи корхоналар сони ўсиб бормоқда. Интернет орқали хизматларни амалга оширувчи корхоналар сони кўпаймоқда.

Тўловларни бажа-риш учун ҳам банк-ка бориш зарурати йўқолиб бормоқда.

Тадбиркорлар учун Интернет ёрдамида янгиликларни олиш ва юбориш қулай бўлиб қолди. Ўзбекистон Савдо-саноат Палатаси веб-саҳифасидаги маълумотлар, янгиликлар ва маслаҳатлардан тадбиркорлар фойдаланиб келмоқда. Бу эса Интернет ёрдамида тадбиркорликни амалга ошириш имкониятлари республикамизда ривожланиб бораётганининг далилидир.

Келинг, тадбиркор учун Интернет имкониятларини санаб ўтайлик:

- *Маълумотларни топиш, олиш, сақлаш ва улар устида ишилаш.*
- *Янгиликлардан хабардор бўлиш, янги билимларни олиш ва мала-кани ошириши.*
- *Мижозларни ва ҳамкорларни топиш.*
- *Маҳсулот ва хизматларни сотиш имконияти.*
- *Маркетинг ва бозор мониторингини амалга ошириши.*
- *Рақобатларнинг иши фаолиятини назорат қилиши.*
- *Тўловларни бажарииш.*
- *Бизнесни бошқарши.*
- *Янги гоялар ва лойиҳалар ҳақида маълумот олиш ва бизнесни ри-вожлантириши.*
- *Тезкор алоқа қилиши ва мурожаат этиши.*

Ушбу имкониятларга эришиш учун Интернет технологияларидан унумли фойдаланиш зарур. Шу билан бирга, корхона ва

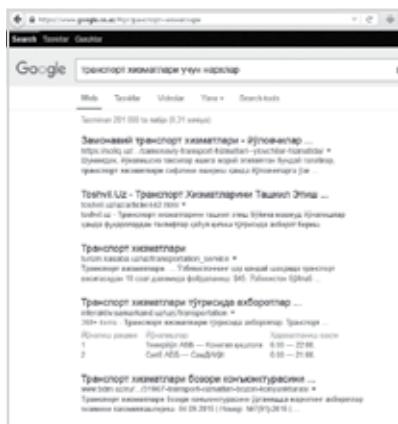
унинг хизматлари ҳақидаги маълумотни Интернетта жойлаштириш ва уни оммавийлаштиришни йўлга қўйиш мухимдир. Бизнесни бошқариш учун мавжуд бўлган имкониятлардан фойдаланиш мумкин. Ушбу қўлланмада Сиз Интернетнинг виртуал технологиялари тавсифи ва улардан фойдаланиш бўйича тавсия ва маслаҳатлар билан танишасиз. Ушбу виртуал оламга саёҳатингизда муваффақиятлар тилаймиз. Агар ушбу саёҳат натижасида сизда савол ва тавсиялар пайдо бўлса, уларни www.chamber.uz ва www.businessinfo.uz саҳифалари орқали юборишингиз мумкин.

1.2. Интернет имкониятларининг тараққиёти

Интернет дастлаб бир неча ҳарбий тадқиқотчилик марказлари ўртасида ахборот ресурсларидан биргаликда фойдаланиш учун яратилган эди. Кейинчалик ушбу имкониятдан олимлар ва тадқиқотчилар фойдалана бошлади. Йилдан-йилга унинг имкониятлари ошиб борди. Натижада унинг фойдаланувчилари доираси ҳам кенгайиб борди. Бугун Интернет бир қатор имкониятларга эга. Айнан ушбу имкониятлар унинг кенг оммага манзур бўлишининг сабабчисидир. Шунинг учун ҳозирги кунда Интернет каттаю-кичикнинг энг яқин дўстига айланди.

Умуман олганда, Интернет қўйидаги имкониятларга эга:

- Маълумотларни топиш.
- Электрон почта хизмати.
- Мулоқот қилиш (чат, форум, видеоконференция).
- Маълумотларни олиш ва тарқатиш (веб-саҳифалар, веб-блоглар, жамоа тармоқлари, ахборотномалар, янгиликлар).
- Электрон ҳокимият.
- Электрон офис.
- Электрон кутубхоналар.
- Электрон таълим.
- Электрон тиббиёт.
- Электрон тижорат.

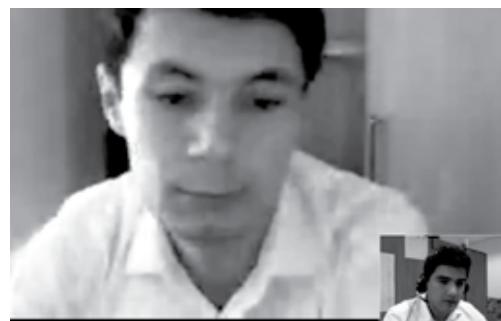
Маълумотларни топши – Интернет маълумотларни тез топиш имконияти билан фойдаланувчиларни ўзига тортади. Маълумотларни қидириш маҳсус қидирив тизимлари мавжуд. Қидирив тизимлари маҳсус тартиби-қоидаларга эга. Маълумотлар айнан шу қоидалар асосида қидирилади. Шу билан бирга, маълумотларни каталоглардан қидириш мумкин. Ушбу каталоглар тизими хам ўз тартибига эга.

расм, ҳужжат, жадваллар, тақдимотлар ва аудио, видеофайлларни юбориш ва қабул қилиш мумкин. Энг асосийси, хат бир зумда манзилга ёки бир неча манзилга етиб боради. Электрон хатни ўқиш учун электрон почта қутисини очиш зарур. Бу маҳсус почта тармоғи ёки Интернет тармоғидаги электрон почта хизматлари орқали амалга оширилади. Интернет фойдаланувчиси электрон манзил ёрдамида Интернетнинг турли хизматларидан фойдаланиш имкониятига эга бўлади.

Мулоқот қилиш – Интернет фойдаланувчилар ўзаро мулоқот қилиши учун мухит яратади. Матн, овоз ва видеоалоқа ёрдамида мулоқот қилиш мумкин бўлади. Форум ва чатда клавиатура ёрдамида чоп этиш орқали мулоқот қилиш мумкин. *Lync, Gmail, Mailagent, Skype, Viber* кабилар орқали аудио ва видео алоқаларни хам амалга ошириш мумкин. Телефонда мулоқот қилганингизда сухбатдошни факатгина эшитиш мум-

кин. Видеоалоқа ёрдамида эса сұхбатдошни эши-тиш билан бирга, уни күриш ҳам, яъни сұхбатдошни мавзуга бүлгап муносабатини ку-затиш мумкин, айникса, тадбир-корликда бу тех-нология жуда күл келади. Бир пайтнинг ўзида бир неча киши билан видеоалоқа ўрнатыш мумкин. Савдо-саноат палатаси *Lync* дастуридан унумли фойдаланади.

Маълумотларни тарқатиши – Интернет имкониятларидан бириди. Унинг ёрдамида янгиликларни ва ах-боротларни кенг доирага қысқа вақт ичида тарқатиш мумкин. Бу ахборот узатишнинг энг тез ва арzon усулидир. Бунда ахборот 24 соат давомида ми-жозлар эътиборида бўлади. Тадбиркорлика оид маълумотларни веб-саҳифалар, веб-блоглар, жамоа тармоқларида, ахборот пор-талларида, ахборотномалар ва тарқатмалар ёрдамида тарқатиш мумкин. Кундан-кунга Интернет мижозлари сони ўсиши уни энг унумли оммавий ахборот воситасига айлантирумокда.

Электрон ҳукумат – Электрон ҳукумат бу фуқароларга, бизнесга, ҳукуматнинг бошқа тармоқлари ва давлат ходимларига ахбо-рот технологиялари ёрдамида ахборотни тақдим этиш ва давлат хизматларини күрсатишин такомиллаштиришдир. Бунда давлат ва фуқаро ўртасидаги алоқага минимал вақт сарф этилади, яъни давлат ва фуқаро ўртасидаги мулоқот тезроқ ўрнатилиади. Чунки

фуқаролар ҳукумат ташкилотларига Интернет орқали тўғридан-тўғри мурожаат этиши имконига эга бўладилар. Бу албатта, ахборот технологиялардан унумли фойдаланишни тақозо этади.

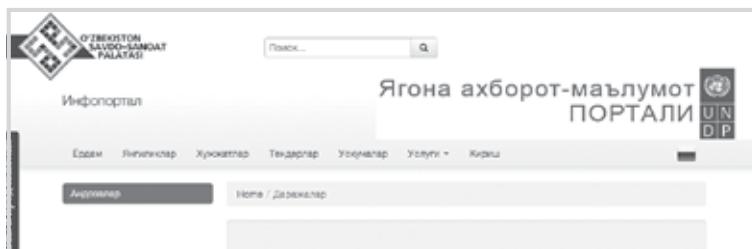

Электрон офис

– Интернет офисларни бошқарища ва иш юритиш борасида кўп имкониятларга эга. Электрон офис ёрдамида корхона ҳужжатларидан турли офислардан туриб, биргаликда фойдаланиш мумкин. Офислар орасидаги масофа аҳамиятга эга эмас. Бу ҳужжатлар устида бирга ишлашда

жуда қулайдир, айниқса, хизмат сафари давомида ҳам ходимлар корхона ҳужжатларидан фойдаланиши ва корхона фаолиятида фаол иштирок этиши мумкин. Бунинг учун ходимлар корхона веб-сайтида имконият мавжуд бўлиши ва ходим Интернет орқали унга боғланиши шарт. Электрон офис корхонада ишунумдорлигини оширади ҳамда вақт ва қоғоз харажатини тежайди. Электрон офис корхона фаолиятида кўпгина қуликлар яратади. Ушбу технология тавсифи 5-бобда батафсил келтирилади.

Электрон кутубхоналар – бу одатдаги кутубхонанинг Интернетдаги электрон шаклидир. Бу кутубхона фонди улканлиги ва

24 соат сифатли хизмати билан афзалдир. Унда зарур китоб ёки мақолани бир зумда топиш мумкин. Интернет ёрдамида дунёнинг ихтиерий кутубхонаси электрон жавонларидағи адабиётлар сизга мунтазир. Электрон кутубхоналарнинг аксарият адабиётларидан белгүл фойдаланиш мумкин. Баъзи кутубхоналар қисман ёки тұлық пуллик хизмат күрсатиши мумкин. Оммабоп электрон кутубхоналар рўйхати 6-бобда келтирилади.

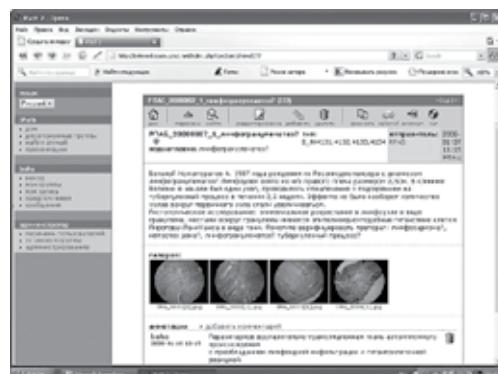
Электрон таълим (Масофадан ўқитиш)

Интернет тармоғи орқали сизга қулай бўлган вақтда ва жойда ўқиш имкониятидир. Электрон таълим ёки масофадан ўқитиш қулаилиги билан ривожланниб бормоқда. Бу, айниқса, иккинчи касбни танлашда ва малакани оширишда жуда қўйл келмоқда, чунки иш фаолиятидан ажралмаган ҳолда ўқиш мумкин, яъни ишдан бўш вақтда ўқув жараённанда иштирок этилади. Шунинг учун бу имконият тадбиркорлар учун кулагайдир. Масалан, ишдан узилмаган ҳолда, мунтазам равишда, ходимлар малакасини ошириш мумкин. Ушбу таълим ҳақида 6-бобда ба-тафсил танишиш мумкин.

Электрон тиббиёт (Телетиббиёт)

Интернет орқали беморларни даволаш имкониятидир. Масофадан туриб, беморнинг ҳолатини кузатиш, операция жараённанда қатнашиш, ташхис натижалари билан танишиш ва таҳлил қилиш имкониятлари те-

летиббиёт деб аталади. Махсус видео қурилмалар, электрон микроскопли компьютерлар ва камералар ёрдамида беморларнинг ташхисини аниқлаш, уларни даволаш ва операциялар қилиш мумкин бўлмоқда.

Ушбу имконият шифокорларни ўқитишда ҳам кўл келмоқда, яъни юқори малакали шифокорлар маслаҳатларидан узоқдаги беморлар ҳам тез тиббий ёрдам олиши мумкин. Тиббиёт таълим муасасалари талабаларини ўқитиш, уларга жарроҳлик жараёнларини намойиш этиш ҳамда маҳаллий ва чет эл шифокорларининг маъруза ва маслаҳатларини ташкил этиш шифокорлар ҳамда талабалар малакасини оширишда муҳимдир. Бу ҳақида оммавий ахборот воситаларида янгиликлар тез-тез пайдо бўлиб бормоқда.

Электрон тижкорат – бу Интернетда савдо-сотиқни амалга оширишдир. Унинг имкониятлари турли-туман бўлиб. Интернет орқали техника, дори-дармон, кийим-кечак ва озиқ-овқат маҳсулотларини сотиш ёки харид қилиш ва хизмат кўрсатиш мумкин. Бу хизмат ёрдамида сифатли маҳсулот сотиш билан бирга, вақт ва маблағни тежаш мумкин. Ушбу усулдан корхоналар ҳамда жисмоний шахслар фойдаланмоқда. Шунинг учун ушбу технология тезда ривожланмоқда. Баъзи корхоналар савдо-сотиқни фақат Интернет орқали амалга оширмоқда.

1.3. Интернет имкониятларидан иш юритишда ва бошқаришда фойдаланиш бўйича маслаҳатлар

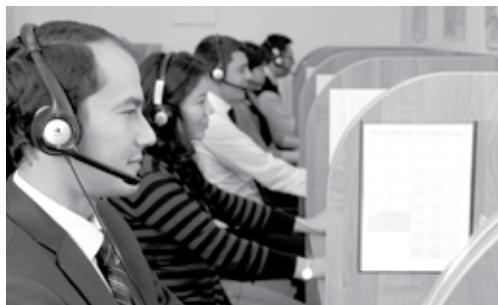
Интернетнинг юқорида келтирилган имкониятларини қўллаш юзасидан тавсиялар қўйидагилардан иборат:

- Интернетнинг имкониятларини ўрганиб чиқиб, ундан корхонада фойдаланиш бўйича йўлланма ишлаб чиқинг ва у билан ходимларни таниширинг. Ушбу йўлланмада Интернетдан фойдаланиш сиёсатини, хавфсизлик тартиблари ва ходимлар масъулиятини кўрсатиш мақсаддага мувофиқ. Ушбу йўлланмани эксперталарга кўрсатиб ва уларнинг тавсиясини ҳисобга олган маъқул.

- Интернет имкониятларидан фойдаланиш юзасидан ходимлар учун тренинг ташкил этиш ва ходимларнинг фаол ўқишини таъминлаш зарур. Мунтазам равища, Интернет янги имкониятлари бўйича тренинг ва тақдимотлар олиб бориш ва унда барча ходимларнинг иштирок этишини таъминлаш зарур. Интернет имкониятларидан унумли фойдаланган ходимларни рағбатлантириш мумкин. Бу бошқа ходимларни Интернет имкониятларидан унумлироқ фойдаланишга ундейди.
- Хужжатларни, хисботларни ва лойиҳаларни Интернет орқали юбориш вақтните жайди. Масалан, сиз ҳужжатларни Интернет орқали қабул қилиб, ўзингизга қулагай бўлган вақтда танишиб, фикр ва мулоҳазаларингизни унда кўрсатишингиз мумкин. Бундан ташқари, ҳамкорлар ёки ходимлар билан бирга, ҳужжат устида реал вақтда ҳамкорликда ишлашингиз мумкин. Натижада ҳужжат ёки лойиҳа янада такомиллашади. Ушбу жараён сизни ва ходимларни янги foя ва янги лойиҳаларга олиб келади. Чунки ушбу мулоқот янги билим ва кўникмалар ривожланиши учун муҳит яратади. Шу билан бирга, ҳужжатлар, хисботлар ва лойиҳалар устида ишлаш жараёнини қисқартиради ва унумдорликни оширади.

- Интернетдан мuloқот учун фойдаланиш иш жараёнини тезлашириди ва харажатларни камайтиради. Чунки расмий мuloқот оғзаки мuloқотдан устундир. Ёзма равиша, фикр билдириш күпроқ эътиборни ва масъулиятни жалб этади. Бу эса барчадан қўшимча ҳаракат талаб этади, яъни бу ходимларни ўз устида доимо ишлашга ундейди. Бу бир томондан бўлса, иккинчи томондан, вақт тежалади, яъни кераксиз муҳокамаларга ўрин қолмайди. Видеоалоқа ёрдамида мuloқот қилиш икки томондан ҳам жиддийликни талаб этади. Яна бир томони телефон алоқаси ва сафарлар учун харажатлар сезиларли даражада камаяди.
- Интернетнинг он-лайн интерактив имкониятлари кундак фаолиятда жуда фойдалидир. Ушбу имконият корхона иш фаолиятини сезиларли даражада оширади. Бунинг учун ушбу хизматдан тўғри ва мақсадли равиша, фойдаланиш ва хизматлар тавсифи билан танишиш зарур. Бу фойдаланувчи саволига мос хизматни аниқлашда фойдали бўлади.

- Интернет орқали янги имкониятлар, янги лойиҳалар ва янги ҳамкорлар топиш мумкин. Бу бизнесни ривожлантириш учун омилдир. Бунинг учун доимо Интернетда корхона учун зарур бўлган янги

ликларни, имкониятларни, ҳамкорлар веб-саҳифаларини кузатиб бориш зарур. Форум ва жамоа тармоқларида қатнашиб бориш мумкин. Ахборотномаларга корхонани кайд қилиш мумкин. Масалан, бир корхона янги лойиҳа устида иш бошлаган ва бунинг учун ҳамкорлар қидираётган ёки ташкилот лойиҳани амалга ошириш учун корхоналар ўртасида тендер ўтказаётган бўлиши мумкин. Масалан, Савдо-саноат палатаси дастури тендорлари www.chamber.uz саҳифасида бериб борилади.

- Интернет оммавий ахборот воситаси бўлганлиги учун ундан реклама учун фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Агар

корхонангиз ва унинг хизматлари ҳақидағи маълумотни 24 соат давомида мижозларга ҳавола қилмоқчи бўлсангиз, унда буни фақатгина Интернет орқали амалга ошириш мумкин. Масалан, корхона веб-саҳифаси, мунтазам равишда, ахборот воситаларида корхона фаолияти ҳақида маълумот бериш, форум ва блогларларда маълумот бериб бориши, ҳамкорликда лойиҳаларда қатнашиш, турли танловларда иштирок этиш (масалан, Интернет форум, Интернет Фестиваль) мумкин. Корхона веб-саҳифаси мунтазам равишда, янгилиниб бориши унинг жиддийлигидан далолат беради.

- Интернет ёрдамида ходимлар ишини мониторинг қилиш ва зарур ҳолда уларга тавсия ва маслаҳатлар бериш мумкин. Интернет оғислар орасидаги масофани йўқотади, яъни корхона ягона тармогини яратади. Натижада корхона ходимлари ишини бошқариш ва ёрдам бериш мумкин. Бу электрон оғис деб аталади. Бу имкониятда корхонанинг барча ходимлари мулоқот қилиш, ҳужжатлардан биргаликда фойдаланиш, таҳдил қилиш, янгиликларни биргаликда ўрганиш имкониятига эга бўлади.
- Интернетдаги маълумотлардан фойдаланишда муаллифлик ҳуқуқига риоя қилиш зарур. Қонунга зид ва ахлоқсиз маълумотларни тарқатувчи саҳифалардан фойдаланмасликни ходимлардан талаб қилинг.

- Интернетда тадбиркорликни амалга ошириш мүмкін. Масалан, электрон дүкон, электрон эълонлар таҳтаси, электрон газета ёки журнал, он-лайн маслаҳат ва шу кабилардир. Бу электрон тижоратта мисолдир.
- Масофавий таълим курслари ҳақида янгиликлардан хабардор бўлинг. Ушбу курслар ўзингизнинг ва ходимларнинг малакасини оширишда фойдали бўлади. Масофавий таълим ишдан узилмаган ҳолда малака ошириш имкониятини беради.

Интернетда ахборот таъминоти ва хавфсизлиги

Иккинчи боб

- Интернетда ахборот таъминоти ва ундан фойдаланиш тартиби
- Интернетда ахборот хавфсизлиги
- Офисда ахборот хавфсизлигини таъминлаш тартиблари
- Булутли технологиялар имкониятлари
- Офисда ахборот хавфсизлигини таъминлаш бўйича тавсиялар

**Ахборот хавфсизлигининг
таъминланмаганлиги
– маълумотларингииздан
бошқалар ҳам фойдаланиши
эҳтимоли мавжудлигидир**

2.1. Интернетда ахборот таъминоти ва ундан фойдаланиш тартиби

Интернет – бу глобал тармоқдир. Уни бутун жаҳон ўргимчак тўри (World Wide Web) деб ҳам атайдилар. Бу тармоқ миллионлаб компьютерлар (веб-серверлар) тўридан ташкил топади. Улар ўзаро телефон тармоғи, кабеллар ва сунъий йўлдошли тармоқлар орқали боғланади.

Ахборотлар ушбу компьютерларда жойлашган бўлиб, улар жаҳон ягона ахборот оламини яратади. Ушбу ахборот олами тармоқдаги барча компьютерларга очик бўлади. Ахборотлар гиперматнли хужжатлардан ташкил топган бўлиб, улар веб-саҳифалар деб аталади.

Веб-саҳифаларда турли маълумотлар жойлаштирилади. Бу хужжатлар, жадвал, диаграммалар, расм, аудио, видеолавҳалар, китоб ва журналлар, хужжатли ҳамда бадиий фильmlар ва башқалардир.

Умуман олганда, Интернетда турли ахборотлар мавжуд, бироқ ҳамма ахборот ҳам барча фойдаланувчилар учун очик бўлмайди. Баъзи ахборотлар ёпиқ бўлади ва улардан чекланган фойдаланувчилар фойдаланиши мумкин бўлади. Бу рухсат ёки пароль орқали амалга оширилади.

Масалан:

- Корхона стратегик фаолиятига оид ахборотлар фақат корхона ходимларига очик, умумий маълумотлар эса барчага очик бўлиши мумкин.
- Электрон кутубхонанинг баъзи маълумотлари пуллик бўлиши мумкин ва улар тўлов амалга оширилгандан сўнг очилади.

Агар ахборот қачонлардир компьютерга киритилган бўлса, уларни Интернетдан топиш эҳтимоллиги жуда юқори бўлади.

Интернет, инглиз тилидаги «interconnected network» иборасининг қисқартырған күрнишии бўлиб, глобал компьютер тармоғи маънносини аngлатади.

Интернет тармоғи фойдаланувчилари сони кўпаймоқда. Дунёда Интернет фойдаланувчилари сони 3 миллиардан ошиди [23]. Ўзбекистон Интернет фойдаланувчилари сони 12 миллиондан ошиди [22].

Интернетда ахборотдан фойдаланиш тартиби

Интернет ёрдамида зарур ахборотларни қидириш, узатиш ва алмашиб жуда оддий ва қулайдир. Шу билан бирга, улардан мuloқot қилишда ва муҳокамаларда иштирок этишда ҳам фойдаланиш мумкин.

Саҳифадан саҳифага ўтиб, зарур ахборотларни ўқиб, билим оларкансиз, вақтнинг қанчалик тез ўтганини сезмай қоласиз. Агар Интернетда ишлаш малакангиз бўлса ва баъзи

коидаларни билсангиз, Интернет бўйлаб саёҳат катта хузур бағишлиди. Шу билан бирга, Интернет тармоғида жуда катта ҳажмдаги ахборот оламида осонгина адашиб қолиш ҳам мумкин. Чунки Интернетдаги ахборотлар ҳажми кундан-кунга ўсиб бормоқда. Маълумотлар оддий кутубхонадаги каби китоб ва журналларда, китоб ва журналлар эса жавонларда жойлашади. Бунда китоб ва журнал вазифасини файллар бажаради. Жавон вазифасини эса жилдлар бажаради. Интернетда ишлаш учун Internet Explorer, Chrome ёки Opera каби браузер (browsers) лардан ва қидирув тизимларидан (масалан, Google, Yahoo) фойдаланиш зарур, улар билан ишлаш тартиби “Тадбиркорлар учун Интернет” қўлланмасида [10] батрафсил келтирилган.

Интернетда маълумотлар излаш қоидалари мавжуд. Уларга риоя қилиш қидирувни тезлаширади. Қуйида маълумотларни қидиришнинг баъзи қоидаларини келтирамиз:

Амал тавсифи**Амаллар тартиби**

Аниқ ибора ва сўзни топиш

Ибора ёки сўзни " " ёрдамида қўштироқ ичига олинг. Натижада кўрсатилган ибора ёки сўзлар қидирилади. Масалан, "бизнес режа лойиҳаси".

Бир ёки бир неча сўзи туширилиб қолдирилган цитатани топиш

Цитатани " " ёрдамида қўштироқ ичига олинг. Тушириб қолдирилган сўз ўрнига * қўйинг. Масалан, "бизнес * лойиҳаси".

Ихтиёрий бир неча сўзни топиш

Сўзларни "I" белгиси ёрдамида ажратиб кетма-кет киритинг. Масалан, "бизнес I режа I лойиҳаси".

Бир гапга тааллуқли сўзларни топиш.

Сўзларни киритишида уларни "&" белгиси билан бирлаштириш зарур. Масалан, "бизнес & режа & лойиҳаси"

Аниқ сўзни ичига олган хужожатни топиш

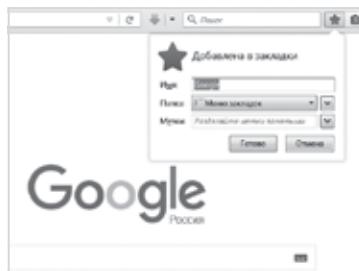
Зарур сўзни олдига "+" белгиси қўйиш керак. Агар бир неча сўз зарур бўлса, уларнинг олдига "+" белгисини қўйиш лозим. Масалан, "+ бизнес + режа лойиҳаси".

Сўзни қидирувда ҳисобга олмаслик

Жавобларда кўрмоқчи бўлмаган сўзларингиз олдига минус ишорасини қўйинг. Шундай қилиб, ҳатто бир неча сўзни ҳам олиб ташлаш мумкин. Масалан, "бизнес режа - лойиҳаси".

Интернетда турли мазмундаги маълумотлар мавжуд. Улардан фойдаланишда муаллифлик ҳукукига риоя қилинг.

- Интернетдаги ахборотлардан фойдаланишда эҳтиёт бўлинг. У ердаги ахборотларни ажратта олишни ўрганинг. Чунки тўғри-нотўғри ахборотлар бўлиши эҳтимолдан ҳоли эмас. Ишончли саҳифалардан фойдаланинг. Ишончли саҳифалар мавзу бўйича **Закладки / Избранные** менюси ёрдамида хотирага киритиш мумкин.
- Вируслардан ва заарарли дастурлардан эҳтиёт бўлинг. Улардан ҳимояланиш тартибларига риоя қилинг. Лицензияли антивирус дастурлардан фойдаланинг. Уларни одатда дилер корхоналар сотади.
- Веб-саҳифаларни очишда сизга зарур бўлган саҳифаларгагина киринг. Хар хил ёрқин рекламаларга эътибор берманг, чунки улар эътиборни жалб қилишга мўлжалланган бўлиб, вирусланган бўлиши мумкин. Баъзи рекламалар ахлоқсиз мазмунли саҳифаларни очиши мумкин. Ушбу саҳифаларни **Закрыть** тугмачаси ёрдамида ёпиш мумкин.
- Интернет хизматларидан фойдаланишда шахсий маълумотларингизни киритишида огоҳ бўлинг. Шахсий маълумотларни тўлиқ киритиш зарурати йўқ. Логин ва паролларни ён дафтарчангизга киритиб кўйишни унутманг. Агар пароль ёдингиздан кўтарилиган бўлса, уни тиклаш мумкин. Бунинг учун администраторга мурожаат қилиш зарур бўлади. Одатда пароль ёнида “Паролни унутдингизми” деган савол мавжуд бўлади. Ушбу майдонга кириб, паролни тиклашингиз мумкин. Баъзан “Cookies” (шахсий маълумотлар ва очилган саҳифалар рўйхати) ларни Настройки майдони ёрдамида ўчириб боринг.
- Интернетдан мулокот учун фойдаланиш иш жараёнини тезлаштиради ва харажатларни камайтиради, чунки расмий мулокот оғзаки мулокотдан устундор.
- Интернет орқали янги имкониятлар, янги лойиҳалар ва янги ҳамкорлар топиш мумкин. Бу бизнесни ривожлантириш учун омилдир. Бунинг учун доимо Интернетда корхона учун за-

рур бўлган янгиликларни, имкониятларни, ҳамкорлар вебсаҳифаларини кузатиб бориш зарур ва форум ҳамда веблогларда қатнашиб бориш керак.

- Интернет ёрдамида ҳужжат ва ҳисботларни тайёрлаш, тадқиқотлар олиб бориш қуладидир. Масалан, корхона ишлаб чиқарувчи маҳсулот бозорини ўрганиш мумкин. Ҳаттоки, мижозлар ва ҳамкорлар талаблари, фикрлари ва тавсияларини йиғишингиз мумкин. Лойиҳалар устида ишлаш сифатлироқ бўлади, чунки Интернет ёрдамида лойиҳанинг долзарблиги ва зарурати, мижозларнинг талаблари ва имкониятларини ўрганиш мумкин.

Топширик:

Тез-тез фойдаланадиган саҳифалар мавзулари бўйича жиллар яратинг. Жиллардаги саҳифалардан фойдаланишини ва уларга янги саҳифаларни киритишни машқ қилинг.

Уибу топшириқни **Закладки** менюси ёрдамида амалга оширишингиз мумкин.

2.2. Интернетда ахборот хавфсизлиги

Интернет ахборот хавфсизлиги ҳақида янгиликлардан эшитгансиз. Интернет тармоғида маълумотларга хавф солувчи зараркунанда ва заарали дастурлар мавжуддир. Улар тармоқ орқали тармоқдаги барча компьютерларга зарар етказиши мумкин. Интернетта уланганингизда, компьютерингиз ҳам зарарланиши мумкин. Шунинг учун эҳтиёт чораларини кўриш зарур. Бунинг учун маҳсус дастурлар бор. Қўйида ахборот хавфсизлигини таъминлаш йўллари келтирилган.

Ахборот хавфсизлиги бу ахборот соҳасидаги шахс, жамият ва давлат манфаатларининг ҳимояланганлигини таъминлаш жараёнидир. Ахборот хавфсизлиги (инглиз тилида «information security») ахборот маҳфийлиги, бутунлиги ва фойдаланиш чекланганлигини таъминлаш билан боғлиқ бўлган ҳолатдир.

Авваламбор, ахборот атамалари билан танишайлик.

- Ахборот – қайси манбага оидлигидан қатъий назар, бизни ўраб турган олам ва унда бўлиб ўтаётган жараёнлар ҳақидағи маълумотлардир. Бу маълумотлар қўйидаги кўринишида бўлади: матнли, рақамли, графикли, овозли ва видео.
- Оммавий ахборот – омма учун мўлжалланган фойдаланиш чекланмаган хабар, ҳужжат, аудио, аудиовизуал ҳамда бошқа маълумотлар.
- Махфий ахборот – қонун ёки қоидага мувофиқ фойдаланиш чекланган, давлат ёки корхона сирларига оид ҳужжатлаштирилган маълумотлар.

Жисмоний шахсларнинг шахсий маълумотлари маҳфий ахборотлар тоифасига киритилади [7].

Ахборот хавфсизлигига оид атамалар ва таърифлар “Ўзбекистон Республикаси ахборот ресурсларини тайёрлаш ва уларни маълумотларни узатиш тармоқларида, шу жумладан, Интернетда тарқатиш тартиби тўғрисида Низомида” [7] тўла келтирилган. Қўйида уларнинг бაъзилари билан танишайлик:

- Ахборот ресурслари – ахборот тизими таркибидаги электрон шаклдаги ахборотлар, маълумот банклари, маълумотлар базаси.
- Ахборот тизими – ахборотларни йиғиш, сақлаш, излаш, ишлаш ва улардан фойдаланиш имконини берувчи ахборот ресурслари, ахборот технологиялари ва алоқа воситаларининг ташкилий тартибга солинган йифиндиси.
- Ахборот маҳсулотлари (маҳсулот) – фойдаланувчиларнинг эҳтиёжларига мувофиқ тайёрланган ва фойдаланувчиларнинг эҳтиёжларини қондириш учун мўлжалланган ёки қўлланиладиган ҳужжатлаштирилган ахборот.
- Ахборот жараёнлари – ахборот тайёрлаш, тўплаш, қайта ишлаш, жамғариш, сақлаш, қидириш, тарқатиш ва фойдаланиш жараёнлари.

Шундай қилиб, ахборот хавфсизлиги (маълумотлар) инглиз тилида «information (data) security» – бу ахборотнинг хавфсизлик ҳолати бўлиб, ушбу ҳолатда унинг маҳфийлиги, бутунлиги ва фойдаланиш ҳуқуқи таъминланади.

Ахборот хавфсизлиги қуйидагилар билан белгиланади:

- **Махфийлігі (конфиденциаллігі)** – ахборотдан фойдаланиш имконияти фақаттана ваколаттаға ега бўлганлар учун очик.
- **Ахборот бутунлігі**, бу ахборотнинг тўғрилигини, тўлиқлигини ва уни қайта ишлаш усуслари билан таъминланганлигидир.
- **Ахборотдан фойдаланниш имконияти** – ахборотдан фойдаланиш имконияти зарур ҳолларда, ваколатта ега бўлган фойдаланувчилар учун берилишидир.

Ахборотнинг хавфсизлиги техник томондан ахборот оқими хавфи, атайлаб ахборотларга ва тизимга зарар кўрсатувчи ҳаракатлар йўқлиги билан аниқланади. Бунда зарар атайлаб ички ва ташқи томондан кўрсатилиши мумкин. Масалан, ахборот тизими мукаммал бўлмаса, у ахборот оқими яратилишига сабаб бўлади ёки корхона ходимлари ҳам зарар кўрсатишдан истисно эмаслигини ҳисобга олинг. Шунинг учун ахборот тизими мукаммаллиги таъминланишига жиддий эътибор беринг.

АКТ хавфсизлиги инглиз тилида «IT security» бўлиб, бу ахборотнинг химояланганлиги ҳолатини, у қайта ишланаётган ахборотнинг хавфсизлигини ва татбиқ этилган ахборот тизими хавфсизлигини таъминлайди. Масалан, корхона шартномалари баъзаси, бу ахборот бўлиб, шартномалар ишланаётган тизим ахборот тизими ҳисобланади. Бунда хавфсизлик ахборот ва тизим хавфсизлиги таъминлангандағина амалга оширилади.

Ахборот тизими хавфсизлиги – ахборот тизими химояланганлиги ҳолати бўлиб, унда ахборот ресурсларининг махфийлиги, очиқлиги, бутунлікни ва аслилиги таъминланади. Масалан, корхона маъмурый ва молиявий тизими ёки корхона ҳамкорлари ва харидорлари ахборот тизимининг хавфсизлиги.

Ахборот хавфсизлиги – бу ахборотнинг ва уни қўллаб-кувватловчи тизимнинг ахборот муносабатлари субъектлари га ножоя зарап кўрсатиши мумкин бўлган тасодифий ёки атайлаб, табиий ва сунъий таъсир ҳамда харакатларидан химояланганлигидир. Масалан, корхона харидорлари ахборот тизимига зарап етказилиши мумкин, яъни корхонага зарап етказилиши мақсадида ахборотлар ўчирилиши ёки харидорларга зиён етказиш мақсадида маълумотлар ўғирланиши мумкин.

Ахборот хавфсизигига оид баъзи тавсиялар

- Ахборот тизими мукаммаллигининг таъминланишига жиддий эътибор беринг. Бунинг учун мутахассислар маслаҳатидан ёки хизматидан фойдаланиш, ёки замонавий лицензияланган ахборот тизимларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Масалан, Office 365 тизими ёрдамида ахборот хавфсизлигини ҳам таъминлаш мумкин.
- Бегона компьютерда электрон почта ёки бошқа хизматлардан фойдаланганингизда, ушбу хизматлардан чиқишини унутманг. Акс ҳолда, бегоналар сизнинг махфий маълумотларингиздан фойдаланиб, номингиздан хат юбориши, мулоқот қилиши, буюртмалар ёки талабномалар йўллаши мумкин.
- Интернет фойдаланувчиси ахборот хавфсизлигининг олдини олиш учун қўйидаги техник ечим ва ташкилий ишларни амалга ошириши зарур:
 - Компьютер тармоғида бегона шахсларнинг ишлашига йўл қўйманг.
 - Шахсий ва оила аъзоларингиз ҳақидаги махфий маълумотларни (исми-шарифингиз, туғилган йилингиз, уй манзилингиз, банкдаги ҳисоб-рақамингиз ҳақидаги маълумотларни) интернет орқали юборманг. Оила аъзоларингизни ахборот хавфсизлигига оид маълумотлар билан танишитиринг.
 - Интернетда нотаниш дастурлардан фойдаланманг. Дастурларни фақат ишончли серверлардан кўчиринг.
 - Интернетда мавжуд бўлган фойдаланиш чекланган ахборотлашган ресурслар ва дастурлардан уларнинг муаллифлари рухсатисиз фойдаланманг.

- Интернетда ахборот хавфсизлигига оид маълумотларни ўрганиб чиқиб, ундан фойдаланишга ҳаракат қилинг.
- Электрон почта паролини мунтазам равища, янгилаб боринг.
- Корхонада Wi-Fi тизими пароли оддий бўлмаслиги, мунтазам равища, янгиланиб бориши ва чекланган ходимларга аён бўлгани мақсадга мувофиқдир.

2.3. Офисда ахборот хавфсизлигини таъминлаш тартиблари

АКТ ёрдамида фаолиятни амалга оширишда корхона ахборот хавфсизлигини таъминлаш зарур. Ушбу фаолият муайян тартибда амалга оширилиши мумкин. Куйида ахборот хавфсизлигини таъминлаш тартиби ва баъзи фойдали тавсияларни келтирамиз.

Корхона ахборот хавфсизлиги сиёсатига эга бўлиши ва ушбу сиёсат билан барча ходимлар таниш бўлиши зарур. Ушбу сиёсат ҳимоя қилиниши зарур бўлган маълумотлар, жараёнлар ва ҳимоя қилиш воситалари, ваколат даражалари ҳамда ҳимоя қилиш тартиблари ҳақида батафсил тавсифини ўз ичига олиши шарт.

Ахборот тизими хавфсизлигини амалга оширишда унинг қуйидаги йўналишлар бўйича ҳимоясини амалга ошириш зарур:

- Ахборот тизими объектлари ҳимояси.
- Ахборотларни қайта ишлаш жараёнлари, амаллари ва дастурлари ҳимояси.
- Алоқа каналлари (акустик, кабелли, радиоканалли ва бошқалар) ҳимояси.
- Ҳимоя тизими бошқаруви ҳимояси.

Ҳар бир йўналиш ҳимоясини амалга ошириш учун қўйидагиларни бажариш лозим:

- Ҳимоя қилиниши зарур бўлган ахборот ресурсларни аниқлаш.
- Ахборот оқими эҳтимоли мавжуд бўлган каналларни аниқлаш.
- Мавжуд бўлиши мумкин бўлган ахборот оқими хавфларини баҳолаш.
- Ҳимоя тизимига талабларни ўрганиш ва шакллантириш.
- Ахборот ҳимояси воситаларини танлаш
- Ҳимоя воситаларини, усусларини ва чораларини ташкил этиш ва жорий этиш.
- Ҳимоя тизими бутунлигини ва бошқарувини назорат қилишни таъминлаш.

2.4. Булатли технологиялар имкониятлари

Булатли технологиялар (Cloud) – бу ахборотни сақлаш ва уни қайта ишиш учун зарур бўлган лицензияли дастурларни, ахборот тизими ва алоқа воситаларини ўз ичига мужассамлаштирган виртуал муҳитдир.

Булатли технологияларда ишиш фойдаланувчиларнинг ишини унумли ва хавфсиз тизимда ишишни таъминланишига қаратилган. Ушбу технологиянинг қўйидаги имкониятлари мавжуд:

- Фойдаланувчи учун виртуал муҳитда ишиш имконияти яратилади.
- Фойдаланувчи ўзига қулай бўлган тизимни мустақил равишда яратишдан халос этилади.
- Фойдаланувчи тизимни яратиш ва фойдаланиш харажатлари сезиларли даражада камаяди. Бу хизматларнинг 70 фоизига Интернет орқали амалга ошириш натижасида эришилади.
- Булатли технологияларнинг мобиллиги натижасида фойдаланувчи ундан дунёнинг ихтиёрий нуқтасида, исталган пайтда фойдаланиш имконига эга бўлади. Ушбу тизим филиаллари мавжуд бўлган корхоналар учун қулайдир.
- Булатли технологияларнинг ахборотларни синхронизациялаш имконияти фойдаланувчига тизимдаги ўзгартирилган ёки янги киритилган ахборотлардан фойдаланиш имкониятини яратади.

- Булутли технологиялардан Интернетта боғланган турли компьютер, планшет, смартфон ёки андроид каби воситалардан фойдаланиш мумкин.
- Булутли тизимда ахборот хавфсизлиги доимий равишда, амалга оширилади, шунинг учун бу хавфсиз тизим доимо сизнинг хизматингизда бўлади.
- Дастурнинг янги версиялари мунтазам равишда, янгилашиб боради, натижада сиз янги дастурлардан доимо илова дастурлар компьютерда ёки смартфонда ўрнатилганлиги ёки ўрнатилмаганлигидан қатъй назар, фойдаланишингиз мумкин бўлади.
- Булутли тизимда ҳужжат устида турли дастурларда тез ишлаш имконияти мавжуд. Ҳужжатлар нусхаси бир дастурдан иккинчисига осонгина кўчирилади.
- Ҳужжатлар устида реал вақтда биргаликда тезда ишлаш, таҳрирлаш ва зарур ҳолларда, бир зумда тиклаш имкониятига эга.
- Хатлар билан ишлаш ва ҳужжатлардан фойдаланиш турли даражадаги ваколатларини ўрнатиш мумкин.
- Булутли хизматлардан фойдаланиш учун Интернет тизими зарур. Интернет тезлиги 256 Мб дан кам бўлмаслиги лозим.

Булутли технологияларнинг санаб ўтилган имкониятлари корхона ахборот тизими яратилишини енгиллаштиради ва унинг бу борадаги харажатларини камайтиради. Шунинг учун булутли технологиялардан корхоналарда фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Ушбу технология корхонани кўпгина мураккаб техник вазифалардан халос этади.

Шу билан бирга, булутли технология оила аъзолари учун ҳам қулайдир. Бунда отоналар фарзандларининг компьютердаги фаолиятини кузатиши ва зарур ҳолларда, назорат қилишлари ҳамда тезда тиклаш имкониятлари мавжуд.

Масалан, Office 365 дастури айнан булутли технологиялар асосида ишни таъминлайди. Унинг ёрдамида корхонангиз ходимлари булутли “виртуал офисда” ишлаш имконига эга бўлади.

Виртуал оффисда корхона шахсий доменида корпоратив почтасига ва ички порталига эга бўлади, ахборотларни булатда сақлаш ва улардан ихтиёрий қурилмадан биргаликда фойдаланиш мумкин, яъни ахборотлар маҳфилиги, бутунигини ва ваколатли очиқлигини таъминлаш мумкин бўлади.

Mashq:

Булутли технологиялар ҳақидаги янгиликларни Интернетдан топинг ва улар билан танишишнг.

2.5. Оффисда ахборот хавфсизлигини таъминлаш бўйича тавсиялар

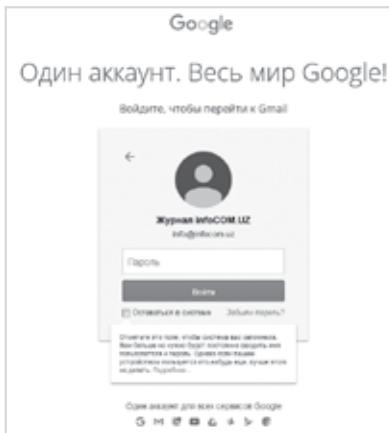
Корхона ахборот хавфсизлиги назорати қўйидагиларни ўз ичига олиши зарур:

- Ахборотларни эҳтиётлаш, яъни улардан фойдаланувчи ходимлар доирасини қисқартириш.
- Лицензияли антивирусадан фойдаланишни таъминлаш.
- Электрон почта хавфсизлигини таъминлаш, корхона электрон почтадан фойдаланиш тартибларини ўрнатиш.
- Пароллардан фойдаланиш сиёсатини йўлга қўйиши.
- Сервер хавфсизлигини таъминлаш.
- Корхона ахборот базалари хавфсизлигини таъминлаш.
- Корхона ахборот тизимлари хавфсизлигини таъминлаш.
- Ахборот хавфсизлиги сиёсатини яратиши.

Кўйида таъминлаш бўйича баъзи фойдали тавсияларни келтирамиз:

- Корхона ахборот хавфсизлиги сиёсатини ишлаб чиқинг. Ушбу сиёсат билан ҳар бир ходимни таништиринг. Ушбу сиёсатда ўйинлар ўйнаш, флешка ва дисклардан фойдаланиш, ижтимоий тармоқларда шахсий мақсаддада фойдаланишни тақиқлаш мақсадга мувофиқ.
- Корхона ахборот хавфсизлиги тизимини жорий этинг. Бунинг учун ишончли мутахассислар хизматидан фойдаланинг.
- Маҳфий хужжатлар фойдаланувчиларини расмий ҳолатда белгиланг ва ушбу хужжатлар билан ишловчи ходимлар билан тушунтириш ишлари олиб боринг.

- Антивирус дастурлари компьютерни вирусдан химоялади ва шунинг учун унинг тезлигини бироз камайтиради. Баъзилар шу сабабли антивирус дастурдан фойдаланмайдилар. Бу жуда ҳам катта хатодир, чунки бу ҳолда компьютердаги маълумотларни йўқотишингиз ёки зарарланиш ҳолатига дуч келишингиз мумкин. Шунинг учун антивирус дастурдан эҳтиёткорлик ва хавфсизликни таъминлаш учун фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Антивирус дастурлари корхонанинг барча компьютерларига ўрнатилиши зарур. Антивирус дастурларининг бир неча компьютерларга ўрнатилувчи турлари ҳам мавжуд. Антивирус дастурларни мунтазам равишда, янгилаш зарур.
- Дастурлар мунтазам равишда янгилашади. Одатда, дастурнинг янги шакли янги имкониятларга эга бўлади ва камчиликларни ҳисобга олади, яъни дастур доимо ривожланиш жараёнида бўлади. Шунинг учун дастурларнинг янги шакллари ҳақидаги янгиликлардан хабардор бўлмоқ зарур.
- Бошқа офис ёки жамоа жойларидан компьютерда электрон почта ёки бошқа хизматлардан фойдалансангиз, ушбу хизматлардан фойдаланишда маҳфий маълумотлар хавфсизлигини унутманг. Бунда **"Сохранить пароль"** майдонини текширинг ва мавжуд белгини ўчиришни унутманг. Акс ҳолда, бегоналар корхона маҳфий маълумотларидан фойдаланиб, корхона номидан харидорларга хужжатлар ёки зарарли хатлар юбориши, мулоқот қилиши, буюртмалар ёки талабномалар йўллаши мумкин.
- Мунтазам равишда, корхона ахбороти хавфсизлигини текшириб боринг. Баъзи корхоналар ушбу хизматни провайдерларга ёки мутахассисларга шартнома асосида юклайдилар. Бунда корхона уларга маълумотларни текшириш корхона ахборот тизимиға киришга рухсат бериси зарур

бўлади. Бунда ахборотларнинг хавфсизлиги, тизим хавфсизлиги ва ходимларнинг фаолияти назорат қилинади.

- Корхонанинг барча ходимлари масъулиятни ҳис этиб, корхона ахборот хавфсизлиги қоидаларига риоя этиши зарур ҳамда ушбу қоидаларга амал қилишини текширишга масъул ходим белгилаш шарт.
- Мунтазам равишда, Интернетнинг янги имкониятлари бўйича форумлар олиб бориш ва унда барча ходимларнинг иштирок этишини таъминлаш зарур.
- Интернет имкониятларидан фойдаланиш юзасидан ва ахборот хавфсизлиги мавзусида ходимлар учун мунтазам равишда, тренинглар ташкил этиш зарур. Масалан, ахборот хавфсизлиги асослари, Microsoft тармоқлари хавфсизлигини таъминлаш, **Касперский лабораториясининг одатдаги ва «Endpoint Security and Management» курсларидан** фойдаланиш мумкин.

Топшириқ:

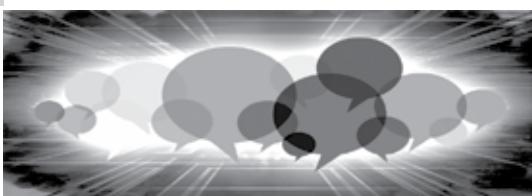
1. Корхона ахборот хавфсизлигини таъминлаш бўйича режангизни тузинг ва уни амалга ошириши жадвалини тузинг. Корхона махфий ва оммавий ахборотлари рўйхатини ва тавсифини режага киритинг.
2. Корхона ахборот хавфсизлиги асослари ва Microsoft тармоқлари хавфсизлигини таъминлаш бўйича курсларни Интернетдан топинг ва уларнинг тавсифи билан танишинг.

Учинчи боб

Интернетда тез мuloқот қилиш турлари ва улардан фойдаланиши тартиблари

- Интернетда тез мuloқот ва мурожаат қилиш турлари
- Электрон почтадан мuloқот учун унумли фойдаланиш
- Чат ёрдамида мuloқот
- Блоглар ва сахифалар ёрдамида мuloқот
- Форум орқали мuloқот
- Жамоа тармоги орқали мuloқот
- Интернет-телефония орқали мuloқот
- Видеоконференция орқали мuloқот
- Мuloқотни ташкил этиш ва бошқариш бўйича тавсиялар

**Тезкор мулокот, бу тадбиркорликни
жадаллаштириш
имкониятидир**

3.1. Интернетда тез мuloқot ва мурожаат қилиш турлари

Интернетнинг коммуникацион имкониятлари кенг бўлиб, улар мулокот ва мурожаатларни тезлаштиради. Келинг, ушбу имкониятлар турларини санаб ўтайлик:

- Электрон почта
- Чат
- Блог
- Форум
- Жамоа тармоқлари
- Интернет-телефония
- Видеоконференция
- Электрон ҳукуматнинг мурожаат қилиш имкониятлари.

Коммуникацион имкониятлар ёрдамида мулокот ихтиёрий ва реал вақтда амалга оширилади. Интернет мулокот қилишнинг энг арzon ва қурай усулидир. Куйида ушбу имкониятлар тавсифи ва фойдаланиш тартиби билан танишамиз.

3.2. Электрон почтадан мулокот учун унумли фойдаланиш

Электрон почта – бу дастур бўлиб, у электрон хатлар билан ишилашга мўлжалланган. Унинг ёрдамида хатни, ҳужжат ва умуман ихтиёрий файлни дунёнинг ихтиёрий жойидаги электрон манзилга жўнатиш ва Сизга келган хатларни қабул қилиши мумкин. Электрон почта маҳсус почта дастури ёки Интернет тармоғида ишлайди.

Электрон почта ёрдамида қўйидагиларни амалга ошириш мумкин:

- Хат жўнатиш ва қабул қилиш
- Ҳужжатларни жўнатиш ва қабул қилиш
- Маркетинг ва рекламани амалга ошириш
- Янгиликларни олиш ва юбориш
- Савол ва сўровлар билан мурожаат қилиш
- Ҳамкорлар ва харидорларга мурожаат қилиш

- Лойиҳалар ва танловлар ҳақида маълумот олиш ва бериш
- Тадбирлар ташкил этиш
- Эълонлар ва хабарлар бериш
- Мониторинг ўтказиш

Электрон почта ёрдамида ушбу амалларни бажариш тартиби ҳамда ишлаш тартиблари [10] да батафсил келтирилган.

Электрон почтадан хат юборишида худди қоғозли шаклда хатни юбораётгандек, унинг кимга, қаерга ва кимданлигини ёзишингиз шарт. Сиз хатни бир неча манзилларга юборишингиз мумкин. Электрон хат ёзиш ва қабул қилиш учун электрон манзилга эга бўлиш зарур. Ҳар бир фойдаланувчи ўзининг почта қутисидан фойдаланиши мақсадга мувофиқ.

Электрон манзилни очиши мураккаб эмас, шунинг учун уни шахсий мулоқот ва иш фаолияти учун алоҳида яратишингиз мумкин.

Электрон почта хатлар юбориши учун жуда қулай.

Куйида **Microsoft Office Outlook** дастурида электрон почта билан унумли ишлашнинг баъзи тартиблари билан танишамиз.

Электрон хатни ихтиёрий пайтда юбориши мумкин. Унинг манзилга етиб боргани ҳақида хабар олиш мумкин. Бу **Microsoft Office Outlook** дастурида қўйидагича амалга оширилади.

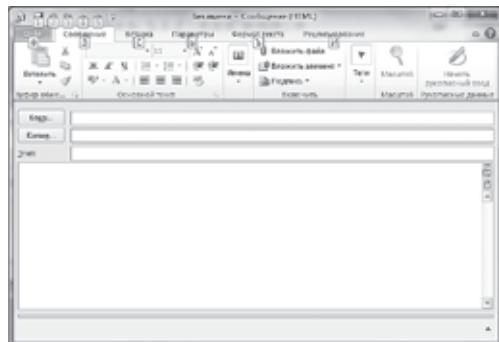
1. Манзилни ёки манзилларни киритинг.
2. Хат мавзусини киритинг.
3. Хат матнини ёзинг.
4. Хат имзосини киритинг.
5. **Параметры** майдонида **Уведомить о доставке** майдонини белгиланг.
6. Хатни жўнатинг.
7. Хат эгаси (адресат) қутисига тушганида, хат етиб боргани ҳақидаги хабар манзилингизга келади.

Хат адресат томонидан ўқилгани ҳақидаги хабарни олиш учун эса **Параметры** майдонидаги **Уведомить о чтении** майдонини белгилаш зарур.

Хатнинг жуда муҳимлигини кўрсатиш мумкин. Бу адресатнинг хатингизга бўлган эътиборини кучайтиради. Бу қуидагича амалга оширилади:

1. Хатни ёзинг.
2. **Сообщение** майдонида **Высокая важность** майдонини белгиланг.
3. Агар хат муҳим бўлмаса, **Сообщение** майдонида **Низкая важность** майдонини белгиланг.

Шу билан бирга, хатни бажариш муддатлари и кўрсатиш мумкин. Бу **Сообщение** майдонида **К исполнению** тугмачаси ёрдамида бажарилади. Тугмача чертилганда рўйхат ҳосил бўлади. Рўйхатда керакли муддатни танлаш зарур. Шу билан бирга, унда эслатмани **Добавить уведомление** майдони ёрдамида қолдириш мумкин.

Хатларни жилдларга ажратиш ёки фильтрация қилиш электрон почта ёрдамида мулоқотни тезлаштиради. Хатларни жилдларга **Главная** менюсининг **Правила** майдони ёрдамида жойлаштириш мумкин.

Бунинг учун **Входящие** майдонида жилдларни яратиш зарур. Масалан, **Хатлар**, **Шартномалар**, **Янгиликлар** каби жилдларни очиш мумкин. Масалан, янгиликлни хатларни **Янгиликлар** жилдига жойлаш мумкин.

Главная менюсининг **Фильтрация** майдони ёрдамида хатларни ўқилган, ўқилмаган, муҳим, иловали, фақатгина Сизга юборилган хатларни ажратиш мумкин. Бу мулоқотни қулайлаштиради.

Главная менюсининг **Поиск людей** майдони ёрдамида аниқ адресат ҳақида адреслар китобидан маълумот олиш мумкин.

Microsoft Office Outlook дастури ёрдамида ўз вақтингизни ва ҳамкаслар вақтини бошқариш ва тежаш мумкин.

Электрон почтадан унумли фойдаланишга оид маслаҳатлар

- Хатни принтерда чоп этиш учун **Файл** менюсида **Печать** буйруғидан фойдаланинг.
- Хатни алоҳида файлга ёзиб қўйиш учун **Файл** менюсининг **Сохранить как** ёки **Сохранить** буйруғидан фойдаланинг.
- Хатларни қабул қилинганлиги ҳақида билиш зарур бўлса, хатни ёзаётганингизда **Параметры** майдонида **Уведомление о доставке** ва **Уведомление о прочтении** тугмачаларини белгилашингиз зарур.
- Агар хатингизга алоҳида эътибор беришни истасангиз, **Сообщение** майдонидаги **Высокая важность** тугмачасидан фойдаланингиз зарур.
- Кераксиз хатларни **Delete** тугмачаси ёрдамида ўчиришни унутманг.
- Хатларни жилдларда тартиблаш имкониятидан фойдаланишни унутманг. Бунинг учун **Переместить в папку** буйруқларидан фойдаланиш зарур. Янги жилд **Файл**, Жилд, **Создать** менюлари ёрдамида очилади ёки **Создать правило** менюсидан фойдаланиш мумкин.
- Удаленные** жилдидаги хатларни мунтазам равишида ўчиришни унутманг.
- Хатлар номини алифбо тартибида, келган вақти, мазмуни ва иловасига қараб, саралашингиз мумкин. Бу **Вид**, **Сортировать** буйруқлари ёрдамида амалга оширилади.
- Хатга имзо киритиб қўйишингиз мумкин. Бунинг учун Опциялар менюсида **Подпись** пунктни топиб, унда имзони киритишингиз зарур. Масалан, исмингиз, фамилиянгиз, лавозимингиз, ишхона номи ва манзилини, телефон, факс рақамларини беришингиз мумкин. Бу Сизнинг ишингизни енгиллаштиради. Ҳар доим бу маълумотни хатингизда ёзишга вақтингизни сарфламайсиз.
- Номаълум муаллифлар хатини очишида эҳтиёт бўлинг. Сўнгги вақтларда баъзи хатлар компьютерларни вирус билан зарарлантираяпти. Бу вируслар компьютерга катта зарар келтириши мумкин, айниқса, номаълум муаллифлардан келган иловали хатларни асло очманг ва уларни дарҳол ўчиринг.
- Microsoft Office Outlook** дастурида учрашувлар, ҳисоботлар, мажлислар учун эслатмалар яратиш мумкин. Бу ишингизни

жуда енгиллаштиради. Бу амалдан фойдаланиш тартибини мустақил равиша үрганишингизни тавсия этамиз. Бунинг учун **Календарь** майдонидан фойдаланишингиз зарур. Ундан фойдаланиш жуда оддийдир.

! Демак, электрон почта дастури ёрдамида хатлар, ҳужжат ва умуман турли файлларни дунёнинг ихтиёрий жойидаги электрон манзилга тезда жўнатиш ва қабул қилиши мумкин.

! Электрон почтадан фойдаланишига оид маслаҳатларга катта эътибор беринг ва ундан унумли мулоқот учун фойдаланишини унумтманг.

Топширик:

- **Microsoft Office Outlook дастурида** ўзингизнинг электрон почтангизни созланг.
- Унда бир неча манзилга муҳим хат юборинг. Бунинг учун **Высокая важность** майдонидан фойдаланинг.
- Ходимларингизга электрон почта орқали топширик беринг ва топширик билан танишганлигини билиш учун **Уведомление о прочтении** майдонидан фойдаланинг.
- **Входящие** жайлдидағи хатларни муаллиф номи, вақти, мавзуси бўйича тартибланг.

3.3. Чат ёрдамида мулоқот

Чат бу маҳсус дастур бўлиб, унинг ёрдамида фойдаланувчилар бир пайтнинг ўзида ўзаро мулоқот қилиши мумкин. Чат сўзи инглиз тилида гаплашиш (суҳбатлашиш) маъносини англатади. Баъзан чат хонаси деб ҳам аталади. “Чатлашайлик” дегани – келинг, чат хонасида суҳбатлашайлик маъносини билдиради. Одатда, чатда бир-неча киши мулоқот қиласи. Икки киши мулоқот қилиши ҳам мумкин, лекин бунинг учун бошқа қулайроқ имкониятлар мавжуд. Чатда мулоқот тезроқ, қисқа матнлар ёрдамида амалга оширилади.

Мулоқот чат хонасида амалга оширилади. Чатда хабар клавиатура ёрдамида киритилади. Чат ёрдамида иш борасидаги савол, натижалар, муаммолар кабиларни муҳокама қилиш мумкин. Чат тарихини

хотирада саклаш мумкин. Бу жуда қулайдыр. Чунки мuloқotдаги тавсияларни ихтиёрий пайтда яна ўқиши мумкин бўлади. Чат дастлабки мuloқot дастурларидан бири бўлиб, у кўпроқ ўқувчилар доирасида оммавий.

Чат билан ишлаш тартиби қуйидагича:

1. Чат дастурини ишга туширинг.
2. Унда ўзингизни қайд қилинг. Одатда, ҳар бир фойдаланувчи ўз исми (Ник)га эга. Ник сифатида исмингизни ёки ихтиёрий номни киритиши мумкин. Масалан, “Эксперт” ёки “Корхона”.
3. Чат хонасига киринг. Бунинг учун Ник ва паролингизни киритинг.
4. Чат хонасида қисқача матн киритинг. Масалан, чатдагилар билан саломлашинг.
5. Хабар сатрида хабарингизни ёки саволингизни киритинг. Масалан, режалаштирилган йиғилиш ҳақидаги маълумотни киритинг.
6. Чат хонасида хабарларни барчага ёки айнан бирор иштирокчига ёзиш мумкин.
7. Мuloқot тутагандан сўнг чат хонасидан чиқинг. Бунинг учун **Выход** тугмачасини босиши етарли.

Топшириқ:

- Интернетда чатни топинг. Уни ишга туширинг ва мuloқot қилиб кўринг. Ушбу чат имкониятлари билан танишинг.

3.4. Блоглар ва саҳифалар ёрдамида мuloқot

Веб блог инглиз тилида интернет-кундалик маъносини англатади ва у блог деб аталади. Блог бу веб-саҳифа бўлиб, унинг мазмуни доимий равишда, матн, расм ва видео маълумотларни ўз ичига олади. Блог жамоага мўлжалланган қисқа янгилик, фикр ва мuloқazalардан иборат бўлади. Блогда муаллиф каби фойдаланувчилар ҳам ўз фикр ва муносабатларини ёзиши мумкин, яъни блог тармоқда мuloқot мухитини яратади. Блог муаллифи блоггер деб аталади.

Биринчи блог 1992 йили янгиликларни ёритиш учун яратилган. 1999 йилда эса блоглар ҳақидағи сайт *Blogger* яратилған. Ўзбекистонда биринчи бўлиб, блоглар “Ахборот Асри қизлари” доирасида, 2006 йилда яратилған эди. Блогларни яратиш учун маҳсус дастурлар мавжуд. Улар ёрдамида ихтиёрий фойдаланувчи ўз блогини яратиши ва олиб бориши мумкин. Баъзи блоглар аниқ мавзуга бағишлиланган бўлади. Блоглар билан ишлаш веб-саҳифалар билан ишлашга қарагандা қулайроқ. Уларда қисқача янгилик ва маълумотларни тезда киритиш осондир. Блог одатдаги кундаликни эслатади. Блоггер ихтиёрий пайтда блогдаги янгиликларга ўз фикри ва мулоҳазаларини ёзиши мумкин. Шахсий, жамоа ва корпоратив блог турлари мавжуд.

- **Шахсий блог** блоггер томонидан яратилади ва олиб борилади. Даствлаб шахсий блоглар ёшлар учун хордиқ ва танишиш доираси сифатида яратилған эди. Ҳозирги кунда мутахассислар, шоирлар, созандалар ёки кўшиқчилар хусусий блогга эга. Ундан ижодий янгиликлар билан ўртоқлашиш ва муҳлислар фикр ва мулоҳазаларини билиш учун фойдаланадилар.
- **Жамоа блоглари** блоггерлар гурухи томонидан олиб борилади. Гуруҳда кимдир бошқарувчи – администратор вазифасини бажаради. Масалан, экологияга, маданий жамоа масканларига оид мавзудаги фикр-мулоҳазалар муҳокама қилинади.
- **Корпоратив блоглар** эса корхоналар томонидан яратилади ва олиб бориласди. Одатда, корхона хизмат ва маҳсулотларига оид янгиликларни тақдим этади, истеъмолчи ва ҳамкорлар саволларига жавоб беради ва фикр-мулоҳазалари билан танишиб боради. Бу янги маҳсулот ёки хизмат мониторингини олиб бориш ва сотувни жадаллаштиришнинг мақбул усуларидан биридир.
- **Мавзу блоглари** – таълим, маданият, туризм ва бошқа мавзудаги блоглар. Масалан, таомлар ҳақидағи блогларда таомларни тайёрлаш ва улар учун маҳсулотларни танлашга оид маслаҳатлар берилиши мумкин. Туризмга оид блогларда қайси дам олиш уйлари ёки масканларида дам олиш ҳақидағи фикр ва мулоҳазалар, шу билан бирга, тавсиялар билан танишиб мумкин.

Блоглар ёрдамида истеъмолчилар билан мулоқот қилиш, уларнинг доирасини кенгайтириш, талабини тезда ўрганиш ва талаб асосида бизнесни ривожлантириш ҳамда янги ғоя ва лойиха-

ларни яратиш мумкин. Блогларда саволномалар ташкил қилиб, улар ёрдамида истеъмолчиларнинг талабларини тезда билиш мумкин. Масалан, савдо растасини қайси манзилда очиш дол зарблигини ўрганиш мумкин.

Блогларда мuloқot қилиши жуда осон. Ундаги хабарларни ўқиб, сизга қизиқарли бўлган мавзуга жавоб беришингиз ёки ўзингизнинг хабарингизни тезда юборишингиз мумкин. Баъзи блогларда хабар қолдириш учун ўзингизни қайд қилишингиз зарур. Шу билан

бирга, баъзи блоггерлар хабарларни модерация қилиши мумкин, яъни хабарингизни тасдиқлаши зарур бўлади.

Веб-саҳифа – бу корхонанинг виртуал оғисидир, яъни у оғиснинг виртуал қабулхонасидир. Ушбу қабулхонага ҳамкорлар ва мижозлар 24 соат давомида дунёнинг ихтиёрий нуқтасидан мурожаат қилиш имконига эгадирлар. Шунинг учун виртуал оғисда улар учун зарур маълумотлар ва хабарлар очиқ бўлиши мақсадга мувофиқ.

Корхона веб-саҳифаси ёки саҳифалари мuloқotни унумли амалга оширишнинг йўлларидан биридир.

Веб-саҳифа администратор, мазмун бўйича ва алоқалар бўйича мутахассислари ахборотнинг аниқлиги, долзарблиги ҳамда дизайнига жиддий эътибор бериши зарур.

Веб-саҳифада кўпроқ бериладиган савол-жавоблар бўлими бўлса, у истеъмолчилар учун қулайлик яратади ва улар билан мақсадли равишдаги мuloқotни тезлаштиради.

Шу билан бирга, веб-саҳифада мурожаат учун тўлиқ манзил кўрсатилгани маъқул. Унда корхона тўлиқ манзили, телефонлари ва электрон манзили, веб-саҳифа манзиллари ва офис манзили харитаси кўрсатилиши мақсадга мувофиқ.

Мурожаатлар учун маҳсус мурожаат майдонидан фойдаланиш мумкин. Ушбу майдонда, одатда, хабар муаллифи электрон манзили, хабар мавзуси ва тавсифи киритилади.

Веб-саҳифа номини танлашда у корхона фаолиятини акс эттириши ва эслаб қолишга осон бўлишига эътибор беринг. Масалан, www.uma.uz (Ўзбекистон менежерлари Ассоциацияси).

Веб-саҳифа мазмуни таркиби журнал каби бўлиши зарур, яъни ундаги саҳифаларга ўтиши тартибли бўлиши керак. Веб-саҳифа мижози мақсадлари ва корхона таклифлари дарров кўзга ташлаши зарур. Мижоз уни қидиришга вақт сарф қилмайди. Саҳифа бўйимлари топишга қуай бўлиши зарур.

Веб-саҳифа турлари, имкониятлари ва яратиш тартиблари билан [10] нинг 6-бобида батафсил келтирилган.

Корхона блогларидан ва веб-саҳифаларидан мулоқот учун тадбиркорликда унумли фойдаланасиз деган умиддамиз.

Топширик:

Мисол тариқасида, қуийдаги: www.nasimov.uz, www.azu.uz, www.mytashkent.uz, www.uma.uz. блоглар ва саҳифалар мавзуси билан танишинг ва уларнинг муҳлислари доирасини ўрганинг.

3.5. Форум орқали мулоқот

Форум – бу бирор аниқ мавзу, муаммо ёки лойиҳаларни биргаликда, Интернетда муҳокама қилиши муҳитидир. Бу семинар, учрашув, тақдимот, муҳокама, конференция, шиғилиши ёки дарс тадбирлари бўлиши мумкин.

Форумни администратор бошқариб боради. Администратор форум фойдаланувчилариға иштирокчи ва модераторлик хуқуқларини очиб беради. Қуида модератор ва иштирокчи хуқуқлари билан танишамиз.

Модератор – бирор мавзуны бошқариш хуқуқига эга бўлган форум фойдаланувчисидир. Модератор мавзуни очади, ушбу мавзу бўйича форумни бошқарди, маслаҳатлар беради, зарурат туғилганда саволларга жавоб беради, қатнашчиларни фаол ишга жалб қиласди, барча қатнашчилар фикрларини ҳисобга олади ва хурмат қиласди, қатнашчиларнинг жавобларини текширади, форумнинг тўғри йўналишда кетишини бошқариб боради. Зарур ҳолда, қўшимча материаллар билан қатнашчиларни таъминлайди, яъни модератор мунозара учун фаол муҳитни яратади. Модератор вазифасини тажрибали ходимлар бажариши мақсадга мувофиқ. Модераторлар форумдаги бир, бир неча ёки барча мавзуларни модерация қилиш хуқуқига эга бўлиши мумкин.

Иштирокчи – бу форум мавзуси бўйича фикрини билдириш ёки алмashiшни хоҳлаётган фойдаланувчидир. Иштирокчи савол бериш, жавоб бериш, яъни муҳокама жараёнида фаол қатнашиш имкониятига эга. Интерфаоллик ва индивидуаллик унга мавзуни ўз эҳтиёжларини чуқур ҳисобга олган ҳолда, муҳокама қилиш ёки ўрганиш имконини беради. Мулоқотда иштирок этиш имконияти, унинг қулийлиги, виртуаллиги қатнашчига дадиллик ва ишонч беради, уни суст қатнашчидан фаол иштирокчига айлантиради. Муҳокама қилинаётган мавзуни ўрганиш устида фаол иш бошланади, бу эса ундан муҳокама қилинаётган мавзу бўйича билимларни такомиллаштиришни талаб этади. Чунки унинг фикр ва саволлари ҳамма учун очиқ бўлади. Иштирокчилар корхона ходимлари ва маъмурияти, мижозлар, ҳамкорлар ва рақобатчилар ҳамда Интернетнинг бошқа фойдаланувчилари бўлиши мумкин. Форумда рўйхатдан ўтган ҳамда меҳмон – рўйхатдан ўтмаган иштирокчи сифатида қатнашиш мумкин.

Форумда янги ғоя лойиҳасини ёки ҳисоботларни тақдим қилиши ва муҳокама этиши ёки истеъмолчилар талабини тезда ўрганиши ҳамда бўлажак кадрларни танлаш имкониятлари мавжуд. Форумни офф-лайн ёки он-лайнда (яъни реал вақтда) ўtkazish мумкин. Агар бирор-бир саволга тезда жавоб ўтиши зарур бўлса, уни реал вақтда ўtkazish мақсадга мувофиқ.

Агар сиз саволга кенгрөк жавоб олмоқчи бўлсангиз, уни офф-лайнда ўтказганинг маъқул, чунки форум иштирокчиларини бир пайтда йиғиш қийинроқ.

Бир неча кун давомида уларнинг фикрини йиғиш имконияти юқориоқдир. Чунки иштирокчилар ўз вақтларини ҳисобга олган ҳолда, уларга қулай бўлган пайтда фикрларини билдириш имкониятига эга бўладилар. Иккала форматда ҳам форум ҳақидаги хабарни олдиндан эълон қилингиз мақсадга мувофиқ.

Форумнинг мулоқот ва мурожаат учун имкониятлари:

Мулоқотнинг қулайлиги	<p>Кулай вақтда мулоқотда қатнашиш, материалар билан танишиш, ўлаш, кейин ўз фикри ёки жавобини ёзиш имконияти, яъни иштирокчи иш вақтини бошқариш имконияти туғилади. Бу эса мулоқотнинг унумли бўлишини таъминлайди. Одатда, эрталаб ёки кечқурун форум билан ишлаш қулай.</p>
Мурожаатнинг қулайлиги	<p>Кулай вақтда мурожаат қилиш мумкин. Масалан, савол бериш, фикр ва мулоҳазаларни йиғиш, мониторинг ва баҳолашни ўрганиши мақсадида мурожаат қилиш мумкин. Мурожаат ўз манзилига ёки эгасига дарҳол етиб боради ва унга жавоб келиши тезлашади. Бу эса ишингизни жадаллаштиради. Адресат ёки адресатлар ўзларига қулай вақтда жавоб бериш имкониятига эга бўладилар.</p>
Янги ғоя ва лойиҳалар устида биргаликда ишлаш	<p>Янги ғоя ёки лойиҳа устида ҳамкорлар ва истеъмолчилар билан биргаликда тезда ишлаш ва уни такомиллаштириш мумкин. Масалан, янги лойиҳа гоялари, режаларига тезда истеъмолчилар фикр-мулоҳазалари ва тавсияларини олиш мумкин.</p>

<p>Янги билимлар ва ғоялар олиш</p>	<p>Иштирокчилар янгиликларни ўқиши, фикр ва тажрибалари билан танишиш, билим ва кўнималари билан ўртоқлашиши натижасида янги билимлар ва ғояларга эга бўлиш мумкин. Сизни қизиқтирган мавзуу бўйича бошқаларнинг фикрини ўқишингиз ва ўзингизга зарур бўлган ёрқин ва долзарб маълумот ҳамда билимлардан фойдаланиш имкониятига эга бўлишингиз мумкин. Бу табиий равишда, форум қатнашчиларининг малакаси ошишига ва билимлари такомиллашишига ёрдам беради.</p> <p>Масалан, тажрибали ва ёш мутахассисларнинг форумдаги ўзаро мулокоти корхона унумдорлигига ижобий таъсир кўрсатади.</p>
<p>Янги ҳамкорлар ва имкониятлар топиши имконияти</p>	<p>Форумларда янги лойиҳалар ҳақида маълумотлар бериш ёки олиш, уларни такомилластириш ва янги ҳамкорлар топиш мумкин. Бу корхона учун янги имкониятларни тезда яратади. Шунинг учун турли форумларда савол-жавоб билан қатнашиш, тақдимотлар бериб бориш фойдалидир. Шу билан бирга, форумда тадбиркорларнинг турли он-лайн жамоатчиликлари ҳақида маълумот олиш мумкинdir.</p>
<p>Маркетинг ва реклама</p>	<p>Компания хизматларини ва маҳсулотларига бўлган эҳтиёжларни ўрганиш ва уларни тарғибот қилиш мумкин. Компания мижозлари форумда доимий равишда, тўтирантўғри мулокотни олиб бориши мумкин. Мижозларга савол-жавоб ва маслаҳатлар асосида ёрдам кўрсатиш мумкин. Форумда мижоз ва ҳамкорлар билан маъруза ва савол-жавоб билан учрашувлар, лойиҳа ва танловлар ташкил этиб, натижалардан маркетинг, мониторинг ва бизнесни ривожлантиришда фойдаланиш мумкин.</p>

Форумнинг мулокот ва мурожаат учун имкониятларидан тўла фойдаланиш учун форумда рўйхатдан ўтишингиз, мавзулар билан таниш бўлишингиз, хабарларни ўқиши ва ёзишни, янги мавзуларни очишни ва саволномаларни яратишни билишингиз етарлидир.

Форумда рўйхатдан ўтиш тартиби, хабарлар ёзиш ва ўқиш тартиби, форум турлари ва иштирокчилари ҳақидаги батафсил маълумот билан [10] да танишишингиз мумкин.

Топширик:
www.businessinfo.uz форумига киринг. Санаб ўтилган мулокот имкониятларини ўрганинг. Улардан фойдаланиши учун режа тузинг.

Машқ: www.businessinfo.uz форумига киринг ва унда ўзингизни рўйхатдан ўтказинг. Форумга киринг ва ундаги мавзуларни ўрганинг. **Отраслевое развитие** бўлимини топиб, унга киринг ва хабарлар билан танишиб чиқинг. Ўзингизнинг фикрингиизни ёки саволингизни киритинг. Форумдан чиқинг.

Куйида www.uforum.uz мисолида янги мавзу очиш ва учрашув ташкил этиш тартиблари билан танишамиз.

Форумда қатнашиш тартиби

Рўйхатдан мувоффақиятли ўтганингиздан сўнг авторизация сахифасига киравсиз. Бунда тегишли майдонга фойдаланувчи исмини (login) ва паролни киритиш керак бўлади. Фойдаланувчи исми ва пароль тўғри киритилгач, рўйхатдан ўтган фойдаланувчи сифатида форумга киравсиз.

Форум мавзулари ва тавсифларига эътибор қаратишингизни ва хоҳлаган бўлим ва мавзуни танлашингизни тавсия этамиз. Сиз ҳар қандай мунозарага ҳамкасларнинг хатларини ўқиб,

қандай масалалар ва муаммолар мұхокама қилинишини биліп оласиз. Агар форум мавзулари күп бўлса, у ҳолда ойнанинг энг пастки қисмида саҳифалар сони ва уларнинг тартиб рақами кўрсатилган тугмачани кўрасиз. Ҳар қандай саҳифага ўтиш учун саҳифалар тартиб рақами кўрсатилган тугмачани босишингиз мумкин.

Форумга киришингиз билан сизга форумларнинг бир неча бўлимлари ва мавзулари таклиф этилади. Сиз ўзингиз учун мос келадиганини, масалан, **Тадбиркорлар учун** бўнимини танлашингиз лозим.

Форумда бирор мавзу бўйича модераторлик қилмоқчи бўлсангиз, аввало, ушбу мавзуни очишингиз зарур.

Агарда бўлимга модераторлик қилмоқчи бўлсангиз, администраторга ушбу ваколатга эга бўлиш учун мурожаат қилишингиз зарур.

Янги мавзуни очиш тартиби

Агар сиз янги гоя ёки лойиха билан ҳамкорлар ва истеъмолчиларни таништироқчи ва уларнинг фикрларини билмоқчи бўлсангиз, у ҳолда янги мавзу очишингиз зарур. Бунинг учун форумда **Открыть тему** тугмасини чertiб, янги мавзуни очишингиз мумкин. Натижада янги мавзуни очиш саҳифасига ўтасиз. Ушбу саҳифада қўйидагиларни киритишингиз лозим:

- **Наименование темы** майдонида мавзуни киритиш зарур. Масалан, агар бу янги маҳсулот ҳақидаги тақдимот бўлса, мавзуни маҳсулот номи билан аташ мумкин.
- **Описание темы** майдонида маҳсулот тавсифи берилади. Бу ерда мавзунинг қисқача тавсифини ва форумдан кутилаётган натижаларингизни киритишингиз мумкин. Масалан, маҳсулот номи ва унга бўлган истеъмолчиларнинг фикрмулоҳазаларини кўрсатишингиз мумкин.
- Форум мавзуси учун матн. **Описание темы** майдонидан пастроқдаги жойга матнни киритиш лозим. Одатда, бу форум модератори кириш сўзи бўлиб, у форум мавзуси, санаси ва иштирокчилари ҳақида маълумот беради. Масалан, маҳсулот

ҳақида қисқа ва аниқ маълумот, мавзунинг мақсади, фикр ва мулоҳазалар учун аввалдан миннатдорчилик билдириш мумкин.

Форумда учрашув ташкил этиши

Форумда учрашув ташкил этиш учун тайёргарлик кўриш лозим, бу эса қўйидагиларни ўз ичига олади:

- Форум мавзусидаги керакли маълумотларни топиш ва улар билан батафсил танишиш.
- Форум санаси, вақти ва қатнашчиларини белгилаш.
- Форумда ундан 1-2 ҳафта олдин санаси, вақти, форум қатнашчилари, мавзуси, тавсифи, мақсади ва модераторини кўрсатган ҳолда мавзуни яратиш. Шу билан бирга, танишиш учун форум мавзусидаги материалларга йўлланма кўрсатилади.
- Форум ҳақида барча ҳамкорларга ва мижозларга почта орқали хабар бериш.
- Форум иштирокчилари форумга тайёргарлик кўриши зарур. Бунинг учун форумда мавзуга оид материалларни бериш мақсаддиги мувофиқ.

Машқ:

www.businessinfo.uz саҳифасидаги форумга киринг ва унда янги мавзуни очиб кўринг.

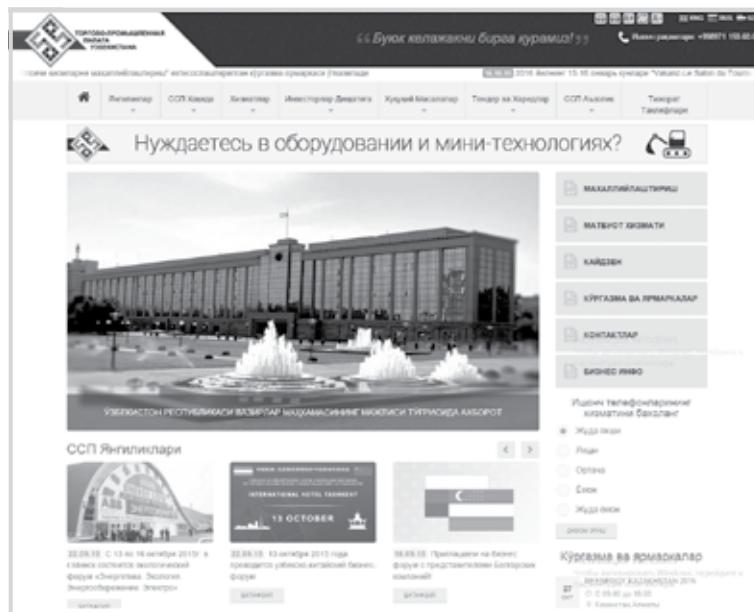
3.6. Жамоа тармоғи орқали мулоқот

Биринчи жамоа тармоғи лойиҳаси Інтернетда 1995 йилда пайдо бўлди. Уибу лойиҳа натижалари бошқаларни ҳам жамоа тармоқларини яратишга ундаиди ва натижада бир неча жамоа тармоқлари яратилди. 2003 йилда LinkedIn ва Facebook каби жамоа тармоқлари шига туширилди ҳамда жамоа тармоқлари расмий равишда яратилди.

Жамоа тармоқлари – бу ҳозирги кунда жадаллик билан ривожланып бораётган Интернет хизматидир. У жамоа муносабатларини яратышга ва ривожлантиришга қаратилған он-лайн хизматдир.

Жамоа тармоқлари фойдаланувчилари сони ҳар сонияда ошиб бормоқда. Унинг имкониятларидан фойдаланаётган давлат ташкилотлари ва муассасалари ҳамда шахсий корхона ва ташкилотлар сони ҳам күпайиб бормоқда. Шунинг учун жамоа тармоқлари энг унумли маркетинг ҳамда оммавий ахборот вositасига айланмоқда.

Корхона хизматлари ва маҳсулотлари ҳақидаги маълумотлар 24 соат давомида ҳар куни фойдаланувчилар эътиборига ҳавола этилади, яъни корхона ҳақидаги маълумотларни дунёнинг ихтиёрий нұктасида ва ихтиёрий вақтда олиш имкониятини яратади. Фойдаланувчилар эътиборини жалб этиш учун корхона ҳақидаги маълумотларни доимий равишда, янгилаб туриш зарур, яъни мижозлар доимо охирги маълумотлардан фойдаланишга ҳаракат қилишини эътиборга олиш керак.

Жамоа тармоқларининг ишлаш тартиби қўйидагичадир:

- Жамоа тармоғида фойдаланувчилар тезда ва бепул рўйхатдан ўтади ва жамоа тармоғида ўз саҳифасига эга бўладилар.
- Фойдаланувчилар ўзи ҳақида маълумотларни, имкониятлари, истак ва талабларини доимий равишда, дўстлари ва бошқалар билан хабарлар ёрдамида ўз доирасида ўртоқлашадилар. Хабарлар матн, расмлар, аудио ва видеолавҳалар, веб-саҳифа ва блогларга кўрсатмалардан ҳамда турли ахборотлардан иборат бўлиши мумкин. Фойдаланувчи доирасидаги фойдаланувчилар ушбу хабарни ўқиш, муносабатини билдириш ва ўртоқлашиш имкониятларига эга бўладилар.
- Жамоа тармоқлари маҳсус ҳисоблагичлар ёрдамида хабар мухлисларини ҳисоблайдилар ва хабар билан биргаликда ёритиб боради. Натижада қисқа вақт ичida хабар мухлислари сони тезда ошиб кетади.
- Доирадаги фойдаланувчилар олган хабарни ўз тармоғида ўртоқлашиши мумкин.
- Ушбу жараён бошқа фойдаланувчилар доираларида ҳам давом этади ва натижада истеъмолчилар талаблари ва имкониятларидан иборат яхшигина бепул ахборот манбаси яратилиади.
- Ҳар бир фойдаланувчи ўз жамоа тармоғига янги фойдаланувчиларни таклиф этиш имкониятларига эга бўлиб, улар қисқа вақт ичida ўз жамоа тармоғини сезиларли даражада кенгайтиришлари мумкин бўлади.
- Айнан шу манба маркетинг тадқиқотлари учун бебаҳо ҳисобланади.
- Жамоа тармоқлари ҳамкор ва истеъмолчилар кенг доираси билан тезкор боғланиш имкониятига эга. Интернет орқали ихтиёрий жойдан ва ихтиёрий пайтда талаблар, таклифлар

Жамоа тармоқлари корхона мижозлари географиясини аниқлашга ҳам ёрдам беради. Маҳсус ҳисоблагич ёрдамида қайси давлат фойдаланувчилари корхона жамоа саҳифасига ташириф қилганини кўриши мумкин. Ушбу маълумотни таҳлил қилиши натижасида қайси давлат мижозлари қандай маҳсулотларга ёки хизматларга қизиқиши уйғотганини аниқлаш мумкин. Бу бизнэс доирасини кенгайтириши учун муҳимdir.

ва фикр-мулоҳазалар юборилиши мумкин. Хабарлар бир зумда корхона саҳифасида пайдо бўлади. Корхона хабари ёки жавоби тезда истеъмолчиларнинг кенг доирасига жўнатилади.

Жамоа тармоқлари халқаро бозорга ва инвестициялар бозорига чиқишининг энг тезкор ва арzon имкониятига эга.

Жамоа тармоқларида янгиликларни тезда тарқатиш, ҳамкор ва дўстларни тезда топиши мумкин.

Жамоа тармоқлари ёрдамида маркетинг тадбирларини тезда ва арzon ўтказиш мумкин. Бунда сўровларга мижозлар кенг доирасини жалб этиш мумкин.

Жамоа тармоқларида бепул ва пуллик тижорат имкониятлари мавжуд. Тижоратни мақсадли равища, аниқ сўровларга жавоб берувчи доираларда ҳам олиб бориш имкониятлари мавжуд.

! Жамоа тармоқлари ёрдамида ҳалокатга учраганларни қидиришида ҳам фойдаланиши мумкин. Масалан, Непалда бўлиб ўтган зилзила ҳақидаги хабар ва расмлар зудлик билан жамоа тармоқларида тарқалди. Натижада, баъзи фойдаланувчилар оиласи, қариндошлари ҳақидаги хабарни олишига ва уларга ёрдам бериси имконига эга бўлдилар. Ҳалокатга учраган баъзи фойдаланувчилар уларнинг ҳудуд харитасидаги координатлари ёрдамида тезда топилди ва ёрдам берилди. Маълумотлар ҳар сонияда янгиланиб борилди ва күтқарувчилар ишини анча енгиллаштируди. Жамоа тармоқларидан сўнг хабарларни оммавий ахборот воситалари ҳам тарқатишига киришилар. Жамоа тармоқлари ёрдамида Непалга ёрдам пули тўплашига ҳам кишишилди. **Facebook саҳифасида “**Непалга ёрдам бергин**” тугмачаси киритилди. Жамоа тармоқларидан биринчи бор, Гаитидаги зилзила натижасида ҳалокатга учраганларни қидириши ва уларга тезда ёрдам бериси учун фойдаланган эди.**

Mashq:

Facebook саҳифасида рўйхатдан ўтиңг ва Савдо-Саноат палатаси саҳифаси билан танишиб чиқинг.

3.7. Интернет телефония орқали мулоқот

IP-телефония (Интернет телефония) мулоқот учун кулайдир.

IP-телефония, яъни VoIP (инглиз тилидан «Voice over IP» IP орқали овоз маъносини англатади. Бунда овоз сигналлари Интернет ёки бошқа IP-тармоқлари орқали узатилади.

Ушбу алоқа одатдаги телефон алоқасига қараганда, анча арzonдир. Бунда Интернет тармоғи орқали турли мамлакатлардаги абонентга телефон қилишингиз ва у билан мулоқотда бўлишингиз мумкин. Бундай алоқа усулидан корхоналарда ҳам фойдаланилади. Алоқа сифати юқори даражада бўлади. IP-телефония имконияти сиз учун қўшимча телефон тармоғини яратади. У аудио ёки видео конференция ташкил этиш хусусиятига эга.

Имкониятлари

IP-телефония оддий телефондаги каби автомат тарзда рақамларни териш ва телефон қилаётган абонент телефонини аниқлаш каби имкониятларга эга.

Яна бир кулаг томони рўйхатдан мамлакатни танлаб, фақатгина телефон рақами териш етарли. Мамлакат кодларини қидириш зарурати бўлмайди, у автомат тарзда фойдаланади.

Телефон қилиш учун Интернет тармоғи зарур. Агар Интернет тезлиги суст бўлса, овоз узатилиши сустроқ бўлади, чунки овозни рақамли форматга ўтказишга, узатишга ва рақамдан овозга ўтказишга вақт талаб этилади.

Хавфсизлик

IP-телефонияда алоқанинг хавфсизлигини криптографик шифрлаш амалга оширади, лекин IP-телефония фойдаланувчила-ри кўпчилиги ундан фойдаланмайди. Эҳтиёт чораси сифатида ҳимояланган тармоқлардан фойдаланган мақсадга мувофик. Шахсий тармоқдаги маълумотларни очиқ қолдирмаслик керак.

Skype дастури ёрдамида телефон қилиш жуда қулайды. Бунда қуйидагида күнфироқ қилиш мүмкін:

- компьютердан – компьютерга
- компьютердан телефонға

Компьютердерден телефонға күнфироқ қилиш бепул эмас, лекин телефондан телефонға пуллік күнфироқ қилишдан анча арзондир.

Skype ёрдамида аудио ва видеоконференциялар ташкил қилиш қулайды. Бир пайтнинг ўзида бир неча абонент

билан мулоқот қилиш мүмкін. Бунинг үчүн аудио қурилмалари (наушник, микрофон) зарурдир. Ушбу дастур хавфсизлик тизимінде орналасқан.

3.8. Видеоконференция орқали мулоқот

Видеоконференция – бу компьютер ва Интернет ёрдамида ўзаро видео-мулоқот қилиши имкониятидир. Бунда шитирокчилар бир-бірiniң күршии ва әшиетши имконига әга бўладилар.

Видеоконференция нима, унинг имкониятлари ва турлари, уни ташкил этиш ва унда қатнашиш тартиблари қандай каби саволларга жавоб билан [10] да батафсил танишиш мумкин.

Видеоконференцияда 2 ва ундан ортиқ фойдаланувчи иштирок этиши мумкин. Иштирокчилар одатда турли манзиллардан: офислардан, шаҳарлар ёки мамлакатлардан бўлиши мумкин, яъни иштирокчилар орасидаги масофанинг аҳамияти бўлмайди.

Иштирокчилар маъруза, тақдимот ёки муҳокамада фаол қатнашиш имкониятларига эгадир. Масалан, бир корхонада тақдимот ўтаётган бўлсин. Бошқа корхоналардаги иштирокчилар ҳам ушбу тақдимотни кўриши, эшитиши, савол ва жавоб билан қатнашиши ҳамда фаол қатнашчини экранда кўриши мумкин. Тақдимот қилувчи иштирокчи эса иштирок этаётганларни экранда кўриши мумкин.

**! 100 марта эшитгандан кўра бир марта кўрган яхшидир.
Телефон орқали 10 фоиз маълумот қабул қилинади. Видео
орқали эса 60 фоиз маълумот қабул қилинади.**

Шунинг учун видеоконференциянинг таълимда, тиббиётда ва бизнесда ҳам фойдаси жуда аҳамиятлидир. Албатта реал, яъни юзма-юз мулоқот яхшироқдир, лекин бу вақт ва харажат талаб этади. Videokonferenция эса вақт ва харажатни сезиларли даражада тежалишини таъминлайди. Шу билан бирга, ушбу йигилишлар самарадорлиги билан тавсифланади. Бунинг сабаби иштирокчилар вақтдан унумли фойдалана олишидадир.

Демак, видеоконференция мулоқотнинг тезкорлиги, қулайлиги, тежамлилиги, самарадорлиги ва хавфсизлиги билан қулайдир, айниқса, тиббиётда ундан фойдаланиш тиббий маслаҳатлар беришда ва консилиумлар ташкил этишда унумли фойдаланилади. Тиббиёт мутахассиси оғир беморни даволаш учун зарур маслаҳатларни бошқа мамлакатлардаги тиббиёт мутахассисидан тезда олиши жуда муҳимдир. Ушбу тажриба телетиббиёт деб аталади. Бу тажриба Ўзбекистонда бир неча йиллар давомида фойдаланиб келинмоқда.

Видеоконференцияни ташкил этиши тартиби

Видеоконференция орқали мулокотни ташкил этиш қуйидагича амалга оширилади:

- Овозни эшитиш ва узатиш учун микрофон ва наушник, тасвирни қабул қилиш ва узатиш учун веб-камера ўрнатилган компьютер ёки Nootbook ва Интернет тармоғи имкониятларидан фойдаланган ҳолда видеоконференция ташкил этиш мумкин. Масалан, **Logitech** корхонаси веб-камералари ва микрофонлари сифатидир. Nootbookлар одатда овозни эшитиш ва камера билан таъминланган бўлади. Бунда Интернет тезлиги қанчалик тез бўлса, видеоалоқа сифати шунчалик юқори бўлади, масалан, ADSL тармоғида аудио ва видеони узатиш тезлиги сифати яхшидир. Телетиббиётда видеоалоқа сифати жуда катта аҳамиятга эгадир. Видеоконференция учун камида 256 кбит/с тезликдан фойдаланиш массадга мувофик.
- Видеоконференция учун маҳсус қурилмалар ҳам мавжуд. Уларнинг сифати юқори ва нархи ҳам баланд бўлади. Кўп нуқтали видеоконференция учун ушбу қурилмадан фойда-

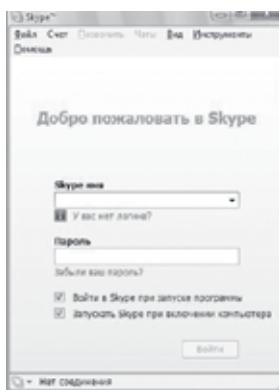
ланиш мақсадга мувофиқдир. Ушбу қурилма видеосервер деб аталади. Бундай видеосервер ёрдамида 3 дан 10 тагача нұқтати конференция ташкил этиш мүмкін. Ушбу қурилма барча нұқтаптардаги видеоқимни қабул қылип, таҳлил этади ва пропорционал тарзда, ҳар бир компьютерге узатилишини таъминлады, яғни асосий юқ видеосерверга тушади. Махсус видеокодек билан юқори ҳажмдаги аудио ва видео маълумотларни зичлаш ва очиши мүмкін. Бу қурилма юқори сифатли видеомулоқот учун ишлатилиши керак. Бунда маълумотларни зичлаш тезлиги ахамияттаға эгадир. Агар ушбу тезлик суст бўлса, аудио ва видеони узатиш сифати паст бўлади. Масалан, баъзи сўзлар эшилтилмайди ва тасвирлар кўринмайди. Бу эса мuloқot сифатини ва аҳамиятини анча сусайтиради.

Хозирги кунда баъзи корхоналар ва университетлар ушбу маҳсус қурилмага эга. Зарур ҳолда, улардан келишиган ҳолда фойдаланган мақсадга мувофиқдир. Форумлар марказида ҳам видеоконференциялар учун қурилма мавжуддир.

Ушбу қурилмалар ёрдамида тадбирларда барча вилоятлардан иштирокчилар қатнашиши имкониятiga эга бўлмоқда. Масалан, Инха университетида абитуриентлар ва уларнинг ота-оналари учун он-лайн консультация ташкил этилади ёки танлов натижалари тақдимоти барча вилоятларда намойиш этилади.

- Видеоконференция алоқаси учун қўйидаги дастурлардан фойдаланиш мүмкін: *Netmeeting, Lync, Skype, Mailagent* ва бошқалар. Бу дастурлар билан ишлаш жуда сoddадир. Масалан, *Skype* ёрдамида икки иштирокчи ўзаро видеомулоқот қилиши мүмкін. Бунинг учун рўйхатдан иштирокчини топиб, унга кўнғироқ қилиш ва видеоалоқа тутгмачасини босиш етарли. Ушбу алоқа ҳамкор билан мuloқotингизни самарали қиласди. Бундай алоқа

учун харажат талаб этилмайди. Бунинг учун Интернетга боғланишингиз етарли бўлади. *Skype* воситасида чат ёрдамида тез хабар юбориш, телефон қилиш ва аудиоконференция имкониятлари мавжуд. Хозирги кунда *Skypening* бизнес учун тури яратилган. Унда мулоқот хотираға ёзиб қўйилади ва “логлар” деб аталади.

Lync дастури видеоконференция, аудиоконференция, чат орқали тезкор хабар юбориш ва телефон орқали мулоқот қилиш, мажлислар ҳамда учрашувлар ўтказиш имкониятларига эга. У тадбиркорлар учун жуда асқотади, чунки унда мулоқотлар ва муҳокамалар фойдаланилган туридан қатъий назар, хотирада – *Беседа* бўлимида сақланади. Зарур ҳолда, ушбу маълумотлардан фойдаланиш мумкин, масалан, мулоқот давомида шартнома муҳокама этилган бўлса, мулоқот *Беседа* бўлими ёрдамида шартнома тафсилотларини зарур ҳолда, эслаш ёки аниқлаштириш мумкин. Бу эса ишингизни жадаллаштиради ва шартномани яна муҳокама қилишдан сизни халос этади. Натижада вактингиз тежалади ва ишингиз унумли бўлади. Савдо-саноат палатаси мазкур дастурдан мулоқот учун унумли фойдаланмоқда.

Ушбу дастурдан бизнесда фойдаланилади. Агар бу дастурдан фойдалансангиз, мазкур дастурдан фойдаланувчилар тармоғидан ҳамкорларингизни, янги ҳамкорларни топишингиз мумкин ва улар билан осонгина мулоқот қила оласиз. Ушбу дастурдан фойдаланиш жуда қулайdir.

Mashq:

Skype дастурида ўзингизни қайд қилинг. Унинг ёрдамида ҳамкасб ёки ҳамкорлар билан видеолоқа ўрнатинг. Видеотасвирни ва овоз параметрларини текширинг. Дастурнинг чати ёрдамида тез хабар юбориш орқали хабарлар юборинг. Чат логини очинг ва мулоқот тафсилотларини қараб чиқинг.

! Электрон ҳукуматнинг мурожаат қилиши имкониятлари жуда унумлидир. Ушбу имконият ҳақидаги маълумотлар ва фойдаланиши тартиби 5-бобда келтирилади.

3.9. Мулоқотни ташкил этиш ва бошқариш бўйича тавсиялар

- Интернет ёрдамида тез мулоқот ва мурожаат қилиш мумкин. Бунинг учун унинг мулоқот қилиш имкониятлари билан батафсил танишиш ва улардан мақсадли равишда фойдаланиш зарур. Шу билан бирга, ҳамкорлар имкониятларини ҳам ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ.
- Интернет орқали мулоқотда он-лайн мулоқот қонунқоидаларига риоя қилиш тавсия этилади. Хабарлар аниқ ва тўғри бўлиши ва бошқалар учун таҳдид қилмаслиги ёки заарар келтирмаслиги зарур. Шу билан бирга, муаллифлик хукуқларига жавоб бериши зарур.
- Блоглар қисқача янгилик, хабар ва маълумотларни киритишда фойдалидир. Шунинг учун блоглардан корхона янги хизматлари ва маҳсулотларини истеъмолчилар доирасида тарғибот қилиш мақсадида фойдаланган мақсадга мувофиқ.
- Форум ёрдамида мавзу, муаммо ёки лойиҳаларни биргаликда муҳокама қилиш, семинар, учрашув, муҳокама, конференция, йигилишларни ўтказиш мумкин. Форумда янги гоялар ва лойиҳалар бўйича фикр ва мулоҳазаларни олиш қулайдир.

Форумда мулоқотни модерация қилиши мақсадга мувофиқ, чунки баъзи фойдаланувчилар мавзуга оид бўлмаган ёки ахлоққа тўғри келмайдиган хабарларни атайлаб зарар етказиш учун юбориши мумкин. Модерация давомида хабарларни ўқиши ва саралаш имконияти форумда зарарли хабарларнинг чиқишидан сизни эҳтиёт қиласди. Модерацияни албатта зарур малакага бўлган корхона мутахассислари олиб бориши зарур. Хозирги кунда кўпчилик корхоналарда ушибу вазифани бажарувчи маҳсус ходимлар мавжуд.

- Видеоконференция ёрдамида эса иштирокчилар маъруза, тақдимот ёки муҳокамада он-лайн тарздаюзмай ѡз қатнашиш имкониятига эгадир. Шунинг учун ҳамкорлар билан муҳим муҳокамаларни, учрашувларни, тақдимотларни ва бўлажак ходимлар билан интервьюларни ўтказишда видеоконференциядан фойдаланган унумлидир.

! Интернет фойданувчилари сони ҳар сонияда ўсиб бормоқда.
Шунинг учун **Интернетда мuloқот қилиши имкониятидан тадбиркорликни жадаллаштириши мақсадида фойдаланиши мақсадга мувофиқдир.** **Интернетда мuloқот қилиши имкониятлари ҳам ривожланаётганини ҳисобга олинг ва улардан боябап бўлишини унумтманг.**

! Интернет мuloқотдан мақсадли равишда унумли фойдаланишига ҳаракат қилинг ва мuloқот қонун-қоидаларига риоя қилинг.

4

Тўртинчи боб

Интернетда бизнесни юритилиш
ва ривожлантириш тартиби

- Электрон офис имкониятлари ва уни яратиш тартиблари
- Электрон реклама ва маркетинг
- Электрон тўлов афзаликлари ва фойдаланиш тартиби
- Электрон дўкон имкониятлари ва фойдаланиш тартиби
- Эълонлар тахтаси имкониятлари ва фойдаланиш тартиби
- Электрон тижорат имкониятлари ва фойдаланиш тартиби
- Электрон биржа имкониятлари
- Электрон тиббиёт имкониятлари
- БМТ ягона ахборот-маълумот порталидан унумли фойдаланиш тартиби
- Тадбиркорликда Интернетдан фойдаланиш бўйича маслаҳатлар

**Электрон тијорат –
бу маҳсулотни дўконга
бормасдан топиш ва сотиб
олиш имкониятидир**

Ушбу бобда тадбиркорликда Интернет имкониятларига оид тавсиялар билан танишамиз. Интернет имкониятларига оид баъзи маълумотлар [10] нинг 7-бобида келтирилган. Ушбу бобда имкониятлардан фойдаланиш тартиблари тўлароқ келтирилади. Мазкур маълумотлар ва тавсиялар сизни қизиқтиради деган умиддамиз.

4.1. Электрон офис имкониятлари ва уни яратиш тартиблари

Электрон офис – бу корхонанинг фаолиятини ягона ахборот тармоғи доирасида олиб борши имкониятидир. Бу корхона ҳужжатлари, лойиҳалари ва режсаларини биргаликда, корхона ахборот тизими доирасида муҳокама қилиши, тайёрлаши ва улар билан ишилаш имкониятини яратади. Бунда ходимлар орасидаги масофанинг узоқлиги аҳамиятга эга бўлмайди, яъни бир манзилда жойлашган корхона учун ҳам, бир неча манзилларда жойлашган корхоналар учун ҳам электрон офисдан фойдаланиши мақсаддага мувофиқдир.

Электрон офис иш жараёнини такомиллаштиради. Ҳужжатлар тайёрлаш муддати тезлашади ва сифати ошади, чунки бир ҳужжат устида бир неча ходим ишлаш имконияти яратилади. Бу эса ходимлар масъулиятини оширади. Ҳар бир ходим масъулиятни ҳис қилган ҳолда ўз фикр ва мулоҳазаларини ҳужжатда акс эттиради.

Электрон офис корхона фаолиятида бир қанча қулайликларни яратади, улардан баъзиларини санаб ўтамиз:

- Маъмурий ва молиявий ишлар бошқаруви, жумладан, мижозларга хизмат кўрсатиш бошқарилади.

- Лойиҳаларни режалаштириш, яратиш ва амалга ошириш бошқарилади.
- Корхона марказлаштирилган бошқариладиган электрон маълумотлар омбори яратилади.
- Корхона ходимлари корхона янгиликларидан ва жараёнларидан офисда, уйда ва сафарда хабардор бўлиш имконига эга бўладилар.
- Ахборот хавфсизлиги воситалари ёрдамида корхонада ахборот ҳимояси таъминланади.

! Электрон офис афзаликларга эгадир. Бунда ходимлар иш вақти тежалади, харажатлар камаяди ва ишлаб чиқарии самарадорлиги ошади.

Кўпгина йирик корхоналар оғислари дунёнинг турли мамлакатларида жойлашган бўлади. Ушбу корхоналар ходимлари марказий оғисдан узоқда жойлашганига қарамай, корхона электрон оғиси ёрдамида корхона иш фаолиятида фаол қатнаша оладилар. Бунинг учун улар электрон оғисига Интернет орқали кирадилар ва корхона ҳужжатлари ва лойиҳалари билан ишлаш имкониятига эга бўладилар. Корхона раҳбарлари ходимлар хисботларини йиғиш, ходимлар ишини кузатиш, уларга зарур ҳолда, фикр ва тавсиялар билан ёрдам бериш имконига эга бўладилар. Бу албатта иш самарадорлигини оширади ва корхона даромадида акс этади, масалан, **Жаҳон Банки**, **Cisco** ва **Microsoft** корхоналари шу усулда ишлайди.

Хозирги кунда республикамизда, идораларда электрон ҳужжат айланиши тизимларини киритиш ва ушбу тизимларнинг идораларо ўзаро ишлашини таъминлашга эътибор каттадир. Бу борада “Ўзбекистон Республикаси электрон ҳужжат айланишининг идораларо тизимини яратиш концепцияси” яратилган ва тасдиқланган.

Ушбу концепция Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ахборот-коммуникация технологияларини янада ривожлантиришга оид кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2005 йил 8 июль ПҚ-117 сон Қарорига мувофиқ ишлаб чиқилган. Бу концепцияни амалга ошириш борасида жадал ишлар олиб борилмоқда. Бу давлат корхоналари учун ўзаро ҳужжатлар алмашувини кулагаштирумокда.

Кичик корхоналар учун ушбу усулдан фойдаланган афзалдир, чунки кичик оғисда ҳужжатлар устида муҳокамани ва мuloқotни электрон оғис орқали олиб борган маъқул. Ушбу имконият бошқа ходимларнинг ишига халақит бермайди. Ҳаттоқи, мижозлар билан мuloқot ҳам электрон оғис орқали амалга оширилади ва бу ҳам бошқа ходимлар эътиборини тортмайди.

Корхонада электрон оғисни татбиқ этиш учун қўйидагиларни амалга ошириш зарур:

- Корхона ва унинг филиаллари электрон ахборот алмашуви тизимини яратиш.
- Ҳужжат айланишини таъминлаш учун ҳужжатлар стандартини ва улар устида ишлаш тартибларини яратиш зарур. Бу тартиблар ҳужжатларни таҳрирлаш ва таҳрирлашни қабул қилиш қоидаларини бошқаришни ўз ичига олиши зарур.
- Ахборот хавфсизлигини таъминлаш сиёсатини татбиқ этиш зарур.
- Электрон ҳужжатлар омборининг бошқарувини автоматлаштириш зарур.
- Мижозлар ва ҳамкорлар билан мuloқot қилиш тартибларини яратинг.
- Ходимларни электрон оғисдан фойдаланиш тартиблари билан таништириш мақсадида тренинглар ва семинарлар ташкил этинг.
- Электрон оғис имкониятларидан унумли фойдаланаётган ходимларни рағбатлантиринг.

! Электрон оғис афзалликларини барча ходимлар дарҳол кўради. Раҳбарият ишини бошқариши ходимлар ёрдами ҳисобига енгиллашади, ходимлар иши раҳбарият ёрдами туфайли жадаллашади. Бу эса корхона иши самарадорлигини сезиларли даражада оширади.

Топширик:

Корхонангизда электрон оғис яратиш имкониятларини ўрганиб чиқинг ва уни татбиқ этиши тартибини ҳамкаслар билан биргаликда ишлаб чиқинг.

4.2. Электрон реклама ва маркетинг

Электрон офис яратгандан сүнг Интернетда реклама ва маркетингни жорий этиши ҳам қулашлади. Қуйидаги электрон реклама ва маркетингни Интернетда амалга ошириши тартиблари билан танишамиз.

Электрон реклама ва маркетингнинг баъзи имкониятларини эслайлик:

- Интернет тармоғида маълумотлар саҳифадан-саҳифага тезда ўтади. Фойдаланувчилар ёрдамида Интернетта жойлаштирилган ахборот бир зумда бутун тармоққа ёйилиши мумкин.
- Корхона ҳақидаги маълумотларни замонавий усулларда ёритиш имконияти. Бу саҳифа ёки реклама дизайнини яратиш орқали амалга оширилади.
- Корхона мижозлари географиясини ва сонини аниқлаш мумкин. Махсус хисоблагич ёрдамида қайси давлат фойдаланувчилари веб-саҳифага ташриф қилганини кўриш мумкин. Интернет ёрдамида рекламада мижозлар ёшини ва тоифаларини хисобга олиш мумкин.
- Интернет орқали ихтиёрий жойдан ва ихтиёрий пайтда талаблар, таклифлар ва фикр-мулоҳазалар юборилиши мумкин. Хат бир зумда корхона почта қутисига тушади. Интернетнинг барча фойдаланувчилари сизнинг мижозингиз бўлиши мумкин.
- Интернет ёрдамида маркетинг тадбирларини тезда ва арzon ўтказиш мумкин. Бунда сўровларга мижозлар кенг доирасидан жалб этиш мумкиндири.

Ушбу имкониятларни амалга ошириш усуллари тавсифини келтирамиз.

1. Электрон реклама ва маркетингни жорий этиш учун Интернетда мулоқот қилишнинг қуйидаги технологияларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ:
 - Электрон почта
 - Блоглар ва веб-саҳифалар
 - Форум
 - Жамоа тармоғи
 - Видеоконференция

2. Электрон рекламанинг матн шрифти, ранги ва катталиги ўқишига қуладай бўлиши зарур. Оддий ранглардан фойдаланган маъқул. Веб-саҳифа мазмуни билан эътиборни жалб қилгани мақсадга мувофиқдир, чунки китоб мазмуни билан қизиқарли бўлгани каби, веб-саҳифа ҳам айнан мазмуни билан фойдаланувчиларга қизиқарли бўлади. Доимо веб-саҳифага янги маълумотларни жойлаштириб, мижозлар эътиборини тортинг.
3. Электрон рекламада чоп этилаётган расм корхона фаолиятини ифодалагани маъқул. Масалан, муҳокама, иш жараёни ёки байрам тантанасида олинган расмлар қизиқарлидир.
4. Электрон рекламада **авоз бериси, савонномалар** ёрдамида маркетинг тадбирларини амалга ошириш мумкин. Бунинг учун веб-саҳифа ва блог, форум, жамоа тармоқларидан фойдаланиш, масалан, янги маҳсулотларга бўлган талабни ўрганиш ёки хизмат кўрсатиш сифатини аниқлаш мумкин.
5. **RSS** (Really Simple Syndication) хизматини ташкил этиш мумкин. Ушбу хизмат ихтиёрий веб-саҳифадан автомат тарзда, RSS саҳифадаги ўзгаришлар ҳақида маълумотларни олиш имконидир.
6. Электрон рекламада **баннер** – одатдаги баннер вазифасини бажаради. У одатда кичкина расм ёки постер бўлиши мумкин. Баннерни чертиш натижасида баннер реклама қилувчи саҳифага ўтилади, масалан, корхона янги маҳсулотлари баннерини веб-саҳифасида жойлаштириш мумкин. Корхона веб-саҳифаси баннерини турли веб-саҳифаларда реклама учун жойлаштириш мумкин. Масалан, ҳамкорлар ва оммабоп электрон медиамаҳсулотларида жойлаш мумкин. Баннер таклифни тасвирлагани мақсадга мувофиқ, шунда у мижозларни ўзига жалб этади.
7. **Электрон почта** ёрдамида корхона ахборотномаларининг жўнатилишини ташкил этиш мумкин. Масалан, корхона янги маҳсулотлари ҳамда хизматлари, янги лойиҳалари, натижалари ва фойдали тавсияларини мунтазам равишда, яратиш ва манзилларга юбориш мум-

кин. Одатда, ушбу ахборотномани олиш учун мижозлар рўйхатдан ўтиши зарур. Бу сизга мижозлар омборини яратишга ёрдам беради. Ахборотномадаги янги билим ва қизиқарли маълумотлар унинг мижозлари сонини кескин оширади. Ушбу тизимни веб-саҳифада, блог ёки жамоа тармоғида ўрнатиш зарур. Шу билан бирга, корхона янгиликларини ҳамкорлар ёки оммабоп веб-саҳифалар ахборотномаларида тарқалишини ташкил қилиш мумкин. Баъзи корхоналар ахборотномаларни тарқатища ҳамкорлик қиласидилар. Ахборотнома мижозлари одатда, қизиқарли маълумотларни Интернет технологиялари ёрдамида ўз ҳамкаслари ва дўстларига юборадилар. Бу эса корхона маҳсулотлари ва хизматларига янги мижозларни жалб этади. Ахборотномалар ёрдамида сўровномалар ва тадқиқотлар олиб бориш мумкин.

- 8. Видеоконференциялар, учрашувлар** ёрдамида реклама ва маркетинг тадбирларини доимо олиб бориш мумкин. Масалан, корхона янги маҳсулотлари тақдимоти конференциясини ўтказиш мумкин. Буни форум ёрдамида ўтказиш мумкин. Конференция ва учрашувларни муваффақиятли ўтказиш учун уларни ташкил этиш бўйича тавсияларга амал қилинг. Улар [10] нинг 5-бобида келтирилган. Форумни корхона веб-саҳифасида ўрнатиш ёки форумларда корхона бўлимими очиш мумкин. Масалан, www.businessinfo.uz форумида корхона форумини очиш мумкин. Унда мунтазам равиша, мижозлар ва ҳамкорлар билан конференция, учрашув, саволномалар, виртуал қабулхона яратиш мумкин.

Шундай қилиб, Интернет ёрдамида рекламани йўлга қўйиш ва маркетинг тадбирларини ташкил этиш тартиблари билан танишдик. Ушбу тавсияларни корхонада амалга ошириш имкониятларини кўриб чиқинг.

Топшириқ:

Корхонанинг Интернет ёрдамида реклама ва маркетинг тадбирлари ўтказиш бўйича режасини ишилаб чиқинг. www.chamber.uz саҳифасида реклама ва маркетинг тадбирларига оид фаолиятни тавсифланг.

4.3. Электрон тўлов афзалликлари ва фойдаланиш тартиби

Электрон тўловлар – бу Интернет орқали тўловларни масофадан амалга ошириш имкониятидир, яъни фойдаланувчи банк билан мулоқотни ва пул мумалаларини Интернет орқали амалга оширади. Масалан, корхона Интернет дўконда сотиб олинган маҳсулот ҳақини Интернет орқали тўлайди ёки корхона маҳсулотларини сотиш учун ёки хизматларидан фойдаланиш учун тўловни Интернет орқали бажаради.

*Электрон тўловни Интернет ҳамён деб атаси мумкин.
Интернет ҳамёндаги виртуал пул миқдорини Интернет
орқали билши ҳам мумкин. Электрон тўлов электрон
тижоратнинг муҳим элементларидан бири ҳисобланади.*

Банк билан мулоқот банк веб-саҳифаси орқали амалга оширилади. Мулоқотни ва тўловларни амалга ошириш учун банк веб-саҳифасида маҳсус хизмат бўлиши зарур. Одатда ушбу хизматдан фойдаланиш учун рухсатни банк офисида олиш мумкин. Банк веб-саҳифасида фойдаланувчи шахсий кабинети орқали тўловларни амалга ошириши ёки ҳисобидаги тўловлар билан танишиши мумкин.

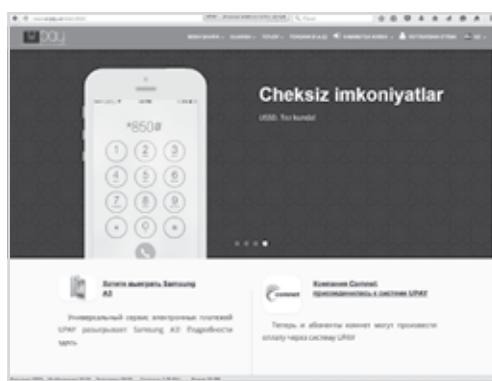
Электрон ҳамёндан дунёнинг ихтиёрий нуқтасида фойдаланиш ва тўловларни амалга ошириш мумкин. Яна бир афзаллиги тўлов бир зумда амалга оширилади.

Электрон тўловларнинг қўйидаги турлари мавжуд:

- **Банк тўлови** фойдаланувчига банкнинг он-лайн хизмати ёрдамида тўловларни амалга ошириш имконини беради.
- **Электрон пул** – электрон ҳамёндаги пуллар ёрдамида тўлов амалга оширилади.
- **СМС тўлов** – дўкон ўз электрон тизимига буюртмани юборади ва мижозга СМС сўров юборилади, мижоз тўловни СМС орқали тасдиқлайди.

Интернетда электрон савдо ривожланиши электрон тўлов имкониятларини кенгайтироқда. Натижада харидорлар бевосита уйдан ёки офисдан туриб, маҳсулотларни сотиб олиш имконига эга бўлмоқда.

“UPAY” тизими тизими ми Ўзбекистон Савдо-санаот Палатаси мутахасислари томонидан яратилган. Ушбу тизим мобил телефон ёрдамида СМС юбориш орқали тўловни амалга оширишга имкон беради. Ушбу хизмат ёрдамида қўйидаги тўловларни амалга ошириш мумкин:

- Коммунал хизматлар тўловлари
- Интернет хизмати тўловлари
- Шаҳар ва мобил телефон хизмати тўловлари
- Савдо-санаот Палатаси хизматлари тўловлари
- Он-лайн харид тўловлари
- Солиқ ва давлат божлари тўловлари
- Суғурта тўловлари
- Кабел телевидениеси ва IP-телефония тўловлари.

CLICK тизимининг қўйидаги имкониятлари мавжуд:

- Интернет ёки мобил телефон ёрдамида тўловларни амалга оширади.
- Бир хисобдан иккинчисига пул ўтказади.
- Тўлов хабарлари СМС орқали юборилади.
- Тўлов тарихи билан таниширади.
- Савдо-санаот Палатаси хизматлари тўловларини амалга оширади.
- Хисоб балансини кўрсатади.

Топшириқ:

“UPAY” тизими саҳифасини Интернетдан топинг ва ундан фойдаланиш тартиблари билан танишинг. Корхона тўловларини “UPAY” ёрдамида амалга оширии имкониятларини ўрганинг. Интернетдан tbank.uz саҳифасини топинг ва ушбу тизим имкониятлари билан танишинг.

4.4. Электрон дўкон имкониятлари ва фойдаланиш тартиби

Интернет-дўкон – инглиз тилидан «online shop» ёки «e-shop» бўлиб, Интернетдаги дўконни англатади.

Интернет дўкон – бу Интернетда маҳсулотлар савдосини амалга оширувчи веб-саҳифадир.

Фойдаланувчилар Интернет дўкон маҳсулотлари билан танишиб, буюртма бериши ва электрон тўлов ёрдамида сотиб олиши мумкин бўлади. Сотиб олинган маҳсулотлар буюртмачи кўрсатган манзилга етказилади.

Одатда, етказишга бир неча соат ёки бир неча кун кетади. Озиқовқат моллари одатда, бир неча соат ёки кун давомида етказилади. Бошқа моллар эса бир неча кун давомида етказилади. Агар Интернет дўкон бошқа мамлакатда жойлашган бўлса, етказишга кўпроқ вақт талаб этилади.

Дўконга бориш, уни қидириш, дўконма-дўкон юриш зарурати йўқолиши, вақт ва асабанинг тежалиши, маҳсулотни кўрсатилган манзилга етказилиши учун интернет дўкондаги нархлар одатдаги дўкондагидан арzonроқ бўлади, чунки одатдаги дўконни бошқарии учун бино, омбор, шичилар, сотувчилар, маъмурий ходимлар, техника, коммуникация тармоғи кабилар зарур бўлади. Бу анчагина харажат талаб этиади. Интернет дўкон учун эса фақатгина уларнинг айримлари зарур бўлади.

Интернет дўкондаги нархлар одатдаги дўкондагидан арzonроқ бўлади, чунки одатдаги дўконни бошқарии учун бино, омбор, шичилар, сотувчилар, маъмурий ходимлар, техника, коммуникация тармоғи кабилар зарур бўлади. Бу анчагина харажат талаб этиади. Интернет дўкон учун эса фақатгина уларнинг айримлари зарур бўлади.

Интернет дўконда савдо-сотиқ муомаласи қўйидаги тартибда амалга оширилади:

- Харидор Интернет дўкон молларини моллар каталоги ёрдамида ўрганади. Электрон растадаги молнинг ба-тафсил тавсифи, нархи ва расми жойлашади. Харидор молнинг рангини ёки ўлчамини танлаш имкониятига эга бўлади.
- Харидор танлаган молларни виртуал саватчага ташлайди ва буюртмани яратади. Виртуал саватчада харидор танлаган моллар рўйхати ҳосил бўлади. Рўйхатда молларнинг коди, номи, нархи, сони ва жами нархи кўрсатилади. Буюртмани текшириш ва зарур ҳолда ўзгартиришларни киритиш мумкин, яъни электрон саватдан молларни олиш ёки қўшиш мумкин. Молларни танлашда уларнинг ўлчамига эътибор бериш зарур. Баъзи моллар расмда катта кўринади, аслида эса, ўлчамлари кичик бўлади. Шунинг учун молнинг ўлчамларини текширинг.
- Саватда йигилган молларнинг рўйхати акс эттирилади.
- Харидор буюртмани **Заказать** ёки **Купить** тугмачалари ёрдамида расмийлаштиради. Баъзи Интернет дўконлар буюртмани телефон, электрон манзил ёрдамида расмийлаштирадилар. Мурожаат учун маълумотлар дўкон саҳифасида берилади.
- Харидор тўловни амалга оширади. Буюртма учун электрон тўлов усули сўралади. Баъзи Интернет дўконлар тўловни мол манзилга етказилганда нақд ёки карта орқали амалга ошириши мумкин.
- Тўлов амалга оширилгандан сўнг дўкон буюртмани қабул қиласи ва расмийлаштиради.
- Интернет дўкон буюртмани кўрсатилган манзилга ва муддатда етказади. Дўкон харидордан буюртмани қаерга, қайси кун ва вақтда жўнатилишини сўрайди.

Баъзи дўконлар алоқа учун телефон ракамини ҳам сўраши мумкин. Буюртма жавоблар асосида харидорга курьер ёки почта орқали етказилади.

Отправьте нам сообщение

Чат предоставлено [Jivosite](#)

Оставьте свое сообщение в этой форме, и мы получим его на e-mail и обязательно ответим

Ваше сообщение*

Ваше имя

Ваш телефон

Ваш E-mail*

Отменить **ОПРАВИТЬ**

- Дўкон ўз курьер хизматига ёки курьер хизмати кўрсатувчи корхона хизматидан фойдаланиши мумкин.

Шундай қилиб, корхона учун зарур молларни Интернет дўкондан сошиб олиш мумкин. Бу корхона учун қуалайликлар яратади, яъни молни сошиб олиш учун дўконни топиш, у ерга бориш ва олиб келиш зарурати бўлмайди. Молларни танлашда, буюртманни яратишда консультант хизматидан реал вақтда фойдаланиш мумкин.

! Интернет дўкон оммавий бўлганилиги учун унда реклама берши фойдалидир. Шунинг учун Интернет дўконлар реклама хизматлари орқали ҳам фойда олиши мумкин.

Машқ:
www.e-savdo.uz, www.yarmarka.uz ёки www.arba.uz вебсаҳифаларини очинг. Унда Сизга қизиқарли бўлган маҳсулотлар тавсифи билан танишинг. Бирор маҳсулотни буюриши тартиби билан танишиб кўринг. Он-лайн консультант орқали буюртма қилиш тартиблари билан танишинг.

4.5. Эълонлар тахтаси имкониятлари ва фойдаланиш тартиби

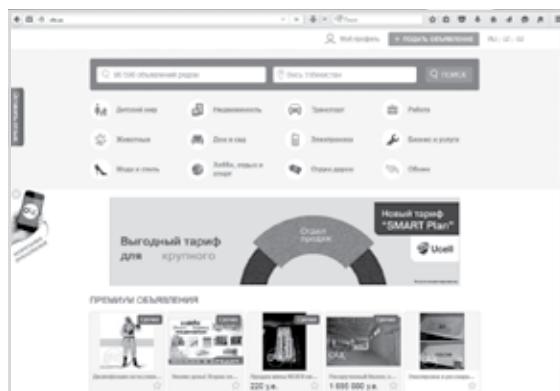
Эълонлар майдони – бу эълонлар жойлашган веб-саҳифадир. Уни эълонлар электрон тахтаси ҳам деб атайдилар.

! Дастлаб янгиликлар ва эълонларни чоп этиши вазифасини BBS бажарар эди. У айнан шу мақсадда яратилган. BBS инглиз тилидаги Bulletin Board System сўзининг бош ҳарфларининг қисқартмаси бўлиб, у эълонларнинг электрон таҳтаси деб таржима қилинади. BBS хизматларини бепул ва пуллик кўрсатувчи корхоналар мавжуд.

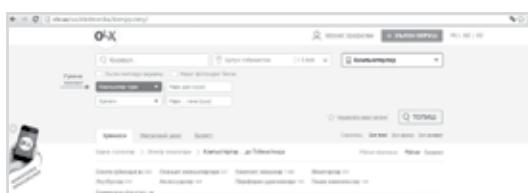
Интернет тараққиёти натижасида ушбу вазифани бепул бажа-рувчи турли саҳифалар яратилди. Уларда юридик ва жисмоний шахсларнинг янгилик ва эълонлари берилади. Эълонлар турли мавзуда бўлиши мумкин. Масалан, корхона маҳсулот ва хизматларини реклама қилиши ёки жисмоний шахслар шахсий молларини ёки хизматларни таклиф этиши мумкин, масалан, тренинглар, компьютер техникасини сотиб олиш, компьютер техникасига техник хизмат кўрсатиш, ишлатилган компьютерни сотиши, таржимонлик хизматлари кабилардир.

Баъзи журналар ва газеталар веб-саҳифаларга ҳам эга. Улар ҳам эълонлар ва янгиликларни чоп этадилар. Республика мизда электрон эълон майдонлари кент тарқалган. Энг оммабоп веб-саҳифа www.olx.uz саҳифасидир. Унда турли мавзудаги эълонлар ва янгиликлар эълон қилинади. Агар бирор маҳсулотни сотиб олмоқчи бўлсангиз, ушбу сайтда мос эълонлар билан танишишингиз мумкин. Шу билан бирга, агар бирор маҳсулотни сотмоқчи бўлсангиз, ушбу саҳифадан фойдаланиш мумкин. Унинг кўриниши қўйидагича:

Ушбу веб-саҳифа қидирав тизимга ҳамда каталогларга эга. Ушбу имкониятлар ёрдамида ўзингизга керакли бўлган таклифни ёки маҳсулотингизга харидорларни тезда топиш мумкин.

Электрон эълонлар каталоги мавзулар бўйича бўлимларга ажратилган. Бўлим мавзууси асосида зарур эълонни бериш ёки топиш мумкин. Мисол тариқасида, **“Компьютерлар”** бўлими эълонлари билан танишайлик.

Эълонларни саралаш имконияти мавжуд. Буни экраннинг ўнг томонида жойлашган **Фильтр** менюси ёрдамида амалга ошириш мумкин. Саралашни амалга ошириш учун саралаш тартибини белгилаш ва **Применить** тугмасини босиш зарур. Саралашни сотиш, сотиб олиш, алмаштириш, ижарага бериш ва совға қилиш ҳақидаги эълонлар бўйича амалга ошириш мумкин. Нархи бўйича ҳам саралаш имконияти мавжуд.

Эълонларни қўшиши тартиби жуда осондир:

- Бунинг учун **Эълонни қўшиши/Добавить объявление** тугмасини босинг. Эълон бериш учун **OLX**да рўйхатдан ўтиш зарур. Натижада қўйидаги дарча ҳосил бўлади.

файлларни эълон киритилгандан сўнг юклаш мумкин. Эълонни киритишида зарур бўлимни рўйхатдан танлаш зарур.

- Дарча мазмунни ва эълон бериш тартиби билан танишинг. Эълон бериш учун рўйхатдан ўтиш зарур. Кейин эълонни киритинг. Эълонда фото ва видео-

- Эълонни киритиш учун маҳсус шаклдан фойдаланилади. Эълонда боғланиш учун маълумотларни түлиқ бериш мақсадга мувофиқ, яъни корхона номи ёки фойдаланувчи исми, электрон манзил, телефон рақами, веб-саҳифа манзили киритилади.
- Дастлаб эълон мавзуси ва муаллифи экранда акс эттирилади. Эълонни түлиқ ўқиш учун унда сичқонча тугмачаси босилади.

Эълонлар майдонлари сони кундан-кунга кўпайиб бормоқда. Баъзи майдончаларда эълон берши учун рўйхатдан ўтиш зарурати йўқ. Баъзи майдонларда чекланган сонли эълонларни бепул берши мумкин. Ҳар бир майдонча ўз тартиб-қоидаларини ўрнатади.

- Эълонлар майдонида эълонни қўшгандан сўнг у майдон администратори томонидан кўриб чиқилади. Эълоннинг веб-саҳифага жойлашиши администратор хуносасига боғлиқ бўлади. Бундай веб-саҳифаларда эълонлар администратор томонидан модерация қилинади, яъни бошқарилади. Баъзи майдонлар эълонлари модерация қилинмайди.

Эълонларни модерация қилиши мақсадга мувофиқ. Чunksи баъзи фойдаланувчилар ҳазил сифатида ёки зарар қилиши мақсадида ноўрин эълонларни қўшиши мумкин. Шунинг учун эълонлар майдони фойдаланувчилари эътиборини ноўрин эълонлардан халос этиши учун эълонларни модерация қилиши мақсадга мувофиқ.

- Эълон мазмуни қанчалик тўлиқ бўлса, эълонда кўрсатилган мақсадга шунчалик тезроқ эришилади. Мазмун аниқ, тушунарли ва зарурий тавсифларга эга бўлиши ва боғланиш учун телефон ва электрон манзилни ўз ичига олиши зарур. Масалан, компьютер сотмоқчи бўлсангиз, эълонда компьютер тавсифини ва телефон ёки электрон манзилни кўрсатиш зарур.

! Эълонларни бир неча рўзномада эълон қилгандек, бир неча эълонлар майдончаларида жойлаштириши мақсадга мувофиқ. Агар эълон фойдаланувчилар эътиборини тезроқ жалб қилишини истасангиз, уни эълонлар майдончасининг кўзга ташланиб турадиган жоида бершингиз зарур.

Шундай қилиб, корхона маҳсулотлари ва хизматлари ҳақидаги маълумотларни кенг оммага ёйиш учун эълонлар майдонлари хизматидан фойдаланиш самаралидири.

Топширик:

Интернетда Ўзбекистондаги эълонлар майдонларини топинг ва улардаги эълонлар билан танишинг.

www.e-savdo.uz веб-саҳифасида рўйхатдан ўтинг. Ундаги каталоглар билан танишинг.

4.6. Электрон тижорат имкониятлари ва фойдаланиш тартиби

Электрон тижорат - бу Интернет орқали сотиш ва сотиб олиш имкониятидир. Электрон тижоратни е-тадбиркорлик деб ҳам атайдилар. Интернетда бугун озиқ-овқат, дори-дармондан тортиб, турли техник воситалар ва технологияларни сотиб олиш ва сотиш мумкиндири.

Бу технология жадал тарзда ривожланмоқда. Бу савдо-сотиқ муомаласидан юридик ва жисмоний шахслар кенг фойдаланмоқда. Баъзи корхоналар эса савдо-сотиқни тўлиқ Интернетда амалга оширмоқдалар. Ушбу технологиядан фойдаланувчи соҳалар доираси турли-тумандир. Электрон тижорат келиб чиқишига ўтган аср 80-йилларида Интернет давлат бюджетининг каттагина қисмидан маҳрум бўлганлиги ва ўзини-ўзи таъминлаши зарурлиги сабабчи бўлди. Шунинг учун Интернетдан ва унинг ресурсларидан тижорат мақсадида фойдаланишга ўтилди. Бунда даромадлар Интернет хизмати

ва реклама ҳамда Интернет билан таъминлаш ҳисобига (Интернет провайдерлик) олина бошланди.

Электрон тижорат қуидаги турлари мавжуд:

- **B2B (Business to business)** – юридик шахслар орасидаги савдо-сотиқ мұомаласи бўлиб, унда корхона бошқа корхона билан савдо-сотиқни амалга оширади. Бу электрон тижоратнинг энг истиқболли йўналишларидан биридир. Бу Интернетдаги маҳсус савдо майдонида амалга оширилади. Одатда, корхона ушбу майдонни ташкил этади. Майдонда савдо-сотиқ жараёни тезда амалга оширилади. Масалан, корхона офис учун мебель Интернет орқали сотилиши билан шуғуллансан. Бошқа корхона офис учун мебель сотиб олмоқчи бўлсин. Буюртмачи корхона таклиф ва нархларни ўрганиб чиқиб, сотувчи корхонага буюртма беради. Буюртма сотувчи корхонанинг савдо майдонидаги таклифлари ёрдамида тузилади. Сотиб оловчичи корхона буюртмани яратгандан сўнг, ҳисоб асосида буюртмага пул ўтказади. Сотувчи корхона буюртмани тайёрлайди ва буюртмачи кўрсатган манзилга етказади. Буюртмачи буюртма бажарилишини Интернет орқали кузатиши ва назорат қилиши мумкин. Одатда, ушбу савдо мұомаласи улгуржи мұомалалар учун фойдаланилади. Бу усулда вакт ва маблағ тежалади, чунки иш сафарлар зарурати йўқолади, телефон ва факсга зарурат бўлмайди, ходим вакти тежалади. Энг асосийси, савдо-сотиқ мұомаласи тезда амалга оширилади.
- **B2C (Business to Customers)** – юридик шахс ва жисмоний шахс ўртасидаги савдо-сотиқ мұомаласи. Ушбу савдо мұомаласи чакана савдони амалга оширишда фойдаланилади, масалан, китоблар, кийим-кечак, техник воситалар, дори-дармонлар ва озиқ-овқат маҳсулотларини сотиб олиш мумкин. Мижоз савдо шаҳобчасига бормасдан туриб, зарур маҳсулотни сотиб олиши мумкин. Бунда буюртма нархи тўлови савдо майдонида амалга оширилади. Бунинг учун мижоз маҳсус шаклда кредит карточка рақамини киритади. Шундан сўнг сотувчи кредит карточкини текшириб, мұомалани амалга оширади. Ушбу технология асосида Интернет савдо шаҳобчалари ишлайди. Улар билан қуидада танишамиз.
- **C2C (Customers to Customers)** – жисмоний шахслар ўртасидаги савдо-сотиқ мұомаласи. Бу чакана савдо мұомаласидир.

Ушбу усулда турли маҳсулотларни ва хизматларни сотиш ва сотиб олиш, масалан, китоб, кийим-кечак маҳсулотларини, техник хизматларни, таъмирлаш хизматларини, техник воситаларни сотиш ёки сотиб олиш мумкин. Бунга эълонлар тахтаси мисол бўла олади. Одатда, ушбу савдо муомаласи нархлар арzonлиги билан мижозларни ўзига жалб этади, айниқса, дўстингизга совға юборишда бу хизмат қўйл келади. Совғани электрон дўкондан bemalol танлаб, уни маҳсус қоғоз ёки қутига жиҳозлашни ва манзилга кўрсатилган санада етказишни буюртма қилишингиз мумкин.

Стул для конференций (EF983VA)	
Регулируемый наклон спинки	Нет
Материал обивки	Использование кожа/текстиль
Материал сиденья	Микрофибра/кожа
Подлокотники	Нет
Шезлонг	Нет
Противовес	Есть

Время доставки: в течение 3-5 часов (за исключением выходных)

Если вам понравился товар в другом магазине, Г. Таджикент и Вы хотите бы приобрести его в распродаже, то оставьте заявку [здесь](#)

1 604 800 сум
 Количество:

Демак, электрон тижорат қуийдаги афзалликларга эга:

- Маҳсулотлар турли-туманлиги.
- Мос турдаги ва нарҳдаги маҳсулотни тез топиш имконияти.
- Маҳсулот батафсил тавсифи мавжудлиги (ҳозирги кунда маҳсулот тавсифи билан танишиш билан биргаликда, унинг ташқи кўринишини кўриш имконияти мавжуд).
- Дунёнинг ихтиёрий нуқтасидан савдо-сотиқ муомаласини амалга ошириш имкониятининг мавжудлиги.
- Савдо-сотиқ муомаласининг тезкорлиги.
- Қоғоз тежалиши.
- Маҳсулотни топиш учун вақтнинг тежалиши (маҳсулотни топиш учун дўйонма-дўйон юриш, дўйонга бориш ва уни қидириш зарурати йўқлиги).
- Буюртма дунёнинг ихтиёрий нуқтасига етказиш мумкинлиги (албатта, бунда буюртмани етказиш нархи масофага боғлиқ бўлади).

Республикамизда электрон тижорат имкониятларидан фойдаланилмоқда. Ушбу савдо-сотик муюмалаларини ва хизматни амалга оширувчи корхоналар мавжуддир. Бу эса ушбу усулларни юридик ва жисмоний шахслар доирасида кенг тарқалишининг омилидир.

Топшириқ:

Электрон тижорат билан шуғулланувчи корхоналар веб-саҳифаларини топинг ва уларнинг тақлифлари билан танишинг. Корхона электрон тижорат асосида савдо-сотиқни амалга ошириш имкониятларини ўрганинг.

4.7. Электрон биржага имкониятлари

Электрон тижоратнинг кўринишларидан бири электрон биржадир. Анъанавий биржалар фаолиятини Интернет орқали самарали амалга ошириш мумкин, масалан, электрон иш биржалари мавжуд.

Электрон иш биржаси ёрдамида иш ёки корхонага ходимлар тошиб мумкин. Бунинг учун маҳсус электрон биржа саҳифалари ёки қимматбаҳо қоғозлар биржалари, ёки маҳсулотлар биржалари мавжуд.

Биржа бу савдогарлар қимматбаҳо қоғозларни ёки маҳсулотларни сотилиши ёки сотиб олиши мумкин бўлган жойдир. Электрон биржа ушбу муюмалани Интернет орқали бажарилишини таъминлайди. Интернет электрон биржа мижозлар фаолиятини енгиллаширади ва уларнинг доирасини кенгайтиради.

Анъанавий биржада савдогарлар трейдер деб аталади. Шартномаларни брокерлар тузадилар. Брокерлар бу савдогарларнинг вакиллариdir. Биржа савдосида брокерлар экрандаги маълумотларни кузатиб борадилар ва шартномаларни тузиш учун биржа майдонида югуриб юрадилар. Компьютерлар ёрда-

турли биржаларда ўз компьютеридан иштирок эта олиши мумкин.

Биржа сервердан ва мижозлар компьютерларидан ташкил топади. Биржани администратор ўз компьютери орқали бошқариб боради. Трейдерлар Интернет биржага офисдан боғланиши мумкин ва биржа фаолиятида қатнашиши мумкин. Ҳар бир трейдер биржада иштирок этиши учун аввал рўйхатдан ўтиши зарур. Трейдер қайдномаси ёрдамида муомалаларни амалга ошириш мумкин.

Демак, электрон биржа қуйидаги имкониятларга эга:

- *Савдо-сотиқ муомаласининг тезкорлиги.*
- Кулайлиги, яъни брокер учун зарур ахборот мониторда намоён бўлади.
- *Мос турдаги ва нархдаги маҳсулотларни тезда танлаш имконияти мавжудлиги.*
- *Маҳсулотнинг батафсил тавсифи мавжудлиги.*
- *Дунёнинг ихтиёрий нуқтасидан электрон биржада иштирок этиши мумкинлиги.*
- *Вақтнинг тежалиши.*
- *Электрон биржалар маълумотларидан ихтиёрий пайтда фойдаланиши мумкинлиги.*

Ҳозирги кунда электрон биржалардан товарлар ва хомашё сотиш ва сотиб олиш, иш ёки ходим топиш учун ҳам қўлланилмоқда. Ушбу биржалардан фойдаланиш учун унда рўйхатдан ўтиш зарур. Иш топиш учун резюмени юбориш мумкин ёки вакансияни танлаш мумкин. Корхона эса вакансияларни эълон қилиши ва мос ходимларни топиши мумкин, яъни Интернет ёрдамида иш ёки ходимни масофадан туриб, тезда топиш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси товар хомашё биржаси акциядорлик жамияти 1994 йил апрель ойида Адлия вазирлиги томонидан рўйхатдан ўтказилган ва ҳозирги кунда Марказий Осиёдаги энг йирик савдо майдончаси ҳамда МДҲ мамлакатлари ичида изчил ривожланаётган хомашё биржаси ҳисобланади.

Биржа фаолияти мақсади ва предмети ўрнатилган қоидалар асосида олдиндан маълум бўлган жойда ва вактда, очик савдоларни ташкил қилиш ва ўтказиш йўли билан биржа товарларини савдо қилишга зарурый шароитларни яратишидир.

Топшириқ:

Интернет биржаларни Интернетда топинг ва уларни фаолияти билан танишинг. Масалан, www.uzex.uz биржаси иши билан танишинг.

4.8. Электрон тиббиёт имкониятлари

Электрон тиббиёт (Телетиббиёт) – Интернет орқали беморларни даволаши имкониятидир. Масофадан туриб, беморнинг ҳолатини кузатиш, операция жараёнинида қатнашиши, ташхис натижалари билан танишиши ва таҳлил қилиши имкониятлари телетиббиёт деб аталади.

Интернет, махсус видео қурилмалар, электрон микроскопли компьютерлар ва камералар ёрдамида bemorларнинг диагнозини аниқлаш, уларни даволаш ва ҳатто операциялар қилиш мумкин бўлмоқда.

Электрон тиббиёт қўйидаги имкониятларга эга:

- *Тиббий ахборот тизимидан фойдаланиши имконияти.*
- *Тиббий ахборот манбасидан фойдаланиши имконияти.*
- *Касалликнинг олдини олиш тизимларидан фойдаланиши.*
- *Ихтисослашган тиббий форумларда маслаҳат олиши ва берииш имконияти.*
- *Ташхисни тезроқ ва аниқроқ қўйши.*
- *Масофадан туриб, мутахассислар маслаҳатини олиши ва даволаниши.*

- *Масоғадан туриб, жарроҳликни амалга ошириш.*
- *Масоғадан туриб, маҳсус муолажаларни түғри амалга ошириш.*
- *Тиббий билимларни мунтазам равишида мустақил ошириш.*
- *Масоғадан туриб, малакани ошириш.*

Электрон тиббиёт, айниқса, касалликни (ташхисни) аниқлашда жуда қўл келмоқда. Ташхиснинг тезда ва аниқ қўйилиши касалликни вактида даволаш имкониятини яратади. Бу тиббий ахборот манбаларидан фойдаланиш ва тиббий ахборот тизимларидан фойдаланиш натижасида мумкин бўлиши мумкин.

Профессионал ихтисослашган тиббий форумларда тажриба алмашиш, савол-жавоблар ва муҳокама натижасида мунтазам равишида, билим олиши ҳамда малакани ошириши мумкин.

Касаликнинг олдини олиш тизимлари маълумотлари жуда фойдалидир, чунки касаллик ҳақидаги батафсил маълумот ҳамда бемор касалликлари ҳақидаги динамикадаги маълумот диагнозни аниқ белгиланишини тезлаштиради.

Хозирги кунда баъзи шифохоналар касаллик ва беморлар ҳақидаги маълумотларни шифохона ахборот тизимларида жойлаштиromoқда. Бемор ҳақидаги маълумотлардан ваколатга эга бўлган мутахассислар фойдаланиши мумкин. Шу билан бирга, ташхислар компьютерлаштирилган тизимда бажарилганлиги ва ташхисни тезроқ ва аникроқ бажарилишини таъминлади, чунки электрон форматдаги маълумотлардан фойдаланиш ҳамда уларнинг динамикасини кузатиш кулай ва муҳимдир ёки зарур ҳолда, бошқа шифохона мутахассислари маслаҳатини олишда электрон форматдаги маълумотлар жуда қулайдир.

Шундай қилиб, электрон тиббиёт имкониятларидан корхона ходимлари соғломлаштириш дастурини амалга оширишда фойдали бўлишига умид қиласиз.

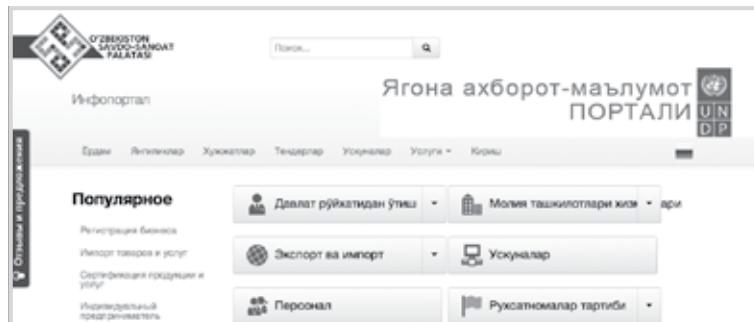

Топширик:
www.med.uz саҳифасида электрон тиббиётга оид маҳаллий хабарларни топинг ва улар билан танишинг.

4.9. Ягона ахборот-маълумот порталидан унумли фойдаланиш тартиби

"Ягона ахборот-маълумот портали" замонавий ахборот-коммуникация технологияларини тадбиркорлик фаолиятида янада кенгрок қўллаш мақсадида Савдо-саноат палатаси томонидан БМТ Тараққиёт Дастурининг "Ўзбекистон Бизнес Форуми" лойиҳаси билан ҳамкорликда яратилган. Ушбу порталдан республиканинг барча минтақаларида инфо-киосклари орқали ҳам фойдаланиш мумкин. Инфо-киоск орқали тадбиркорлар бизнес юритишнинг тури жиҳатларини қамраб олган тизимлашган маълумотлар базасидан фойдаланишлари мумкин.

Ягона ахборот-маълумот портали www.businessinfo.uz манзилида жойлашган. Ушбу саҳифани очиш натижасида, экранда унинг асосий саҳифаси ҳосил бўлади:

Ягона ахборот-маълумот макони – бу ягона тамойиллар ва умумий қоидаларга асосан амал қилувчи маълумот базасидир.

Ягона ахборот-маълумот портали тадбиркорлар ягона ахборот маълумот маконидир.

У тадбиркорларга маълумот ва маслаҳат хизматлари билан таъминлаш салоҳиятини ошириш мақсадида яратилган.

Ягона ахборот-маълумот порталида тадбиркорлар учун зарур бўлган маълумотлар жойлашган. Ушбу маълумотлар рўйхати билан қўйидаги саҳифада танишиш мумкин:

Популярное	
Давлат рўйхатидан ўтиш	Молия ташкилотлари хизматлари
Экспорт ва импорт	Узакуналар
Персонал	Рұхасатномалар тартыби
Солиқ ва солиқуда тортиш	Текшириувалар жөнүүдө
Сертификатлаш	Лицензирование
Савдо-саюат палатасында алып көрүү	Тадбиркор күтүбхонасы

Бизнесни рўйхатдан ўтказиш, бизнес фаолиятни амалга ошириш, бошқариш ва такомиллаштириш бўйича маълумотлар ва тавсиялар келтирилади. Ушбу маълумотлардан фойдаланиш учун зарур сарлавҳани топиб, очиш зарур. Натижада мавзуу сахифаси очилади ва унда мавзуга оид маълумотлар ёритилган бўлади.

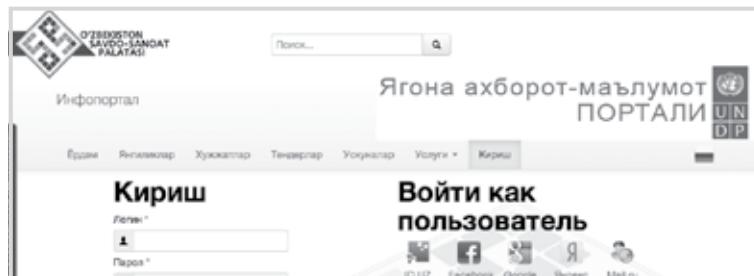
Ягона ахборот-маълумот порталининг тадбиркорлар учун қуидаги имкониятлари мавжуд:

- Тадбиркорликка оид янгиликлардан ва имкониятлардан хабардор бўлиш.
- Тадбиркорликка оид меъёрий ҳужжатлардан фойдаланиш.
- Тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишга оид маълумотлар базасини яратиш.
- Тадбиркорликдаги ҳуқуқий хабардорлигини ошириш.
- Тадбиркорликка оид қўлланма ва ҳисоботлардан фойдаланиш ва малакасини ошириш.
- Тадбиркорликка оид маҳсус ўқув курслари, семинар ва учрашувлардан хабардор бўлиш.
- Савол ва таклифлар билан мурожаат қилиш.
- Тадбиркорликка оид лойиҳа ва ҳужжатлар муҳокамасида иштирок этиш ва ҳоказо.

Ягона ахборот-маълумот портали имкониятларидан унумлироқ фойдаланиш учун ушбу сахифага аъзо (обуна) бўлиш керак. Обучнилар учун портал кенг имкониятларидан фойдаланиши мумкин бўлади.

Порталга аъзо бўлиш қуидаги тартибда амалга оширилади:

- 1). **Кириш** майдонига кириш керак. Натижада қуидаги саҳифа очилади:

Порталга ***id.uz*** аъзолари ҳам аъзо бўлиши мумкин. Бунда порталга аъзо бўлиш зарур бўлмайди. Бу маълумот **Кириш** майдонидан ўнг томонда келтирилган. Юқоридаги **Кириш** саҳифасида маълумотни кўриш мумкин.

- 2). **Аъзо бўлиши** саҳифасига киринг. Натижада қуидаги саҳифа очилади:

Логин *	<input type="text"/>
Email *	<input type="text"/>
Пароль *	<input type="password"/>
Подтверждение пароля *	<input type="password"/>
Имя	<input type="text"/>
Фамилия	<input type="text"/>
Отчество	<input type="text"/>
Код подтверждения *	
ilkori	

3). Саҳифа мос майдонларида маълумотларингизни киритинг. «*» белгили майдонлар албатта тўлдирилиши керак.

4). ***Код подтверждения*** майдонидаги рақамни киритинг.

5). *Аъзо бўлиши* тугмачасини босиб, аъзо бўлмоқчи эканлигингизни тасдиқланг.

Натижада порталга аъзо бўлганингиз ҳақидаги хабарни кўрасиз ва портал аъзоси сифатида **Ягона ахборот-маълумот портали**га кириб, унданга маълумотлардан фойдаланингиз мумкин бўлади. Лойиҳанинг жамоа тармоғидаги саҳифасида янгиликлар, тадбир эълонлари ва натижалари, таҳлил ҳамда тадқиқот натижалари ҳамда ҳисоботлари билан танишиш мумкин. Ушбу маълумотлардан хабардор бўлиш учун ушбу саҳифага аъзо бўлиш етарлидир. Аъзо бўлиш учун эса саҳифада *Like* ни танлаш зарур бўлади. Кўйида ушбу саҳифа кўриниши келтирилган:

Ушбу саҳифа маълумотлари билан танишиб, лойиҳа хабарларини билиб олишингиз, ўз фаолиятингиздаги хабарларни ёзишингиз ва савол ҳамда таклифлар билан мурожаат қилишингиз мумкин.

Шундай қилиб, **Ягона ахборот-маълумот портали** имкониятлари ва ундан фойдаланиш тартиби билан танишдик. Портал имкониятларидан тадбиркорлик фаолиятингизда кенг фойдаланишингизга умид қиласиз.

Ягона ахборот-маълумот порталидан инфокиосклардан ҳамда мобил телефондаги иловалари ёрдамида фойдаланиш мумкин.

Mashq: Ягона ахборот-маълумот портали – www.business-info.uz га киринг ва унда ўзингиз учун фойдали бўлган имкониятлар билан танишинг. Улардан фойдаланишни режалаштиринг.

4.10. Тадбиркорликда Интернетдан фойдаланиш бўйича маслаҳатлар

Интернет тадбиркорлар учун қуийдаги имкониятларни яратади:

- Ахборотни тезда қабул қилиш, узатиш, бошқариш ва тақдим этишни таъминлайди.
- Бизнеснинг классик қоидалари кўлланилади.
- Бутун жаҳон интеллектуал оламининг ҳаммабоп бўлишини таъминлайди.
- Тезкор коммуникацияни таъминлайди.
- Иш юритишни ва иш юритиш муносабатларининг тезкорлигини таъминлайди.
- Бозорнинг глобаллашуви йўлидаги тўсиқларни камайтиради ва кўп ҳолларда уларни бутунлай олиб ташлайди.
- Интернет дўкон маҳсулотлар нархини назорат қиласи ва рақобатни кучайтиради.
- Буюртмачи ва ҳамкорлар назоратини таъминлайди.
- Истеъмолчи сўровлари ва муаммоларини тезда ўрганишни қуайлаштиради.

Ягона ахборот-маълумот порталидан инфо-киосклардан ҳамда мобил телефони учун иловалари ёрдамида фойдаланиш мумкин.

Бешинчи боб

- Электрон ҳукумат тушунчаси билан танишиш
- “Электрон ҳукумат” тизими
- Ягона интерактив давлат хизматлари портали ҳақида
- Давлат интерактив хизматлари тавсифи
- Ягона интерактив давлат хизматларидан фойдаланиш тартиблари
- Тадбиркорлар учун имкониятлар ва улардан фойдаланиш тартиби
- Интерактив хизматлардан фойдаланиш бўйича тавсиялар

Электрон ҳукумат имкониятларидан
унумли фойдаланиши

Электрон ҳукумат
– бу ҳукумат ташкилотларига
тезкор мурожаат этиш
имкониятидир

5.1. Электрон ҳукумат тушунчаси билан танишиши

Электрон ҳукумат (инглиз тилида e-government, электрон ҳукумат ёки электрон давлат маъносини англатади) – бу фуқароларга, бизнесга, ҳукуматнинг бошқа тармоқлари ва давлат ходимларига ахборот технологиялари ёрдамида ахборотни тақдим этиши ва давлат хизматларини кўрсатишни такомиллаштиришидир. Бунда давлат ва фуқаро ўртасидаги алоқага минимал вақт сарф этилади. Электрон ҳукумат тушунчаси 1990 йилда пайдо бўлган.

Электрон ҳукумат ёрдамида давлат ва фуқаро ўртасидаги мулоқот тезроқ ўрнатиласди, чунки фуқаролар ҳукумат ташкilotларига Интернет орқали тўғридан-тўғри мурожаат этиши имконига эга бўладилар. Бу албатта, ахборот технологияларидан унумли фойдаланишини тақозо этади.

Электрон ҳукумат ахборот технологиялари тараққиёти маҳсулидир. Электрон ҳукумат бу давлат ва фуқароларнинг АКТ ёрдамидаги ўзаро мулоқотидир.

«Электрон ҳукумат» қўйидаги вазифаларни амалга оширади:

- Аҳоли ва бизнесга давлат хизматлари кўрсатилишини оптималлаштириш;
- Барча сайловчиларнинг мамлакат бошқаруви жараёнларида шитирокини такомиллаштириш;
- Фуқароларнинг ўз-ўзига хизмат кўрсатиш имкониятларини кенгайтириш ва қўллаб-қувватлаш;
- Аҳолининг технология соҳасидаги билим ва малакаларини ошириш;
- Хизмат кўрсатилишига географик мұхит омилининг таъсирини камайтириш.

Электрон ҳукумат қўйидагиларни таъминлайди:

- *Бошқарув самарадорлиги ва кам ҳаражатлилиги;*
- *Фуқаролар ва ҳукумат ўзаро алоқаларининг тақомиллашуви;*
- *Демократиянинг ривожланиши ва ҳукуматнинг аҳоли олдида масбулияти ошиши.*

Электрон ҳукумат тизими дунёда фаол татбиқ қилинмоқда. Ушбу тизим давлат бошқарувини, давлат ва тадбиркорлар ўртасидаги ўзаро алоқани мустахкамлаш орқали бизнес-жараёнларни самарали ривожлантиришини, фуқароларга давлат хизматларини интерактив шаклда тақдим этиш имкониятларини яратади.

Электрон ҳукумат асосий тамоийилларидан бири – барча фуқаролар, ихтиёрий манзилдан ва ихтиёрий пайтда ҳукуматга мурожсаат қилиши имкониятини яратишдан иборат. Электрон ҳукумат фуқароларга 24 соат давомида, унинг қайси манзилда ва қачон бўлишидан қатъий назар, давлат билан алоқада бўлиши имкониятини таъминлашдан иборат.

Электрон ҳукуматда қўйидаги алоқа турлари мавжуд бўлади:

- *Давлат ва фуқаролар ўртасидаги алоқалар (G2C- Government-to-Citizen);*
- *Давлат ва тадбиркорлик ўртасидаги алоқалар (G2B –Government-to-Business);*
- *Давлат бошқаруви турли соҳалари ўртасидаги алоқалар (G2G - (Government-to-Government);*

Республикамизда ҳам бир неча йиллардан бўён, аҳоли ва юридик шахсларга интерактив давлат хизматлари давлат веб-сайтлари орқали амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикасида 2013-2017 йилларда “Электрон ҳукумат” тизимини шакллантириш бўйича Концепция ва Комплекс дастури ишлаб чиқилган. Унда “Электрон ҳукумат” тизимини шакллантириш ва ривожлантириш бўйича асосий вазифалар белгиланган ва тизимни жорий этиш самарадорлигини баҳолаш бўйича кўрсаткичлар ишлаб чиқилган. Уларга асосан

Ўзбекистон электрон ҳукумати тизимида қўйидаги алоқа турлари мавжуд [8,20]:

- Давлат ва фуқаролар ўртасидаги алоқалар (G2C – Давлат-Фуқаролар учун);
- Давлат ва чет эл фуқаролари билан алоқалар (G2F – Хорижий фуқароларга)
- Давлат ва тадбиркорлик ўртасидаги алоқалар (G2B – Давлат Тадбиркорликка);
- Давлат бошқаруви тури соҳалари ўртасидаги алоқалар (G2G, Ҳукумат билан алоқа).

Электрон ҳукумат тушунчаси ва вазифалари билан танишдик. Қўйида ушбу тизим ва Ягона интерактив давлат хизматлари портали вазифалари ҳамда улардан фойдаланиш тартиблари келтирилади.

5.2. “Электрон ҳукумат” тизими

“Электрон ҳукумат” тизими “Электрон ҳукумат” тизимини ривожлантириш маркази томонидан бошқарилади.

*“Электрон ҳукумат” тизимини ривожлантириш маркази
Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва
коммуникацияларини ривожлантириши вазирлиги қошида
ҳукуматнинг 250-ВМҚ сонли қарорига асосан 2013 йилда
ташикл этилган.*

Марказ қўйидаги вазифаларни бажаради [8,20]:

- “Электрон ҳукумат” тизимини ривожлантириш ва такомиллаштириш стратегик йўналишларини ишлаб чиқариш.
- Тизимни шакллантиришда ягона технологик ёндашувни таъминлаш.
- “Электрон ҳукумат” тизимини самарали татбиқ қилиш бўйича амалдаги меъёрий-хукуқий базаларни такомиллаштириш бўйича таклифлар тайёрлаш.
- Давлат органлари фаолиятидаги АКТ самараадорлигини ўрганиш ва уни баҳолаш тизимини жорий этиш.

- “Электрон ҳукумат” тизими лойиҳаларини амалга ошириш доирасида йўналтирилган индикаторлар ва кўрсаткичларни аниқлаш.
- Интерактив давлат хизматларининг самарали тақдим этилиши ва фойдаланишининг асосий кўрсаткичларини аниқлаш методикасини ишлаб чиқиши.

Ўзбекистонда Электрон ҳукуматни жорий қилишнинг асосий мақсади кўйидаги имкониятларни амалга оширувчи такомиллашган давлат бошқаруви электрон аппаратини яратишdir [20]:

- интерактив хизматларини тақдим этиш,
- ҳукумат органлари фаолиятининг ҳисоботларини бериб бориш,
- хизматлардан осон фойдалана олиш,
- сиёсий жараёнларда фуқароларнинг натижали иштироки ва ҳардорлигини ошириш,
- эркин аҳборот алмашуви,
- аҳоли ва тадбиркорлик учун давлат хизматларини тақдим этишда қулай шароитлар яратиш,
- фуқароларнинг ўз-ўзига хизмат кўрсатиш имкониятларини кенгайтиришни кўллаб-куватлаш,
- барча сайловчилярнинг бошқарув жараёнларида ва давлат бошқарувида иштирок этиш имкониятларини ошириш.

Электрон ҳукумат архитектураси

Марказ веб-саҳифаси – www.egovernment.uz манзилида жойлашган. Унинг бош саҳифаси кўриниши қўйидагича:

Унда электрон ҳукумат, матбуот маркази, хизматлар, марказ ҳақида, ресурслар, форум, қидириув тизими мавжуд.

Шу билан бирга, фуқаролар, хорижий фуқаролар, тадбиркорларга ва ҳукумат билан алоқани амалга оширишни таъминловчи бўлимлар бор.

Улардан тўғридан-тўғри тарзда фойдаланиш мумкин.

Mashiq:

www.egovernment.uz манзилига кириб, “Электрон ҳукумат” тизимини ривожлантириш маркази фаолияти ва тадбиркорлар учун имкониятлари билан танишинг.

5.3. Ягона интерактив давлат хизматлари портали ҳақида

Ягона интерактив давлат хизматлари порталининг мақсади фуқароларга интерактив давлат хизматлари ини кўрсатишдир. У ягона ойна режимида фаолият кўрсатади

ва интерактив давлат хизматларидан фойдаланишнинг ягона нуктаси ҳисобланади.

Ягона портал замонавий технология ёрдамида фойдаланувчинг интерактив давлат хизматларидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш учун мўлжалланган.

Унинг вазифалари:

- фойдаланувчиларга давлат органларига тўғридан-тўғри муружаат қилиш учун имконият бериш;
- фойдаланувчиларни АҚТ соҳасидаги бошқа лойиҳалар билан интеграциялаш;
- фойдаланувчиларнинг давлат органлари билан ўзаро ҳамкорлиги самарадорлигини ошириш;
- давлат органларига мурожаат қилинганда, фойдаланувчилар учун бюрократик тўсиқларни қисқартириш ва уларни барта-раф этиш;
- “электрон ҳукумат”ни янада ривожлантириш ва давлат бошқарувига замонавий АҚТ ни жорий этишда кўмаклашиш.

Ягона интерактив давлат хизматлари портали 2013 йил 1 июлда ишга туширилди. У қўйидаги имкониятларга эга:

- Давлат ташкилотлари ва хизматларига оид маълумотлардан фойдаланиш.
- Давлат хизматидан фойдаланиш учун электрон шаклдаги сўровларни ва бошқа ҳужжатларни тўлдириш имконияти.
- Давлат хизматидан фойдаланиш учун сўров (Ариза) юбориш.
- Сўровларни ихтиёрий пайтда ва манзилдан юбориш.
- Сўров қабул қилиниши учун навбатда туриш зарурати бўлмайди.
- Сўровни юборувчи аризасининг бажарилишига оид маълумотлардан ихтиёрий пайтда хабардор бўлиш имконияти.
- Давлат хизматлари берилиши ҳақидаги сўровни бериш.
- Давлат хизмати сўрови натижаларини олиш имконияти.
- Давлат хизмати берилиши тўловини амалга ошириш.

Ягона интерактив давлат хизматлари портали қўйидаги – www.my.gov.uz манзилида жойлашган.

Портал қуидаги бўлимлардан ташкил топади:

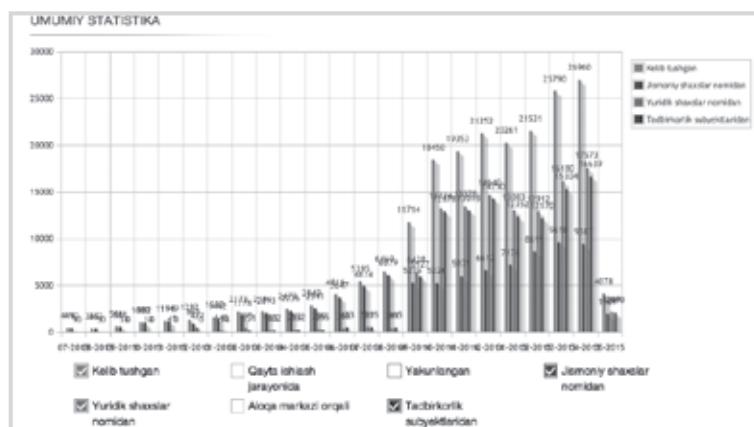
- Барча хизматлар.
- Барча ташкилотлар.
- Қисқа рақамлар.
- Тадбиркорлик.
- НХХ (Норматив-хукуқий ҳужжат) муҳокамаси.

Портал давлат интерактив хизматларидан фойдаланиш учун рўйхатдан ўтиш зарур. Рўйхатдан ўтгандан сўнг фойдаланувчи шахсий кабинетига эга бўлади. Рўйхатдан ўтиш тартиби билан қуида танишамиз.

Фойдаланувчининг шахсий кабинети – бу интерактив давлат хизматларини олишда давлат органлари билан ўзаро муносабатлар учун ўзида фойдаланувчи тўғрисидаги маълумотлар, шу жумладан, шахсий маълумотлар мавжуд бўлган Ягона порталдағи электрон ресурсдир.

Ягона Портал фойдаланувчилари сони ва сўровлари сони кундан-кунга кўпайиб бормоқда. Сўровлар фуқаролар, юридик шахслар ва тадбиркорлардан тушмоқда. Тадбиркорлардан сўровлар кўпроқ юборилмоқда. Сўровлар динамикаси билан қуидаги диаграммаларда танишиш мумкин.

Ягона Портал орқали юборилган сўровлар статистикаси

Шундай қилиб, Ягона портал орқали рўйхатдан ўтган фойдаланаувчилар сони ошиб бормоқда. Портал имкониятларидан фойдаланишни кенгайтириш мақсадида Ягона портал имкониятлари такдимотлари ва тренинглари талабалар, тадбиркорлар ва хизматчилар доирасида ўтказилмоқда.

Топшириқ:

www.my.gov.uz манзилига киринг ва Ягона Портал интерактив хизматлари тавсифи билан танишинг.

5.4. Давлат интерактив хизматлари тавсифи

Ягона порталда интерактив давлат хизматлари рўйхати **Барча хизматлар**, **Барча соҳалар** ва **Тадбиркорлик** бўлимларида келтирилади. Майдон тугмачасини босиш натижасида, унда мавжуд бўлган соҳалар рўйхати ҳосил бўлади. Ҳар бир соҳа имкониятлари рўйхати ва тавсифи унинг майдонида келтирилади.

Барча хизматлар бўлимига кириш натижасида қўйидаги соҳалар рўйхати экранда ҳосил бўлади:

Barcha xizmatlar	Barcha tashkilotlar	Qo'sha nazoralar	Tadbirkorlik	NHKh moshokumasi
 Fugorilik	 Aloqa va axborot texnologiyalari			
 Axivy	 Bank va molya xizmatlari			
 Bojxona	 Echixonha xizmatlari			
 Elektron to'lovlar	 Haquqiy ma'lumotlar			

Пастдаги **Барча соҳалар** тугмачасини босиш натижасида барча соҳалар рўйхати экранда ҳосил бўлади. Қўйидаги расмларда улар билан танишиш мумкин:

 Ijtimoiy himoya	 Intellektual mulk
 Investitilya va savdo	 Ko'ohmas mulk
 Litsenziyalash va ruxsat beruvchi hujjatlar	 Madaniyat va sport
 Mehnat va bandlik masalalari	 Sog'ligini saqlash

Агар соҳаларни экранда қисман кўрмоқчи бўлсангиз, ўнгдан пастдаги Ёниш тугмачасини босишингиз етарли.

Фуқаролик соҳаси бўйича давлат хизматлари билан танишиш учун унга кириш зарур. Натижада ушбу соҳага оид давлат хизматлари рўйхати келтирилади. Куйидаги менюда **Фуқаролик** соҳасига оид хизматлар рўйхати билан танишишингиз мумкин:

Кeling, энди **Барча ташкилотлар** бўлими имкониятлари билан танишайлик. Ушбу бўлимга кириш натижасида қуйидаги ташкилотлар (тоифалар) рўйхати экранда намоён бўлади:

Vazirliliklar	Davlat qo'mitalari
Davlat inspeksiyalari	Agentliklar
Qo'mitalar	Mahalliy davlat hokimiyati organlari

Markazlar	Assotsiatсиya va konsernlar
Banklar	Kompaniyalar
Birlashmalar	Fondlar
Markaziy tashkilotlar	Doshqelar

Yopish

Агар Сиз ташкилотларни экранда қисман кўрмоқчи бўлсангиз, ўнгдан паstdаги *Ёниш* тугмачасини босишингиз етарли бўлади.

Ташкилот хизматлари билан танишиш учун ташкилот майдонини очишингиз етарли. Натижада ташкилот тизими экранда ҳосил бўлади. Ҳар бир ташкилот ўз тизимига эга, улар билан танишиш учун ташкилотга кириш керак.

Давлат хизматларидан фойдаланиш учун одатда, ҳар бир ташкилотнинг офисига бориш ва зарур бўлган бўлим ва сўнг хонага киришингиз керак бўлади. Давлат интерактив хизматидан фойдаланиш учун одатдагидек ташкилотнинг офисига эмас, балки виртуал офисига,

виртуал бўлими ва виртуал хоналарига кириш зарур бўлади. Лекин бунда оғисдан – бўлимга, бўлимдан – хонага кириш учун деярли вақт сарфламайсиз. Кириш учун навбатда турмайсиз. Агар зарур хонани топишда қийналсангиз, корхона қабулхонаси ходимига мурожаат қилиш мумкин. У Сизни зарур манзилга зудлик билан етказади.

Келинг, **Вазирликлар** интерактив хизматлари билан танишайлик. Бунинг учун унга кириш етарли, натижада экранда қуйидаги рўйхат ҳосил бўлади:

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi	O'zbekiston Respublikasi Iqlisodiyot vazirligi
O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi	O'zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi
O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi	O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'llim vazirligi
O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'llimi vazirligi	O'zbekiston Respublikasi Sog'iqliqi seqlash vazirligi
O'zbekiston Respublikasi Medariyat va sport ishlari vazirligi	O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi
O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi	O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi

Хар бир вазирлик давлат реестрида қайд қилинган интерактив хизматларини кўрсатади. Вазирлик ўз соҳаси доирасида қайд этилган реестр бўйича давлат интерактив хизматлари ни кўрсатади. Улар билан танишиш учун Вазирлик майдонига кириш етарли бўлади. Натижада экранда хизматлар рўйхати тақдим этилади.

Тадбиркорларга оид давлат хизматлари тавсифи 5.6. параграфда келтирилади.

Ягона портал фойдаланувчилар учун янги давлат интерактив хизматларини яратиш бўйича таклифларни киритиш имкониятига ҳам эгадир. Бунинг учун **Барча хизматлар** бўлимида **Хизматни таклиф этиши** майдонидан фойдаланиш зарур. Натижада экранда таклиф киритиш учун қуйидаги шакл ҳосил бўлади.

Yangi ishlardan

Xalqaro tashiq qilish

Ko'proq beriladigan sazuvlar

Tashqari qizilganim hajjat

Eng ko'proq tashqari qizilganim

Automatica maf'a-si paxtasi

Унда зарур майдонларни киритиб ёки белгилаб, таклифни юбориш зарур. Таклиф бўйича жавоблар ўрнатилган тартибда олувчи томонидан юборилади.

Ягона порталга боғланган ташкилотлар бўйича маълумот қўйидаги шаклда тасвиранган:

Ягона порталга боғланган ташкилотлар

**Ўзбекистон республикаси
назирлар мажхамаси**

- [Вазирлар мажхамаси](#)
- [120 дан ортик давлат бошхаромалари](#)
- [194 та туман \(идҳар\) хокимиятлари](#)
- [Кўйин ташкилотлар](#)
- [Худудий бўлгимизлар](#)

Жойлардаги давлат ва хўжалик бошкаруви ташкилотлари

- Имкониятлари:
- Давлат ташкилотига ариза юбориш
- Давлат органи раҳбарияти ҳаҷбулига ёзишиш
- Ариза статусини кузатиш
- Аввалги мурожаатларнинг савланниши

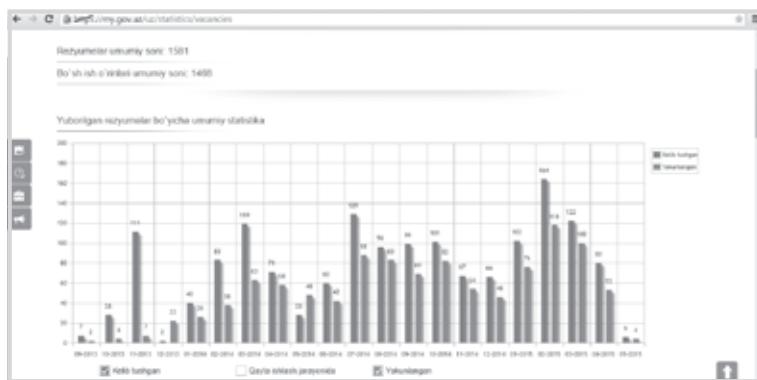
Ягона
интерактив
давлат
хизматлари
портали

Шаклдаги маълумотлар асосида Ягона портал фойдаланувчилари барча давлат ташкилотларига мурожаат қилиш имконига эга эканлигини кўриш мумкин. Шунинг учун портал фойдаланувчилари сони ўсиши табиийdir.

Ягона порталда бошқа хизматлар ҳам мавжуд. Қисқа рақамлар бўлимида тезкор хизмат ва ишончли хизмат рўйхати ва телефонлари келтирилади.

Вакансия хизмати ҳам мавжуд. Унинг ёрдамида давлат ташкилотларига фойдаланувчилар иш бўйича аризалар юбориши мумкин.

Вакансиялар бўйича охирги маълумот статистикаси порталда мавжуд. Қуйидаги дарчада ушбу маълумот билан танишиш мумкин:

5.5. Ягона интерактив давлат хизматларидан фойдаланиш тартиблари

Ягона порталдан фойдаланиш учун унда рўйхатдан ўтиш зарур. Рўйхатдан ўтиш қўйидаги усулларда амалга оширилади:

Ro'yxatdan o'tish usullaridan birini tanlang	Yagona portaldan foydalanish qoidalari
 SMS-tasdiqlash orqali	imkoniyatini teodim etadi. Shu bilan birga, Sizning yuborayotgan murojaatning rasmiy maqorriga ega ekrarligini ham esitlib qo'shyamoqchimiz.
 ID.UZ tizimi orqali	Bu sababli, sizdan quydagi amaliyotlarni so'raymiz:
 Elektron raqamli imzo orqali	<ol style="list-style-type: none"> "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatini to'grisiga" O'zbekiston Respublikasi Government 6-moddaiga muvoafa, o'zi lo'g'indida xato ma'lumotni bengon yoki murojaatning mohiyetini ko'rsatmagani to'ylanuvchi shaxslarning murojaatini keltib chiqqinaydi. "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatini to'grisiga" O'zbekiston Respublikasi Government 28-modda, O'zbekiston Respublikasi Ma'lumiy jeyobgarlik to'g'risidagi Kodeksining 40 - 41-moddalarini, O'zbekiston
 UzCard yordamida	

Келтирилган усуллардан бирини танлаш, масалан, SMS орқали тасдиқлаш усулини танлаш натижасида қўйидаги шакл ҳосил бўлади:

Ro'yxatdan o'tish	Ro'yxatdan o'tish yo'rqnomasasi
' belige bish sifatigan maydonlar to'dirilishi shart. Login * <input type="text"/> Latin alfobasi harflari yordamida kriting Parol * <input type="text"/> Parolni qaytaosan kriting * <input type="text"/> Familya * <input type="text"/> Ism * <input type="text"/> Otasining ismi <input type="text"/> Jins * ☐ -- Tanlang -- ☐ Tug'ilgan san'a * <input type="text"/> Viloyat * <input type="text"/> -- Tanlang -- ☐	<p>Ro'yxatdan o'tish yo'rqnomasasi</p> <ol style="list-style-type: none"> O'zingiz uchun login tanlang va uni tegishli maydoniga kriting. Login kamida 6 ta belgilidan borat bo'lishi lozim. login hirriter, sonlar va (-,_) belgilardan borat bo'lishi mumkin. O'zingiz uchun parol tanlang va tegishli maydoniga kriting. Parol kamida 6 ta belgilidan borat bo'lishi lozim. Kritingan parolni xesidiqing. Shaxsli ma'lumotleringizni kriting: ismingiz, fismiyangiz, ozningiz ismi, jisengiz, tug'ilgan san'a va yashash manzilingiz. Bog'lanish uchun ma'lumotlaringizni kriting: elektron pocha menzilingiz va mobil telefoningiz raqami. Mobil telefoningiz raqamini kritinganligizdan va "Tasdiqlash kodini olish" tugmasini bosgivingizidan so'ng, tasdiqlash kodidan borat sini kabarnomansini kriting.

Tuman (shahar) -- Tanilang --

Yashash joyi * ko'chasi (qishloq, mavzusi)/uy/xonadon

Elektron pochta

Telefon raqami * +998 Tasdiqlash kodini olish

Tasdiq kodini kiriting*

Ушбу шаклда зарур бўлган майдонларни тўлдиринг. Улар қизил “**” белгиси билан белгиланган.

Майдонларни тўлдиришда рўйхатдан ўтиш йўриқномасидан фойдаланишингиз мумкин. Ягона портал қоидаларини эътибор билан ўқиб чиқинг.

Майдонларни тўлдириб бўлганингиздан кейин **Рўйхатдан ўтиши тутмасини босинг.**

Рўйхатдан ўтиш натижасида, сиз Ягона порталда шахсий кабинетга эга бўласиз.

Рўйхатдан ўтгандан сўнг сиз алоқа учун қуидаги имкониятлардан фойдаланишингиз мумкин бўлади:

Давлат ташкилотларига Ягона порталдаги шахсий ариза ва таклифлар юбориш, қабулга ёзилиш ҳамда телефон орқали мурожаат этишингиз мумкин бўлади.

Davlat tashkilotiga
murojaat yuborish

Davlat organi rahbariyati
qabuliga yozilish

Call-center :
1060 yoki (8 800) 200-18-18

Ягона портал давлат интерактив хизматларидан фойдаланиш тартиблари:

- Фойдаланувчи давлат интерактив хизматидан фойдаланиш рухсатнома асосида амалга оширилади.
- Фойдаланувчи аризасига асосан рухсатнома бериш ва уни беркитиб ёки ёпиб қўйиш хукуқларига “Ўзинфоком” маркази ёки Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳоқимларни ҳузуридаги компьютерлаштириш марказлари эга, яъни ушбу марказлар ушбу фаолиятни олиб бориш ваколатига эга ва масъул марказлар хисобланади.
- Жисмоний шахслар (ариза ва паспорт асосида) ва юридик шахслар (ариза ва рўйхатдан ўтказилганлиги тўғрисидаги гувоҳнома асосида) учун шахсий кабинетдан эркин фойдаланишга рухсатнома бир ёки икки кун мобайнида масъул марказлар томонидан берилади.
- Фойдаланувчи ўзи тўғрисидаги ҳар қандай маълумотлар ўзгарганда беш кун муддатда бу ҳақда масъул марказга хабар бериши шарт.

Ягона портал орқали интерактив давлат хизматларидан фойдаланиш тартиблари Ягона портал низомида батафсил келтирилган [8]. Куйида аризани бериш, жавоб бериш, рад этиш, кўриб чиқиши тартиби ва муддати ҳамда назоратига оид тартибларини қисқача келтирамиз.

Aризани бериши тартиби

- Фойдаланувчилар шахсий кабинет орқали ўз мурожаатларини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ва давлат ташкилотларига юборишлари мумкин.
- Мурожаат бир вақтнинг ўзида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳамда мурожаатларда қўйилган масалаларни ҳал этиш ваколатига кирадиган бир нечта давлат ор ganларига юборилиши мумкин.
- Фойдаланувчи шахсий кабинетидан юборган мурожаат электрон ракамли имзо ва уларни идентификацияловчи бошқа хужжатлар билан тасдиқланиши керак.
- Фойдаланувчи аризага зарур хужжатлар, хатлар ва расмларни илова қилиши мумкин.

Аризани қабул қилиши тартиби:

- Масъул ходим ариза қабул қилингандык түрдөндөрде фойдаланувчига хабар жүнатади.

Аризага жавоб берши тартиби:

- Фойдаланувчи аризасига жавоб күрсатилган почта манзилинша юборилади.
- Фойдаланувчи аризаси мурожаатлар учун белгиланган тартиб ва муддатда күриб чиқылади.
- Фойдаланувчи аризасига жавоб олувчининг ёки бошқа ваколатли ходимнинг электрон рақамли имзоси билан тасдиқланади.

Ариза рад этилиши тартиби:

Куйидагилар фойдаланувчи мурожаатини күриб чиқышни рад этиш учун асос ҳисобланади:

- Одобсизлик мазмунидаги мурожаатлар (ахлоқсиз ёхуд ҳақоратли иборалар, таҳдидлар, мантиқ ва маъноси бўлмаган таклифлар ва шунга ўхшаш мурожаатлар).
- Матнда тушунарсиз қисқартиришлар ёки реклама материалари мавжуд бўлган аризалар.
- Таркибида аниқ аризалар, шикоятлар ёки таклифлар бўлмаган мурожаатлар.
- Рад этишнинг асосланган сабаблари күрсатилган рад жавоби фойдаланувчига бир иш куни мобайнида юборилади.
- Ариза ваколатига кирмайдиган давлат органларига тушганда, у беш кун муддатда, фойдаланувчи хабардор қилинган ҳолда тегишли органга юборилади.

Аризаларни күриб чиқиши тартиби:

- Фойдаланувчи шахсий кабинет орқали берилган аризаси мажбурий қабул қилиниши ва күриб чиқилиши керак, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно. Бунда ушбу мурожаат Масъул ходим электрон почтасига келиб тушган сана – мурожаат қабул қилинган сана ҳисобланади.

Аризаларни кўриб чиқши муддати:

- Таклифлар – бир ойгача муддатда. Агар қўшимча ўрганишлар талаб қилинса, бу тўғрида фойдаланувчи ўн кун муддатда хабардор қилинади. Бунда муддат ариза олувчига тушгандан бошлаб ҳисобланади.
- Ариза ёки шикоятлар – ўн беш кун муддатда. Агар қўшимча ўрганиш ва (ёки) текшириш ўтказиш, қўшимча ҳужжатлар талаб этилса – бир ойгача муддатда. Бунда муддат ариза Масъул ходимга тушгандан бошлаб ҳисобланади.

Ариза назорати ва жавобгарлик тартиби:

- Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги хузуридаги Алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация технологиялари соҳасида назорат бўйича давлат инспекцияси интерактив давлат хизматлари кўрсатиш тартибига риоя қилиниши юзасидан назоратни амалга оширади.
- Давлат ташкилотлари раҳбарлари ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Махкамасининг таркибий бўлинмалари Ягона портал орқали кўрсатиладиган интерактив давлат хизматлари кўрсатишнинг асоссиз рад этилганлиги ва хизматлар сифатсиз кўрсатилганлиги учун жавоб берадилар.
- Фойдаланувчи аризада нотўғри маълумотлар берганлиги, уйдирма ва ҳақоратлар бўлган мурожаатлар узатганлиги учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жавоб беради.

Ягона порталдан фойдаланишининг фойдаланувчи учун баъзи имкониятлари

- Коммунал хизмат, электр энергия ва сув истеъмолчилари ушбу хизмат харажатлари ҳақидаги шахсий маълумотлардан фойдаланиш имконияти яратилди. Бу имкониятдан фойдаланиш тартиби жуда осондир. Ушбу хизматга доир ариза ва шикоятларни Ягона портал орқали тезда жўнатиш ва ҳал қилиш имконияти яратилди. Бунда аризага ҳужжатлар ва расмларни илова қилиш имконияти мавжуд.
- Чет эл фуқаролари Ўзбекистонга виза расмийлаштириш учун интерактив хизматдан фойдаланиши мумкин. Бунинг учун ҳамкасб ёки дўстларини безовта қилиш зарурати йўқолди.

- Ягона портал самарали имкониятларидан бири алоқа натижалари СМС хабарлар ёрдамида жүннатилишидир. Бу алоқани қулай ва самарали бўлишини таъминлайди. Чунки фойдаланувчи ариза етиб борганлиги ва ишга тушганлиги ҳакида хабардор бўлади ва бу хақда Ягона порталдан хабарлар ёзиб, ходимларни қўшимча саволлар ва эътибор билан безовта қилмайди. Натижада фойдаланувчи безовта бўлмайди ва ходимлар қулай шароитда ариза кўрилиши тартибига риоя қилган ҳолда ишини давом эттиради.

- Ягона порталнинг «MYGOV» мобил иловаси 2014 йилда яратилган. Ундан фойдаланиш жуда қулайдир. Бу имконият фойдаланувчига 24 соат давомида ихтиёрий жойдан Ягона порталга аризалар юборишни, ариза натижаларидан хабардор бўлиш имкониятини яратади. Бунинг учун Интернет зарурлиги Сизга маълум. «MYGOV» мобил иловаси фойдаланувчилари сони кундан-кунга кўпаймоқда.

Топшириқ:

Ягона порталга (www.my.gov.uz) киринг ва унда рўйхатдан ўтинг, ўз шахсий кабинетингизга кириб, ўзингиз ҳақингиздаги маълумотларни янгиланг.

Ягона порталда мурожаатларни кўриб чиқиши ва назорат қилинishi тартиблари билан танишинг.

5.6. Тадбиркорлар учун имкониятлар ва улардан фойдаланиш тартиби

Ягона портал тадбиркорлар учун маҳсус бўлимга эга эканлигини юқорида таъкидлаган эдик. Келинг, Ягона порталнинг тадбиркорлар учун имкониятлари билан танишайлик.

Авваламбор, **Тадбиркорлик** бўлимига кирайлик. Натижада қўйидаги рўйхат экранда ҳосил бўлади:

Tadbirkorlik	
NIH muhokamasi	
Yuridik shaxs tashkil etmagan holda tadbirkorlik subyektnini ro'yxatidan o'tkazish	Yuridik shaxs tashkil etgan holda tadbirkorlik subyektnini ro'yxatidan o'tkazish
Tadbirkorlar huquqlari buzilishi bo'yicha shikoyatlar qabul qilish	Kommunal xizmatlarini yetkazib berishdagi muammolar yuzasidan tadbirkorlik subyektlarining elektron shikoyatleri
Ko'chmas mulkka huquqi davlat ro'yxatidan o'tkazish uchun arzalarni rasmlyoshlashish	O'chov vositalarining davlat metrologik tekshiruvini o'tkazishga arza berish

Хар бир тоифа ўз рўйхатига эга. Келинг, Юридик шахс ташкил этган тадбиркорлик субъектини рўйхатдан ўтказиш тоифасига кирайлик. Натижада экранда кўйидаги рўйхат ҳосил бўлади:

Ушбу рўйхатда зарурини танлашингиз мумкин. Ягона портал ёрдамида корхонани рўйхатдан ўтказишингиз мумкин. Бунинг учун турли ташкилотларга бориб, вақтингизни сарфлаш ва кутиш зарурати йўқолди. Албатта, корхонани одатдаги усулда ҳам қайд қилишингиз мумкин. Ягона портал ёрдамидан фойдалансангиз, вақтингизни ва харажатларни камайтирасиз.

Келинг, юридик корхонани рўйхатдан ўтказиш тартиби билан танишайлик. Бўлимда рўйхатдан ўтиш учун зарур ҳужжатлар рўйхати келтирилган.

UMUMIY MA'LUMOTLAR	HUJJATLAR	MUDOATLAR VA TO'LOV	NATJA
<p>Xizmatni ko'satish uchun kerak bo'ladigan hujjatlar</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bank to'lov hujjetini skener nusxasi (dirivet bojini to'laganlik loyntasiyasi); • O'stoshish yoki qisman o'stoshish normalish yo'qligi haqidagi ma'lumotlarni skener nusxasi; • Muex va shartmalarning someki nusxalarini skener nusxasi. <p>Xizmatni ko'satishning huquqly qoidalari</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ozzbekiston Respublikasi Vazifalar Muhakamasining "Tadbirkorlik fachiyatini tashkili etish uchun ro'yxatdan o'tkazish tarbiotlari tizimini tibcan tashkilishish to'g'risida" 2003 yil 20 avgustdaq 357-son qonori; • Ozbekiston Respublikasi Vazifalar Muhakamasining "Tadbirkorlik fachiyatini tashkili etish uchun ro'yxatdan o'tkazish tarbiotlari tizimini tibcan tashkilishish to'g'risida" 2003 yil 20 avgustdaq 357-son qonori; • Ozbekiston Respublikasing "Mas'uliyat cheklarining hamda qo'shimcha mas'uliyetli jamiyatlar to'g'risida"Qonuni 2001 yil 6 dekabr 			

Кўрсатилган хужжатларни тайёрлаб, аризани шахсий кабинетнингиздан юборишингиз зарур. Натижани олиш усулини аризада кўрсатиш лозим. Қўйидаги дарчада хизмат натижасига оид маълумотлар тавсифланган.

UMUMIY MA’LUMOTLAR	HUJJATLAR	MUDDATLAR VA TO’LOV	NATIJA
<p>Natijani olish usullari</p> <p>Shaxsan taʼsif buyurish orqali. Bir vaqning oʻzida taqdim ettiladigan hujjatning rusxalari foydalanuvchining Yagona portalidagi kabinetiga va uning elektron pochtasiga yuboriladi.</p>			
<p>Xizmat natijasi</p> <p>Yundik shaxsan davlat ro’yxatidan o’kazilganligi to’g’risidagi guvohnomani, “ro’yxatga olindi” degan yozuv aka etinilgan ta’sib hujjatning, ro’yxatga oluvchi taʼsiklot tomonidan taʼsidiqlangan mukarror va entamplaming komaksi rusxalarini olish.</p>			
<p>Rad etish sabablar</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Xizmatning reglementi bilan belgilangan hujjatni taqdim etmaslik; ▪ Haqiqi bo’lmeagan hujjatni taqdim etish; ▪ Arzada haqarotmuz, tashrirovchi so’z va iborotlari istiqloh, reklama materialning mavjudligi; ▪ Qonuniga zidd bolgan istalgan boshqa hatt-harakatlar. 			

Ушбу хизмат кўрсатиш муддати – 2 кун ва хизмат нархи – 1 минимал иш ҳақи микдорида тўланади.

Мазкур тартиб ушбу хизматнинг қулайлигини ва самарадорлигини тасдиқлайди.

Тадбиркорлар учун баъзи имкониятлар

Kommunal xizmatlarini yetkazib berishdagl muammolar yuzasidan tadbirkorlik subyektlarining elektron shikoyatlari

Коммунал хизматларини таъминлаш борасидаги тадбиркорларнинг шикоятлари учун маҳсус бўлим мавжуд. Ушбу

бўлим имкониятлари билан батафсил танишиш учун унга кириш зарур.

Зарур хизматни танлаб электрон шикоятни юбориш зарур. Шикоят масъул ходим ва мутахассислар томонидан кўриб чиқилади ва натижа кўрсатилган муддатда юборилади.

Бунинг учун коммунал хизмати ташкилотларига бориб, зарур бўлимни ва ходимни топиш, унинг қабулига кириш учун наъбат-

да туриш, қўшимча маълумот зарур бўлса, у билан қайта-қайта учрашиш зарурати бўлмайди. Бу эса тадбиркорнинг вақтини тежайди. Тежалган вақтни тадбиркор бизнесни юритишга, ривожлантиришга, малакасини оширишга сарфлаш имконига эга бўлади.

O'ichov vositalarining davlat metrologik tekshiruvini o'tkazishga ariza berish

Ўлчов воситаларини метрологик текширувдан ўтказишини ҳам электрон ариза ёрдамида амалга ошириши мумкин. Бунинг учун қўйидаги маҳсус бўлимдан фойдаланиш зарур:

Корхона статистик ҳисоботлар бўйича савол ва аризаларни Барча хизматлар бўлимида ёки Барча ташкилотлар бўлимидаги маҳсус тоифа ёрдамида амалга ошириши мумкин. Корхона статистика ҳисоботларнитадбиркорлик субъектларидан электрон кўринишида йиғиш ва қайта ишлаш тизими ёрдамида жўнатиши мумкин.

Солиқ юзасидан савол ва аризаларни **Барча хизматлар** бўлимида ёки **Барча ташкилотлар** бўлимидаги маҳсус тоифа ёрдамида амалга ошириши мумкин.

Корхона солиқ ҳисоботларни тадбиркорлик субъектларидан электрон кўринишида йиғиш ва қайта ишлаш тизими ёрдамида жўнатиши мумкин.

Тадбиркор Ягона порталнинг деярли барча хизматларидан, жумладан, божхона ва архив каби хизматларидан фойдаланиш мумкин. Шу билан бирга, савол ва таклифлари билан мақсадли равищда тегишли ҳукумат ташкилотлари билан интерактив тарзда боғланиши мумкин.

Машк:

www.my.gov.uz манзилига киринг ва Ягона Портал тадбиркорлар учун интерактив хизматлари тавсифи билан танишинг. Хизматлардан унумли фойдаланишини режаластиринг.

Янги корхонани рўйхатдан ўтказиши тартиби билан танишинг.

5.7. Интерактив хизматлардан фойдаланиш бўйича тавсиялар

- Электрон ҳукумати тизимини ривожлантириш маркази янгиликлари ва ҳисботлари билан мунтазам равишда, танишиб боринг. Ушбу маълумотлар тадбиркорликни юритиш малакасини оширишда асқотади. Корхона ходимларига ҳам ушбу янгиликлардан ва ҳисботлардан боҳабар бўлишни тавсия қилинг.
- Ягона портал янгиликларини мунтазам равишда, кузатиб боринг, чунки порталга янги имкониятлар киритилади. Ушбу имкониятлар тавсифи ва фойдаланиш тартиблари билан танишинг.
- Ягона портал сўровлари билан танишиб боринг, айниқса, тадбиркорлар сўровлари мазмуни Сизга ҳам корхона фолиятида фойдали бўлиши мумкин.
- Ходимлар АКТ малакасини ошириш борасида семинар ва тренинглар ташкил қилиниши мақсадга мувофиқ. Чунки АКТ жадал тараққиёти мунтазам равишда, янги билим ва кўнікмаларни эгаллашни талаб қиласди. Бу эса АКТдан бизнесда самарали фойдаланишни таъминлайди.
- Электрон ҳукумат давлат хизматлари одатдаги хизматни инкор этмайди. Аксинча, давлат хизматининг ўзингизга қулай бўлган усулини танлаш имконига эга бўласиз, лекин электрон ҳукуматнинг ривожланиши фуқароларга хизмат кўрсатишни тезлаштириб ва қулайлаштириб боради.
- Ариза юборганда ариза мазмуни аниқ ёзилган ва зарур маълумотлар кўрсатилиши ҳамда зарур ҳужжатлар, хатлар ва расмларни илова қилиш тавсия этилади. Бу аризангизнинг тезда кўриб чиқилишини таъминлайди.
- Электрон ҳукуматини ривожланишида оммавий ахборот воситаларининг роли жуда каттадир. Оммавий ахборот воситаларида янгиликлар ва шарҳларни ўқинг ва Ягона портал янгиликларидан фойдаланинг.

! Ягона портал янгиликлари билан мунтазам равишда танишинг. Унинг имкониятлари доимий таомиллашиб ва кенгайиб боришини ҳисобга олинг.

! Ягона порталда янги давлат лойиҳалари ва концепциялари муҳокамасида фаол қатнашинг, унда ўз тавсия, фикр ва мулоҳазаларингиз билан қатнашинг.

Олтинчи боб

- Электрон таълим имкониятлари билан танишув
- Масофадан ўқишиш технологияси афзалликлари
- Масофадан ўқишиш тартиби
- Электрон кутубхоналардан фойдаланиш тартиби
- Масофадан ўқишиш курслари рўйхати
- Масофадан таълимни ташкил қилиш бўйича тавсиялар

Электрон таълим

Электрон таълим
– бу янги билимлар эгаллаш
ёки билимларни мустаҳкамлаш
имкониятидир

6.1. Электрон таълим имкониятлари билан танишув

Электрон таълим – бу таълимда АКТ тараққиёти натижасидир. Дарҳақиқат, инсон доимо ўзининг турмуш шароитини яхшилашга ва яхши ҳаёт кечиришга интилиб келган. У оламни билишга ҳаракат қилган, доимо янгиликка интилган. Билим олиш инсондан қуч ва сабр-тоқат талаб қилади. Эҳтимол, шунинг учун ҳам саводли инсонлар ҳар доим ҳурматда бўлгандирлар. Билим – бу янги имкониятлар

манбаидир. Бугунги кунда билим бутун жаҳонда янада кўпроқ қадрланмоқда. Билим тараққиётга бошлади.

Илмий-техника тараққиёти иқтисодий ислоҳотларда туб ўзгаришларга олиб келди. Ахборот тараққиёти юз берди. У ҳаётнинг ҳамма жабҳаларида ўз аксими топди. Ахборот инқилобининг асосий натижаси – ахборотнинг қийматидир. Эндиликда ахборот мамлакатнинг фаровонлик даражасини белгилайди. Ахборотнинг қиймати унинг қанчалик фойдали эканлигидadir. Фойдалилик аниқлик, ишончлилик ва ўз вақтидалиги билан белгиланади.

Бугунги олам шунчалик тез тараққий топмоқдаки, бугунги янгилик эртагаёқ эскириб қолмоқда. Шунинг учун инсон ахборотни ўз вақтида олиш учун ажойиб технология – ахборот технологияларини яратди. Компьютерлар – ахборотдан фойдаланишининг қулай ва содда усулидир. Ахборотдан фойдаланмоқчи бўлган инсон ахборотнинг қаерда (ўша шахарда ёки Ер юзининг бошқа бир нуқтасида) жойлашганидан қатъий назар, уни олиш имкониятига эга бўлиши керак. Интернет ёрдамида бу муаммо осонгина ҳал этилади, Интернетдан бугунги кунда деярли ҳамма жойда фойдаланиш мумкин. Компьютер технологияларининг тараққиёти ва ривожланиш суръати билан эндиликда компьютерлар ҳисоблаш, ёзиш,

гапириш, ёзиб олиш, чизиш, мусиқа ёзиш, ўқитиш, хабар, хатларни қабул қилиш ва узатиш, хужжатларни яратиш ва улар устида ишлаш, ахборотларни сақлаш, топиш ва таҳрирлаш, видео-лавҳаларни тайёрлаш ва намойиш этиш, ўйин ўйнаш, қўшиқ айтиш ва огоҳлантириш каби ишларни қойилмақом килиб бажара олади. Компьютер инсонларнинг кундалик иш фаолиятлари: ишда, ўқишда, дам олишда тенгги йўқ восита бўлиб қолди.

Табиийки, бу таълимда ҳам ўз аксини топади. Компьютер ва Интернет таълимда кенг фойдаланилмоқда. Ушбу таълим электрон таълим деб номланади. Унинг қўидаги номлари ҳам мавжуд: е-таълим, виртуал таълим ва масофавий таълим.

**Таълим ҳар доим замон талабларига мос келиши керак.
Шу кундаги талаблар таълимда инновацион технологиялар ва инновацион техник воситалар қўлланилишини тақозо этади.**

Умр бўйи, бутун ҳаёт давомида таълим олишда электрон таълим жуда аскотади. Ёш ва тажрибали мутахассис ҳам янги билимлар ва малакаларни тезроқ олишга зарурат сезади. Бу эҳтиёж жамоа бўлиб ишлаш ва Интернетга боғланиш технологиялари билан қўллаб-кувватланади. Бу ахборотни электрон қўринишда яратиш, ўқитиш ва таълим бериш, шунингдек, ҳамкорликда ишлаш имкониятларини ривожлантиради. Бу эса реал вақт режимида таълим олиш ва малака ошириш учун шароит яратади. Бугунги кунда виртуал ўқитиш академик ва корпоратив таълимда воқеликка айланди.

Интернет фойдаланувчиларга ҳақиқий афзалликлар беради, шунинг учун қисқа вақт ичida ҳаммага яхши таълим олиш имкониятини таъминлаб бериш учун маҳсус дастурлар ишлаб чиқилмоқда.

Ёшлар ижтимоий муваффақиятга эришмоқ учун янада юқорироқ билим даражаси кераклигини тушунадилар. Шунинг учун ҳам таълим муассасаларини астойдил танлайдилар ва янада юқорироқ малака ошириш мақсадида, мунтазам равишда, таълим оладилар.

Давлат иш фаолиятига тайёр битирувчиларни тайёрлайдиган, миллий ва ҳудудий маданиятни қўллаб-кувватлайдиган,

харажатларнинг камайишини таъминладиган, бунинг устига шуларнинг ҳаммасини бир вақтда амалга ошириш имконини берадиган таълим тизимидан манфаатдордир. Электрон таълим айнан шу вазифани бажаришга қаратилган.

Сиз имтиҳон топшириб, бутун дунёда тан олинадиган сертификат эгаси бўлиш ҳақида ўйлаб кўрганмисиз? Сиз иш ёки ўқиши учун тан олинадиган мутахассисликка эга бўлишни хоҳлайсизми? Қандай имтиҳонлар топшириш кераклигини биласизми? Сизга таълим муассасасини танлашингизга ва маълумот олишингизга Масофадан ўқитиш ёрдамга келиши мумкин.

Масофадан ўқитиш – масофадан туриб, ўқиши-ўқитишни ўқитувчи ва ўқувчининг бевосита, шахсан иштироқсиз замонавий ахборот ва коммуникация технологиялари асосида ўқиши жараёнини ташкил этиш усулидир, яъни бу масофадан туриб, таълим беришдир. Бу синфдан ташқари ўқитиш (таълим олишдир). Бунда аудитория лекция ва машғулотларига қатнашишга эҳтиёж қолмайди. Яхши томони шуки, сиз ўзингизга қулай пайтда ва ихтиёрий жойда ўқишингиз мумкин. Бу бироз сиртқи таълимга ўхшаб кетади, фақат бу ерда ахборот технологияларига асосланган технология қўлланилади. Бунда талабадан доимий фаолият – интерактив ўқиши талаб этилади.

Баъзи инсонлар айрим сабаблар: вақтнинг етиши маслиги, шидан ажрала олмаслиги, турар-жойнинг узоқлиги, молиявий қийинчилликлар туфайли таълим муассасаларида, бевосита ўқитувчининг назорати остида таълим олиши имкониятига эга эмаслар, лекин уларда билим олишига интилиш кучли. Масофадан ўқитиш айнан шундай инсонларга мўлжалланган.

Бунда иш, ўқиши ёки дам олишдан бўшамасдан, энг қулай пайтда ўқиши мумкин. Психологлар инсон дарсликлар, методик қўлланмалар, справочниклар билан мустақил ишлаганида, энг чуқур билимга эга бўлишларини аллақачон аниқлаганлар. Масофадан ўқитиш мустақил фикрлаш қобилиятини оширади,

хуолоса чиқаришни ўргатади. У янги ахборот билан танишишга ва маълум соҳада натижага эришишга имкон яратади. Айнан шулар мутахассиснинг юкори малакасидан далолат беради.

Электрон таълим имкониятлари:

- Масофадан туриб ўқиш имконияти.
- Иш фаолиятидан узлуксиз равишида малакани ошириш ёки янги билим олиш имконияти.
- Мустақил фикрлаш, маъсулият, таҳлил қилиш ва қарор қилиш малакалари мустаҳкамланади.
- Ўқишининг интерактивлиги, яъни ўқитувчи билан доимий алоқа мавжудлиги.
- Ўқишининг индивидуаллиги ўқувчининг индивидуал кўникмалари ва эҳтиёжларини ҳисобга олади.
- Ўқиш жадвалининг индивидуаллиги.
- Билимларнинг амалийлиги.
- Ўқиш сифати юқорилиги.
- Пулни тежаш имконияти, яъни транспорт, яшаш ва ўқиш учун харажатларга зарурат бўлмайди.
- Электрон ўқув материал ва манбалар, виртуал аудиториядан 24 соат давомида фойдаланиш имконияти.
- Ахборот олиш малакаси ошади. Чунки ўқиш давомида электрон материал ва манбалардан мустақил ва гуруҳдошлар билан биргаликда фойдаланилади, он-лайн маъруза, конференция ва консультацияларда қатнашади.

Электрон таълим имконияти чекланган шахслар учун ҳам қулай шароитлар яратади.

Шу билан бирга, электрон таълим анъанавий таълимда ҳам баъзи курслар учун фойдаланилиши мумкин. Бу эса талабалар учун қулайликлар яратади. Баъзи мамлакатларда талабалар дарсга бориши ёки уни он-лайнда ўрганиши мумкин.

Ушбу имкониятлар тадбиркорлар учун ҳам жуда қулайдир. Ҳозирги кунда электрон таълим корпоратив харидорлари кўпаймоқда. Чунки ходимларнинг малакасини иш фаолиятидан ёки ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда ошириш жуда арzon, қулай ва фойдалидир. Йирик корхоналар ўз хизматчиларини қайта тайёрлашда электрон таълимдан фойдаланиб, молиявий ресурсларни тежаш билан бирга, фойда олмоқдалар, чунки у анъанавий усулларга нисбатан анчагина самаралидир.

Қўйида ушбу таълимдан фойдаланиш тартиблари ва курслари ҳақида батафсил маълумот берилади.

6.2. Масофадан ўқиши технологияси афзалликлари

Масофавий таълим анъанавий таълимдан нимаси билан фарқланади:

- Таълим вақти эркин, энг қулай пайтда билим олиш мумкин.
- Аудитория машғулотларига қатнашиш зарурияти йўқ.
- Ўқитувчига талаб юқори даражада бўлади, чунки у ўқувчининг индивидуал талабларига жавоб бериши зарур бўлади.
- Компьютер технологиялари, Internet, E-mail бўйича билимлар такомиллашади.
- Таълим учун тўловлар арzon, чунки уй-жой, сугурта, транспорт учун харажатлар йўқ. Шунингдек, аудитория, ётоқхона, майший хизматларга зарурат йўқ. Фақат шу нарсанни ҳисобга олиш керакки, *ахборот технологияларининг тараққиёти билан жиҳозлар* (компьютер, сунъий йўлдош антенналари, аудио ва видео-қурилмалар)га харажатлар ошади. Талabalар сонининг ортиши таълим нархида акс этиши табиий, лекин технологияларнинг тез ўзгаришини ҳисобга олиш керак. Шунинг учун масофавий таълим ва анъанавий таълим нархи ҳар доим ҳам фарқли эмас.

Ўқитишининг бу туридан асосан билимларни такомиллаштириш ёки қайтадан тайёрлаш, янги мутахассислик олиш-

да фойдаланадилар. Ишдан бўш вақтида таълим олиш мумкин. Шунинг учун у қўшимча мутахассислик эгаллашни хоҳловчилар ёки билим доирасини кенгайтирувчиларга жуда ҳам қулайдир. Одатда университет талабалари бир вақтнинг ўзида бир-бирига яқин мутахассисликни эгаллашга ҳаракат қиласидилар. Масофадан ўқишига мойиллик асосан иш тажрибасига эга, ўз билимларини янада такомиллаштирувчи ёки қўшимча мутахассислик олмоқчи бўлган инсонларда сезилади. Масофадан ўқишида тингловчилар кўпроқ уйда, офисда, кутубхоналарда шуғулланадилар.

Таълим муассасалари электрон таълимдан қўйидаги мақсадларда фойдаланадилар:

- Ўзининг молиявий ресурсларини машғулотларга бориши шарт бўлмаган талабалар ҳисобига кенгайтириш;
- Ўқитувчилар аудиториясини кенгайтириш;
- Ноанъанавий бозорларни янги маҳсулотлар билан таъминлаш – индивидуал шахсларга бутун ҳаёти давомида таълим олишни амалга ошириш ва айниқса, корпоратив таълим бозорини эгаллаш;
- Масофавий таълим курсларини ишлаб чиқиш учун керакли воситалар ёрдамида таълим нархини камайтириш ва ўқитишининг сифатини ошириш, шунингдек, талабаларнинг яхши малакали ўқитувчиларга эҳтиёжини қондириш;
- “Виртуал мактаб” деб аталган виртуал таълим мухитини таъминлаш.

Корхоналар масофадан ўқитишини қўйидаги масалаларни ҳал этиши учун қулагай восита деб ҳисоблайдилар:

- Янги маҳсулотларни қўллаш;
- Янги бизнес-технологияларини ўрганиш;
- Ходимлар малакасини ошириш;
- Янги ахборот технологияларини ўзлаштириш;
- Бизнесни ривожлантириш бўйича курслар;
- Муайян соҳаларда фундаментал билим олиш ва бошқалар.

Корхоналар ходимларни масофадан ўқитиши учун университетлар, таълим соҳасида хизмат кўрсатувчи корхоналар хизматидан фойдаланади. Баъзи корхоналар шахсий электрон курсларига эга.

Кўпгина йирик корхоналар мутахассислари малакасини ошириши ёки ўзгартириши учун ушбу услубдан фойдаланмоқда, айниқса, корхона филиаллари ходимлари малакасини оширишда жуда қулайдир. Бу ходимларни кундалик иш фаолиятидан узилмаган ҳолда, ҳаттокази, сафарларни давом эттирган ҳолда янги билим ва кўнікмаларни эгаллаши имкониятини беради, яъни ходимларнинг малака ошириши корхона фаолиятига фақатгина ижобий таъсир кўрсатади.

Билимларни такомиллаштириш давр талабидир. Технологияларнинг кескин ривожи доимо ҳар кимдан ўз устида ишлаш, янги технологиялар бўйича янги билимлар ва малака олишни талаб этади.

Масофавий таълимнинг иқтисодий афзалликлари

Масофавий таълим иқтисодий жиҳатдан ҳам унумлидир. Иқтисодий кўрсаткичлар бўйича электрон таълим анъанавий таълим усулидан арzon. Куйидаги жадвалда талабалар сонининг ошиши ўқитиши харажатларида акс этиши қиёсий ҳолати келтирлади:

Харажатлар номи	Анъанавий ўқитиши	Масофавий ўқитиши
Ўқув бино, ётоқхоналар, кутубхоналар, хизмат соҳаси муассасалари курилиши учун харажатлар	Ҳа	Йўқ
Техник воситалар билан таъминлаш	Ҳа	Йўқ
Янги ахборот воситаларини кўйлаш	Ҳа	Йўқ

Маъмурий-эксплуатация харажатлари	Xa	Йўқ
Ўқув-методик материаллар билин таъминлаш	Xa	Xa
Ўқув-методик мутахассислар бўйича харажатлар	Xa	Xa
Таълим учун тўлов	Ортади	Камаяди
Коммуникацион харажатлар (Internet, E-mail)	Xa	Xa

Шундай қилиб, электрон таълимнинг афзаликлари уни оммавийлаштиримоқда. Унинг фойдаланувчилари кўпаймоқда. Таъкидлаш керакки, асосан ундан уйда, яъни бўш ва қулай вақтларда фойдаланадилар. Мустақил ишлаш ва фикрлаш ҳар доим билим сифатида ўз аксини топади. Билим сифати таълабанинг ўзига боғлиқ. Бу ўқиш индивидуал бўлиб, агар таълаба материални ўзлаштириш учун имконият беради ёки материални ўзлаштириш учун вақт беради. Шуни таъкидлаш керакки, компьютер ва Интернетнинг ривожланиши электрон таълим харидорларини ўзига янада жалб этади.

6.3. Масофадан ўқиши тартиби

Ариза юбориши, қабул қилиши ва ўқиши тартиби

Масофадан ўқиши режалаштиридингиз. Хўш, ўқишга кириш ва ўқиши тартиби қандай? Ўқиш қандай ва қаерда амалга оширилади? Мазкур саволларга жавобни қаердан олиш мумкин. Саволларга жавобни ушбу бўлимда беришга ҳаракат киламиз.

Одатда, қабул қилиш тартиби таълим муассасаси томонидан белгиланади. Ушбу тартиб билан таълим муассасаси ёки ўқув маркази саҳифасида танишиш мумкин.

Мисол сифатида, бирор университет масофадан ўқитиш курслари талаблари билан танишиб чиқинг.

Масалан, тиббиёт соҳасида масофадан ўқиш учун талабалар соҳа бўйича асосий маълумотга ва шу соҳада ҳаётий тажрибага, соғлиқни сақлашда тадқиқотчилик малакасига эга бўлиши шарт. Бунда бакалавр ёки магистрлар ўқиши мумкин. Хуқуқшунослар ҳам тажрибага эга бўлиши зарур.

Одатда, электрон таълим ва анъанавий таълим олиш учун тақдим этиладиган, аризалар бир хилдир.

Ариза юбориш ва қабул қилиши тартиби

- Масофадан ўқитиш курси саҳифасида ўзингизни қайд қилишингиз зарур. Бунинг учун электрон манзилга эга бўлишингиз керак.
- Қайд қилингандан сўнг курслар рўйхати билан танишишингиз мумкин.
- Танлаган курс маълумотлари билан танишинг.
- Ўқиши талаблари билан танишинг.
- Ўқишига ариза юборинг. Бунинг учун аризанинг тегишили майдонларига маълумот киритинг.
- Курс пуллик бўлса, пулни тўллаганингиздан сўнг курсга қайд қилинганингиз ҳақида хабар оласиз ва курсга кириши имкониятига эга бўласиз. Агар курс бепул бўлса, курсда қайд қилинганингиз ҳақидаги хабарни дарҳол оласиз.
- Логин ва паролни киритиб, курс материаллари билан танишишингиз мумкин.

Ўқиши тартиби

- Масофадан ўқитиш курси саҳифасида курсда ўқиши тартиби ва жадвали берилади. У билан танишиши зарур. Ушбу маълумот ва дарс жадвали асосида ўқиши бошлиданади.

- Курс давомида топшириқлар бажарилиши лозим бўлади. Топшириқлар билан топшириқлар бўлимида танишиши мумкин.
- Тингловчилар талабалар бўлимида берилади.
- Курс материаллари бўлимида курс бўйича модуллар, тақдимотлар ва маъruzалар жойлашади. Улар билан онлайди ишилаши мумкин. Баъзи курсларда курс материалларини компьютерга кўчириши ёки чоп этиши мумкин. Баъзи курслар курс материалларини одатдаги почта орқали юбориши мумкин.
- Портфолио бўлимида талаба ўз ишларини жойлаштириши мумкин.
- Тест бўлимида тест топшириши мумкин.
- Форум бўлимида ўқитувчи ва курсдошлар билан курс материалларини, топшириқларни муҳокама қилиши мумкин.
- Шундай қилиб, одатда, масофавий курс қўйидаги бўлимлардан ташкил топади:
 - Курс ҳақида маълумот
 - Дарс жадвали
 - Курс материаллари
 - Топшириқлар
 - Портфолио
 - Тест
 - Форум

Ушибу бўлимлардаги маълумотларни дарс жадвали асосида ўрганиши ва бажариш ёрдамида курсда ўқиши мумкин. Дарс жадвали дарс, топшириқларини бажариш ва топшириши муддатлари, тадбирлар номи ва муддати ҳақида маълумотни ўз ичига олади. Ушибу дарс жадвали ёрдамида курсда фаол қатнашиши мумкин.

Агар талаба баъзи бир узрли сабабларга асосан вактида ўқишини битира олмаса, унга индивидуал график асосида курсни битиришишига имкон берилади.

Тестдан ўтиши учун вакт чекланган бўлади. Шунинг учун тестни бажаришга тайёргарлик кўриши зарур. Агар Йильтернет суст бўлса, вактни бой беришингиз мумкин. Шунинг учун буни ҳисобга олганингиз, мақсадга мувофиқ.

Масофадан ўқишида қуийдаги муроқот (коммуникация) турлари мавжуд:

Үқитувчи – курсни мукаммал биладиган ва уни олиб борувчи мурабийдир. Чунки аудитория бирмунча малакага эга ҳамда ҳар бир талабанинг ихтиносослигини ҳисобга олиши зарур. Үқитувчи талабанинг индивидуал қобилиятини ҳам, унинг фаолият соҳаларини ҳам ҳисобга олмоғи даркор, яъни унинг амалий билимини назардан қочирмаслиги керак. Үқитувчи курсни тайёрлайди, муроқотни олиб боради, маслаҳатлар беради. Саволларга жавоб, топшириқлар береб, уларнинг бақариллишини текширади, зарурий ҳолларда материални пухта ўзлаштириши учун қўшимча материаллар беради, яъни үқитувчи үқитишнинг фаол муҳитини яратади. Бу муҳит ундан билим ва малакаларини доимий такомиллаштиришини талаб этади. Шунингдек, үқитувчи ўзининг курси бўйича янгиликларини ҳисобга олиб, мунтазам равшида, уни янгилашиб бориши керак.

Талаба – ўзининг билимларини оширишига эҳтиёж сезган ёки маълум билимлар олмоқчи бўлган шахс. Йиғорактивлик ва индивидуаллик унга материалларни ўз талабларини ҳисобга олган ҳолда, ўзлаштириши имконини беради. Үқитишнинг масофавийлиги таълим олишини оммабон ва қулай қиласди. Талаба ўкув материаллари билан мустақил ишилаш, топшириқларни бақариси, үқитувчи ва талабалардан маслаҳатлар олиши имкониятига эга бўлади. У таълим олиши муҳити туфайли электрон форум (анжуман)ларда талаба ва эксперт сифатида қатнашиши мумкин бўлади.

Үқитувчи талабага ва талаба үқитувчига ҳамда талаба талабага тұғридан-тұғри мурожаат қилади.

Мулоқот (коммуникация) – бу үқитувчи билан талаба ҳамда талабаниң талабалар билан алоқасы, диалогидір. Бу алоқа үқитшии жараёнини ташкил этади.

Мурожаат, яғни мулоқот e-mail, форум, телефон, видеоконференция, чат ва юзма-юз амалга оширилүү мүмкүн. Юзма-юз учрашув талаба ва үқитувчи имконияттарыга боғлиқ бўлишини ҳисобга олиш зарур. Юзма-юз учрашув камдан-кам ҳолларда юз беради. Саволлар учун виртуал аудитория - форумдан фойдаланган мақсадга мувофиқ. Натижада талабалар тажриба ва билимлари билан алмашиш имкониятига эга бўладилар.

Форум – электрон почта ва Internet ёрдамидаги семинар. Үқитувчи танишиб чиқиши учун материал, савол ёки муҳокама учун мавзу беради. Талаба материал билан танишади ва саволга жавоб беради, хулоса қилади. Муҳокамада ҳар бир талаба иштирок этади, тортшишув (баҳс, мунозара) натижасида тұғри жавоб ёки хулоса олади, у талаба олган билимларни мустаҳкамлашга хизмат қиласы. Үқитувчи мунозараниң тұғри бораётганинги назорат қилиб боради ва баҳсга якун ясайди.

- Үқиши муддати курсга боғлиқ. Ойлик ва йиллик курслар мавжуд. Йиллик курсда қишики ва баҳорги семестрлар бўлади. Талаба үқиши давомида курсни ўтиши, имтиҳон ва тестларни топшириши, мақола ёки диссертация ёзиши керак бўлади. Агар топшириқ ёки диссертация талабга жавоб бермаса, у ҳолда талабага уни қайта тайёрлаш ҳамда қайта кўриб чиқишилари учун тақдим этишига имконият берилади. Талабаниң баҳоси мезонлар билан ўлчанади, масалан, қуийдаги:
 - Тадқиқот малакаси – 50%,
 - Мавзулар бўйича таҳлил натижалари – 30%,
 - Электрон форум (анжуман)ларда иштироки – 20%.

Талаба натижалари үқитувчи томонидан мунтазам равишда баҳоланаади. Баҳолар фақаттинга талабага тақдим этилади. Үқитувчи топшириқ бўйича тавсияларни тұғридан-тұғри та-

лабага юборади. Форум бўлимида ўқитувчи ва курсдошлар билан курс материалларини, топшириқларни муҳокама қилиши мумкин. Жами баҳолар натижасида талаба сертификат ёки диплом олиши имконига эга бўлади.

Агар талаба бирор сабабга кўра ўқий олмаса, бу ҳақда ўқитувчига хабар бериш лозим. Бундай ҳолда ўқитувчи талабага индивидуал жадвал асосида ўқиига имкон яратади.

Талаба курсни тугатгандан сўнг сертификат ёки диплом одатдаги почта орқали талаба манзилига юборилади. Электрон нусха электрон почта орқали ёки тизимдан талабага жўннатилади.

Масофадан ўқитиши нархи

Курснинг тўлов миқдори таълим муассасаси томонидан белгиланади. Тингловчи қўйидаги қўшимча тўловларни ўз зиммасига олади:

- Компьютер ва Интернет учун харажатлар.
- Китоблар ва дастурий таъминот учун харажатлар.
- Ўқув модуллар учун тўловлар.

Баъзи масофадан ўқитиши курслари ўқув модуллар учун тўловларни курс нархига киритади.

Курс материалари билан ишилаш тартиби

Электрон таълимда курс материаллари қўйидагилардан ташкил топиши мумкин:

- Дарсликлар
- Модуллар
- Аудио ва видеоматериаллар
- Мультимедиа
- Тақдимотлар ва бошқалар.

Дарсликлар – курс ҳақида тўлиқ маълумот, мавзулар бўйича маълумотлар, саволлар, тестлар, адабиётлар ва ресурслар, шунингдек, қўшимча маълумотлар жамланган босма материал.

Модуллар – бирор мавзуга оид маълумотларни мужассамлаган материал. Модуль мавзу бўйича маълумотларни, савол, эслатмаларни ва ресурсларни ўз ичига олади.

Аудио ва видео материаллар – аудио материаллар кўпроқ тилларни ўрганишда қўлланилади. Шу билан бирга, маърузалар эши-тишда қулай. Видео материаллар турли мавзудаги материалларини баён қилишда амалий жиҳатдан қулай. Видео материаллар хорижий тилларни ўрганишда, янги технологиялар билан танишиш, бизнес жараёнларни ўрганиш учун қулай. Аудио ва видео материаллар фойдаланишга жуда қулай. Ҳозирги кунда телефон ёрдамида улар билан ихтиёрий жойда ишлаш мумкин.

Мультимедиа дарслик – бу ўқиши, эшитиш ва қўриш имконини берувчи дарсликдир. Мультимедиа ахборотни матн, расмлар, аудио ва видео тасвирлар орқали ифодалайди. «Мультимедиа» лотинча сўз бўлиб, катта ҳажмдаги ахборот маъносини англатади.

Тақдимотлар – матн, расм, аудио ва видео лавҳалардан ташкил топган слайдлар тўпламидир. У бирор бир мавзу, лойиҳа, технология ва бошқа маълумотларни намойиш этиш учун фойдаланилади. Тақдимотлар интерактив бўлиши мумкин. Улардан фойдаланиш жуда қулайдир.

Шу билан бирга, ресурслар, луғатлар, энциклопедиялар, гlosсарийлар ҳам курс материалларига киритилган бўлиши мумкин. Улардан ҳам фойдаланиш мавзу бўйича малакани мустаҳкамлайди.

Шундай қилиб, ўқиши тартиби билан танишдик. Энди масофавий курсларни қидириш зарурати туғилади. Қуйида баъзи он-лайн курслар рўйхатини келтирамиз. Кейинги параграфда эса электрон кутубхоналар билан танишамиз.

6.4. Электрон кутубхоналардан фойдаланиш тартиби

Ушбу бўлимда электрон кутубхона билан ишлаш учун зарур ва етарли маълумотлар келтирилади. У қўйидагиларни ўз ичига олади: электрон кутубхона нима, электрон кутубхона имкониятлари, электрон кутубхонада, ахборот қандай топилади, кутубхонага кириш тартиби ва хизматлари тавсифи, виртуал кутубхона хизматлари, хизмат учун буюртма бериш тартиби ҳақида сўз юритилади. Айрим электрон кутубхоналарнинг манзили ва тавсифи келтирилган.

Электрон кутубхона нима?

Электрон кутубхона реал мавжуд кутубхонанинг электрон аналогидир. Бошқача айтганда – бу маълумотларнинг ахборот базаси маҳсус компьютерларда рақамли форматда сақланади. Электрон кутубхона ҳақиқий кутубхонага қараганда, бир қанча афзалликларга ва имкониятларга эга. Унинг афзалликлари:

- Жой тежалади.
- Хизматлар қулайлиги ва кўплиги.
- Кулай ва тезкор қидирув тизимининг мавжудлиги.
- Чекланмаган ҳажмдаги ахборотдан ташкил топғанлиги, чунки у ички ва ташки (Интернет) маълумотлар базасини инобатта олади.
- Ахборотнинг сифатли тақдим этилиши, чунки у аудио, видео материаллар, компьютер анимацияси ва бошқаларни ўзида жамлаб олади.

Электрон кутубхона умуман қандай кўринишда бўлади?
Бу кутубхонанинг катта-кичиклигига қараб, ўзаро бир тармоққа уланган бир ёки бир неча компьютернинг хотириасида жойлашган маълумотларнинг ахборот базасидир. Уибу ахборот база маълумотлари, шунингдек, дискларда ва бошқа жамловчи қурилмаларда сақланиши мумкин.

Электрон кутубхона турли хил ахборотларни: китоблар, газеталар, журналлар, моноскриптылар, аудио, видео, расмлар галереяси, илмий мақола ва диссертациялар, янгиликларни ўзида жамлайди.

Электрон кутубхоналар ҳар хил номлар билан аталади:

- Electronic Library – Электрон кутубхона
- Digital Library – Рақамли кутубхона
- On-Line Library – On-Line кутубхона
- Virtual Library – Виртуал кутубхона

Виртуал кутубхона

Виртуал кутубхона қуйидаги имкониятларга эга:

- Ихтиёрий: матн, аудио, видео, график типдаги материалларнинг мавжудлиги.
- Аналитик ахборотнинг мавжудлиги.
- Каталогларнинг мавжудлиги.
- Ноёб китоб ва ишларни сақлаш мумкинлиги.
- Тез ва қулай қидирув тизимининг мавжудлиги.
- Ахборотнинг мавзуси, муаллифи ва мазмуни бўйича тезда топиш имконияти.
- Фойдали тавсиялар, йўриқномалар ва маслаҳатларнинг мавжудлиги.
- Маълумотларни тезда саралаш хизматининг мавжудлиги.
- Архивларнинг мавжудлиги.

Виртуал кутубхонадан фойдаланиш учун Интернетга боғланиб, кутубхона саҳифасини очиш етарли. Одатда, кутубхона бепул фойдаланиш мумкин бўлган каттагина маълумотларга эга. Кутубхонанинг қисқача тавсифи келтирилган бўлади, зарур ҳолларда, материалга буюртма бериш мумкин. Буюртма шакли кўрсатилади. Айрим ҳолларда, кутубхонанинг китобхони бўлишингиз учун аввал рўйхатдан ўтиб, унга аъзо бўлишингиз керак. Баъзи электрон кутубхоналарнинг манзиллари ва тавсифи қуйида келтирилади.

Виртуал кутубхона қидирув тизими ҳақида

Одатда, виртуал кутубхона каталоглар ва қидирув тизимига эга бўлади:

Мавзуу каталоги – маълумотлар мавзуу бўйича ажратилади, масалан, таълим, бизнес, спорт ва ҳоказо.

Алфавит каталоги – маълумотлар алифбо тартибида жойлаштирилади.

Қидирув тизими сўз ёки ибора орқали керакли ахборотни топиш имконини беради. Муаллифнинг номи ёки мавзуни кўрсатиш мумкин. Тўлиқ ахборот тезкор ва аниқ натижа беради.

Хизматлар ҳақида

Электрон кутубхонада турли хизматлар кўрсатилади. Кутубхона фойдаланувчиси ушбу хизматлардан 24 соат давомида фойдаланиш имкониятига эга. Электрон кутубхона қўйидаги хизматларни кўрсатади:

- Кутубхона ахборотлар жамғармасидаги маълумотлардан фойдаланиш.
- Қидирув тизими ёрдамида зарур маълумотларни тезда топшиш.
- Электрон кутубхона каталог тизимидан фойдаланиш.
- Кутубхона янги ахборотлари ҳақида хабарлар бериш.
- Кутубхона асосий фондидағи маълумотларга буюртма бериш.
- Маълумотларни тезроқ топишда маслаҳатлар ва ёрдам бериш.
- Мавзу бўйича маълумотни топиш, тўплаш ва саралаш бўйича буюртма олиш.
- Маълумотлар ёки ҳужжатлар нусхасини дискларга ёзиш.
- Мавзу бўйича тематик ахборотномалар бериш.
- Интерактив маслаҳат бериш ва ҳоказо.

Кутубхонада ресурсларнинг алифбо ва предмет каталоглари, бошқа кутубхоналар каталоги, давлат ҳужжатлари ҳақида маълумотлар, журнал, диссертациялар рўйхати ва ҳоказолар мавжуд.

Буюртма учун маҳсус ариза мавжуд бўлиб, унда сўров ҳақида маълумот тўлиқ кўрсатилиши мақсадга мувофиқ. Электрон кутубхона маслаҳатчилари билан он-лайнда муроқот қилиш мумкин. Уларга саволлар билан мурожаат этиш мумкин.

Ахборот маркази маълумотларга етакчилик қилиш ва янгилаб туриш, аудио ва видео материалларга тушган буюртмаларни баражиш билан шуғулланади.

Бирор китоб ёки хужжатга буюртма бериш учун ариза шаклидан фойдаланиш зарур. Агар буюртмада берилгандай адабиёт топилмаган ҳолларда кутубхона фойдали тавсиялар беради.

Масалан, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси он-лайн хизматидан кутубхона қайд рақами (ID) ёрдамида фойдаланиш мумкин. Зарур ҳолларда, кутубхонага ёрдам сўраб, сўров билан мурожаат этиш мумкин.

Кўйида мисол тариқасида, баъзи электрон кутубхоналар тавсифини келтирамиз.

<http://www.natlib.uz/> – Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси.

www.dDilib.uz – Ўзбекистон электрон илмий-техник кутубхонаси. Ушбу кутубхона китобхонларга электрон илмий-техник нашрларга, тарихий, аудит ва иқтисод, чет эл адабиётларига, энциклопедия ва лугатлардан фойдаланишга имкон беради.

www.vlib.org – WWW виртуал кутубхонаси

WWW виртуал кутубхонасида турли мавзуларга тегишли маълумотлар: қишлоқ хўёвалиги, иқтисод ва бизнес, компьютер технологиялари, алоқа, медиа ва журналистика, таълим, ҳуқуқ, фан ва бошқалар бор. Кутубхона ўз бўлимларига эга. Кутубхонада алифбо ва атама сўзлар бўйича қидирув тизими ишлайди.

6.5. Масофадан ўқиши курслари рўйхати

Кўйида баъзи масофавий таълим курслари рўйхатини келтирамиз:

<http://avloniyimtk.uz/> – Абдулла Авлоний номидаги Халқ Таълими Ходимларини Қайта Тайёрлаш ва Малакасини Ошириш Марказий Институтининг Масофадан ўқитишни ривожлантириш маркази 20дан ортиқ он-лайн курсларни жорий этган. Ушбу курслар ўқитувчилар томонидан унумли фойдаланилмоқда.

http://www.study-uzbektourism.uz/#ru/content/on_line/

«Ўзбектуризм» Республика илмий-ўқув маслаҳат маркази масофадан ўқитиш курслари.

мутахассисликлар бўйича масофадан ўқитишни амалга оширади: гид экскурсиячи, туристик корхона раҳбари. Ушбу курслар жадвали, материаллари ҳақида маълумот марказ саҳифасида келтирилган. Курс бўйича саволлар билан саҳифадаги манзил орқали мурожаат этиш мумкин. Расмда ушбу саҳифа кўриниши берилган.

<http://buhshkola.uz/> – «Норма» корхонаси масофадан ўқитиш тизими саҳифаси.

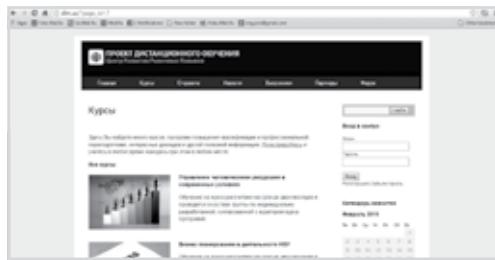
«Норма» корхонаси масофадан ўқитиш тизимида бир неча молия ва бухгалтерияга оид он-лайн курслар олиб борилади. Курслар масалан, «Бугалтерия ҳисобига кириш», «Бугалтерия ҳисоби асослари» курслари ўзбек тилида ҳам олиб борилади. Курс рўйхати курс ҳақидаги маълумот билан батафсил берилган бўлиб, у билан қўйидаги саҳифада танишиш мумкин.

Курслар амалиётчи ўқитувчилар томонидан олиб борилади. Курс нафақат корхонанинг ҳисоб-китобини юритишга қизиқсан шахсларга, балки корхона раҳбарларига,

“қаҷондир мен ҳам ўз бизнесимни очаман” деган тадбиркорларга ҳам фойдалидир. Маълумотлар мавзу мазмун-моҳияти жиҳатидан мураккаб бўлсада, улар содда шаклда баён этилган.

www.dlm.uz – Бозор иқтисодиёти малакасини ривожлантириш маркази масофадан ўқитиш тизими саҳифаси.

Бозор иқтисодиёти малакасини ривожлантириш маркази масофадан ўқитиш тизими 2012 йилда яратилди. Ушбу марказ тадбиркорлар учун таълим курсларини амалга оширади. Кўйидаги курслар масофадан ўқитилади: «Таълим хизматлари маркетинги», «Замонавий шароитда одам ресурслари бошқаруви» кабилардир. Ушбу курслар ҳақида маълумот кўйидаги саҳифада берилган.

Барча курслар рўйхати билан қўйидаги манзилда танишиш мумкин – http://dlm.uz/?page_id=7.

www.dl.uz – Масофадан ўқитиш таълимига бағишланган сайт. У Ўзбекистондаги масофадан ўқитишга бағишланган илк саҳифалардан бўлиб, унда масофавий таълим технологияси, муаллифлик ҳимояси, замонавий дарс каби он-лайн курслар мавжуд. Турли таълимига оид мавзулар бўйича курсларни кўшиш имконияти мавжуд. Мавзу танлаш ва форумдаги муҳокамаларда иштирок этиш мумкин.

www.wcd.vcu.edu - Virginia Commonwealth University (VCU)нинг online курслари.

Сайтдаги курслар рўйхати анчагина, масофавий таълимнинг фаол курслари яшил белги билан кўрсатилган. Улардан бაъзиларини келтирамиз:

- Adult Education
- Allied Health Professions
- Computer Technology
- Business
- Health Administration ва бошқалар

www.california.edu/UConline - University of California On-Line Courses. Қуидаги фанлар бүйича 400дан ортиқ On-Line курслар мавжуд:

- ***Business***
- ***Area, Ethnic and Cultural Studies***
- ***Science/Life Science***
- ***Computer and Information Science***
- ***Engineering-Related Technologies***
- ***Public Administration and Services ва бошқалар.***

<http://www.petersons.com/online-schools.aspx> – Peterson's OnlineSchools. Масофадан ўқитиш курсларининг энг йирик түпламидир. Унда он-лайн ўқиши тартиблари, он-лайн курсларни танлаш ва ўқиши бүйича батафсил тавсиялар берилади. Масофавий таълим курслари бүйича қидируг тизими мавжуд. Тест топшириш имкониятлари мавжуд.

6.6. Масофадан таълимни ташкил қилиш бүйича тавсиялар

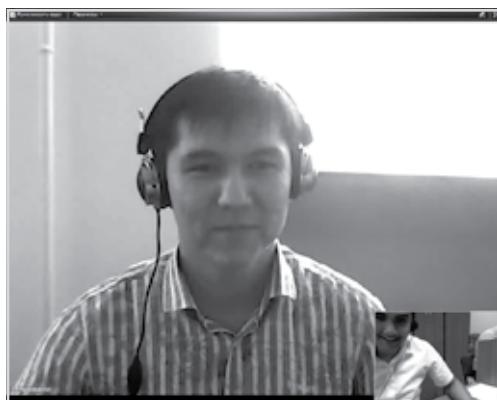
Ўқитиш бу турининг тарафдорлари кундан-кунга кўпайиб бормоқда. Бу бир томондан, давлат ташкилотлари, иккинчи томондан, хусусий сектордир. Йирик корпорациялар бу технологияга катта маблағ ажратмоқдалар. Маълумки, таълим ишлаб чиқаришнинг асосий омилларидан биридир. Илмий-техника тараққиёти жуда тез юксалмоқда. Янгидан-янги технологиилар пайдо бўлмоқда. Корхоналар иктисаднинг барқарорлиги ва тараққиёти учун янги технологииларни жорий этишга мажбур. Улар кадрларни қайта тайёрлашга ҳам етарлича эътибор бермоқдалар. Агар илгарилари ҳар 5 йилда бир марта қайта тайёргарликдан ўтиш етарли бўлган бўлса, бугунги кунда бу муддат сезиларли даражада қисқарди. Шунинг учун корхоналар ҳам масофадан таълимнинг ривожидан манфаатдордир.

Бу икки сектор жорий этиши вақтини тежаш, юқори сифатни сақлаб қолиш ва молиявий чеклаш шартларида кадрларни тайёрлаш ва ўқитиш самарадорлигини ошириш эҳтиёжига эга. Таълим мұассасалари мавжуд таълим имкониятларида янги даромад манбаларига муҳтождир, айни пайтда таълимнинг корпоратив университетлари таълим материаллари ва хизматлари (мультимедиа

курслар, күлланмалар, йўриқномалар ва буюртма асосидаги курслар, маслаҳатлар ва бошқалар) нинг катта бозорига киришлари лозим.

Ахборот ва билим тез ўзгарувчан бўлиб боряпти, шу сабабли ҳам доимо таълим олиш ва касбий маҳоратни ошириш долзарб бўлиб хисобланади. Рақобатбардош бўлиш учун ходимларнинг катта қисмини тезроқ ва илгариғига қараганда, тез-тез ўқитиш ва ма-лакасини ошириш кераклигини кўпчилик тушуниб қолди.

Масофавий ўқитишни мунтазам равища, ташкил этиш мумкин. Ходимлар гурухи бир пайтда ўқитилиши мақсадга мувофиқ. Бунда ходимлар ўқиши давомида иш фаолиятига оид тажрибала-рини оширадилар. Ўқитувчи раҳбарлигида ҳар хил сценарийлар учун ечимларни топадилар.

Одатдаги маъру-
зада тингловчи
пассив тинглов-
чиридан. Масофавий
 ўқитишда эса у
фаол тингловчи-
га айланади. Ҳар
 бир савол тинг-
ловчидан жавоб
 талаб қиласди.
 Тингловчи бир
 вақтнинг ўзида
 ҳам талаба, ҳам
 эксперт вазифа-
 сини бажаради.

Тингловчи аудитория эксперталардан иборат эканлигини хис этади ва улар билан ўзаро мулокотда бўлади. Агар тех-
нология етарли даражада мукаммаллаштирилса, масофавий таълим билимларни етказиб бериш жараёнини тубдан ўзгартириб юбориши мумкин. Хуллас, технология мосла-
шувчан бўлиши керак, ўзгаришларга таъсиран бўлиб, му-
каммаллашуви, хаridor ва бозорнинг талабларини хисобга
 олмоги даркор.

Ўзбекистонда масофавий таълимни жорий этиш республика фуқароларига ихтиёрий таълим муассасасида ўз хоҳишига кўра таълим олиш ва маълумотли бўлиш имконини беради. Бу ахбо-

ротлаштириш ва коммуникация соҳаларида тараққиётга, бутун дунёда интеграцион алоқаларнинг чуқурлашувига олиб келади.

Хозирги даврда Ўзбекистонда ахборот технологиялари жадал ривожланмоқда ва бу ўз аксини таълим тизимида ҳам топмоқда. Бугунги кунда “виртуал” сўзи воқеликка айланиб қолди. Виртуал кутубхоналар, электрон китоб ва каталоглар, виртуал дўкон ва савдо шахобчалари пайдо бўлмоқда.

Республикада масофавий таълимни ривожлантириш учун етарли шарт-шароитлар яратилган, мультимедиа ва видео-дарсликлар яратиш, видеоконференциялар уюштириш бўйича база яратилган ҳамда бир қатор лойиха ишлари олиб борилмоқда. Бунга давлат ва хусусий ташкилотларда қизиқиш катта.

Топшириқ:

Интернетдан тадбиркорлар учун маҳаллий масофадан ўқитиш курсларини топинг.

Курслар тавсифи ва ўқиши тартиби билан танишинг.

Сизни қизиқтирган курслар бўйича маълумот олиш учун курс администратори ёки раҳбарига сўров юборинг.

Адабиётлар

1. “Ўзбекистон Республикаси ахборот ресурсларини тайёрлаш ва уларни маълумотларни узатиш тармоқларида, шу жумладан, Интернетда тарқатилиши тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш тўғрисида”, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 137-сон, 1999 йил 26 март.
2. Указ Президента Республики Узбекистан "О дальнейшем развитии компьютеризации и внедрении информационно-коммуникационных технологий" (30 мая 2002 г. № УП-3080)
3. “Ахборотлаштириши тўғрисида”ги 2003 йил 11 декабрь 560-II-сон Ўзбекистон Республикаси Конуни.
4. “Давлат ва хўжалик бошқаруви, маҳаллий давлат ҳоқимияти органларининг ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда юридик ва жисмоний шахслар билан ўзаро ҳамкорлигини янада тақомиллаштириши чора-тадбирлари тўғрисида”, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 181-сон, 2007 йил 23 август.
5. “Интернет тармоғида Ўзбекистон Республикасининг Ҳукумат порталини янада ривожлантириши чора-тадбирлари тўғрисида”, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 259-сон, 2007 йил 17 декабрь.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 30-dekabrdagi "Interaktiv davlat xizmatlari ko'rsatishni hisobga olgan holda Internet tarmog'ida O'zbekiston Respublikasining Hukumat portalini faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toq'risida"gi 378-son qarori.
7. “Ўзбекистон Республикаси ахборот ресурсларини тайёрлаш ва уларни маълумотларни узатиш тармоқларида, шу жумладан, Интернетда тарқатилиши тартиби тўғрисида” низоми.
8. “Ўзбекистон Республикаси Ягона интерактив давлат хизматлари портали тўғрисида” низоми.
9. Тадбиркорлар учун компьютер. Компьютердан бизнесда қандай қилиб, унумли фойдаланиши мумкин. Кўлланма, – Тошкент, 2010.

10. Тадбиркорлар учун *Интернет. Кўлланма*, – Тошкент, 2012.
11. Нехаев С. А., Кривошеий Н. В. *Основные понятия прикладной интернетики*, Москва, 2001
12. Александр Сучков, Матруфа Азизова. *Қизиқарли факлар*. Бутун жаҳон ўргимчак тўри. *Интернет ва доменлар тарихидан*. – www.infocom.uz
13. Раҳмонқулова С. И. *Масофадан ўқитшии технологияси*. Тошкент 2001, 144 б., расмлар.
14. Раҳмонқулова С. И. *Таълимда ахборот коммуникацион технологиялар*. Ахборот ресурс маркази. *Кўлланма*. Тошкент 2008. 160 б.
15. Қосимов С. С. *Ахборот технологиялари*. Ўқув қўлланма. – Тошкент. Алоқачи, 2006, 370 бет.
16. Азиза Умарова. *Административная реформа для эффективного внедрения электронного правительства*. ПРООН, Презентация на ИКТ Саммит, 23 сентября, 2014.
17. Cyber. Gov. *E-Government for the people*. Huawei Technologies Co. , Ltd. 2013.
18. www.gov.uz
19. www.egoverment.uz
20. www.mygov.uz
21. <http://ict.gov.uz>
22. <http://lex.uz>
23. www.internetworldstats.com
24. <http://xushnudbek.uz/yagona-portal>
25. <http://www.active.uz/ru-uz/services/cloudserver>

Илова

1-илова. Лугат

А	
Абонент/Абонент/ Subscriber	Интернет хизматидан фойдаланувчи юридик ёки жисмоний шахс.
Авторизация/Авториза- ция/Authorization	Фойдаланувчига Интернет ёки маълумотларни кайта ишлаш тизимларидан фойдаланиш ваколати берилиши.
Адрес/Адрес/Address	Манзил, файлнинг компьютерда, тизимили курилмаларда, тармоқда ёки ихтиёрий маълумотлар манбасида жойини кўрсатувчи ягона код ёки рақам.
Б	
Бет/Страница/Page	Браузер ёрдамида очиш ва кўриш мумкин бўлган уникал манзилли хужжат. Одатда у матнли, графики, овозли, видео ва анимацияли, гиперкўрсаткичли маълумотларга эга бўлган хужжатdir.
Бизнес-ечим/Бизнес ре- шение/Businesssolutions	Фаолияти Интернет технологиялар (порталлар, Интернет-оммавий ахборот воситалари, электрон дўконлар, электрон аукционлар ва бошқалар)га асосланган тизим.
Бош саҳифа/Главная страница/Homepage	Браузер дастури саҳифани экранга чакирганда хосил бўладиган бош саҳифа. Одатда бош саҳифа дарвоза вазифасини бажаради.
В	
Веб-сайт/ Веб-сайт/Web site	Мазмун бўйича жамланган веб-саҳифалар мажмуи.
Видеоконференция/ Видеоконференция/ Videoconferencing	Узоқлашган гурӯхлараро йигилиш ва мунозараларни Интернетда тасвиirlар намойиши асосида ташкил этиш технологиясидир. Узатилаётган маълумотлар видеомаълумот, график, файл ва иловалардан ташкил этилиши мумкин. Бу технология конференция қатнашчиларига реал вактда эшитиш, кўриш ва хамкорлик қилиш имкониятларини яратади.

Г	
Гипермедиа/Гипермедиа/ Hypermedia	Гипермухит. Ихтиёрий турдаги маълумотларни бир-бирига боғлиқ бўлимлар шаклида тасвирилаш технологияси. Иловалар ёрдамида тармоқлараро маълумотларни ракамли тасвирилаш усул. Маълумотлар матн, график, овозли ёзув, мультимедиа, расм ёки бажариладиган ҳужжат шаклида кўрсатилиши мумкин.
Гиперкўрсатгич/Гиперсълка/Hypertext	Ҳужжатдаги матннинг бирор қисмига ёки бошқа ҳужжатга боғлиқликни кўрсатувчи илова.
Горизонтал портал/ Горизонтальный портал/ Horisontalportal	Горизонтал портал умумий характердаги турли хизматларни таклиф қилувчи вебсаҳифа.
Д	
Домен/Домен/Domain	Интернетда маълумотлар сахифаларда жойлашади. Ҳар бир сахифа ўз номига эга. У DNS (Domain Name Service) деб аталади. Қисқача домен маъносини англатади. Доменлар ёрдамида Интернетда файллар тизими тартиблаштирилади. Домен бир неча доменлардан ташкил топиши мумкин. Доменлар биринчи, иккинчи ва учинчи даражали бўлади.
И	
Ижтимоий тармоқлар/ социальные сети/ Social networks	Интернетнинг мuloқот қилиш учун имкониятидан биридир. Интернетда қизикиш ва дунёқарааш асосида одамларни топиш имконияти мавжуд. Тармоқ орқали улар билан мuloқот қилиш ва тажриба алмashiш мумкин.
Интернет-дўкон(растা)/ Интернет-дўкон/ Internet-shop	Етказиб беришни хисобга олган ҳолда, ҳаридорга (юридик шахс ёки жисмоний шахс) тўғридан-тўғри молни сотиш амалга ошириладиган Интернетдаги жой. Ҳаридорлар учун ахборот, буюртма қабул қилиш ва сотиш Интернет дўкон саҳифасида амалга оширилади.
Интернет хизмати/ Интернет сервис/ Internetservice	Интернет объектларига хизмат қилиш жараёни. Хизмат турли фойдаланувчиларга кўрсатилади. Энг кeng тарқалган хизматлар: маълумотларни саклаш ва узатиш, овозли ва электрон почта, конференция, видеосервис.

К	
Кўчма Интернет/ Мобильный Интернет/ MobileInternet	WAP протоколи асосида Интернетга симсиз уланиш технологияси.
Криптография/ Криптография/ Cryptography	Химоялаш, махфийлаш мақсадида маълумотлар шаклини ўзгартириши усули. Бу маълумотларни бошқалардан ҳимоя қилишининг мухим асосларидан биридир. Бу махфий маълумотлар билан ишловчи бошқарма, корхона ва компанияларга жуда зарурдир.
М	
Мазмун/Контент/Content	Сервердаги иктиёрий маълумотлар: матн, графика, мультимедиа, анимация. Саҳифалар гиперматнлар ёрдамида ташкил этилади.
Масофавий таълим/ Дистанционное образование/ Distance education	Бу масофавий ўқитиш усуллари кўлланган холда, кенг халқ оммасига кўрсатиладиган замонавий таълим хизматлари мажмусидир.
О	
Обуна янгиликлари/ Новостные рассылки/ Maillists	Интернетнинг хусусий протоколига эга бўлмаган электрон почта ёрдамида ишлайдиган энг оддий хизмат туридир. У барча обуначиларга хабарларни битта электрон манзил орқали узатади.
Он-лайн курс/ Он-лайн курс/ On Line course	Аниқ бир мавзудаги реал вактда доимо ишлаш мумкин бўлган Интернетдаги курс. Масофадан ўқитишнинг асосий қуай элементларидан биридир.
Он-лайн технология/ Он-лайн технология/ On line	Реал вактдаги доимий боғланиш. Ахборот фазодаги маълумотлар коммуникациясини амалга ошириш усули. Бунга чат, форум, аудио ва видеоконференция мисол бўла олади.
Офф-лайн технология/ Офф-лайн технология/ Off line	Маълумотларни қабул қилиш ва узатиш учун боғланиш усули. Бу коммуникациянинг асинхрон усулидир. Бунга обуна рўйхатлари, янгиликлар обунаси, электрон форумлар мисол бўла олади.

П	
Пароль/Пароль/Password	Тизимга кириш учун харф, белги ва рақамлардан изборат код.
Портал/Портал/Portal	Портал – бу дарвозадир. Баъзилар портални турли-туман маълумотларга эга бўлган сервер деб хисоблайдилар. Портал - бу фойдаланувчини қулаӣ усулда маълумотлар билан таъминловчи саҳифадир.
С	
Сервер/Сервер/Server	Тармоқни бошқариш вазифасини бажарувчи ҳамда маълумотларни олиш бўйича сўровларни мувофиқлаштирувчи компьютер.
Спам/Спам/Spam	Зарурати бўлмаган тижорат ва реклама аҳборотларидан ташкил топган хатлар.
Т	
Телетиббиёт/ Телетиббиёт/ Telemedicin	Тиббиёт соҳасида Интернет орқали тажриба алмашиш, консультация олиш ва бериш, даволаш имкониятидир.
Трейдер/Трейдер/ Троллинг/Троллинг/ Trolling	Троллинг – бу Интернетда мулоқот қилинishiга халакит бериш, яъни мулоқот қатнашчиларини чалғитувчи мақола ва ҳабарлар ёрдамида ўзаро низоларни яратишдан изборат. Ушбу мақолалар троллар деб аталади.
Ф	
Фойдаланувчи номи/ Имя пользователя/ User name	Фойдаланувчининг тизимда рўйхатга олинган номи.
Х	
Хост/Хост/Host	Турли ресурслар: модем, факс-модем, компьютер, саҳифаларга ва бошқаларга бош, раҳбар бўлган марказий компьютер (Сервер).
HTML (Hypertextmarkuplanguage)	WWW ва бошқа тармоқларда жойлаштириш учун гиперматнли ва кўрсаткичли хужжатларни яратишида ишлатиладиган тил.

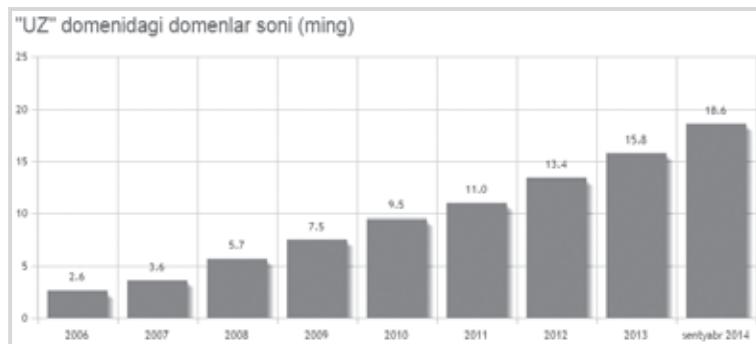
Ч	
Чат/Чат/Chat	Реал вактдаги муроқот. Бу атама интерактив конференцияларда ишлатилади.
Х	
Химояланганлик/ Безопасность/ Security	Ахборот ёки тизимнинг химояланганлиги. Ресурсларнинг ва тизимнинг ноқонуний фойдаланишини назорат қилувчи воситалар.
Э	
Электрон имзо/ Электронная подпись/ Electronic digital signature	Жисмоний шахс имзосининг символлар мажмую шакидаги криптографик ўзгартериш ёрдамида яратилган аналоги.
Электрон кутубхона/ Электронная библиотека/ e-library	Виртуал кутубхона реал мавжуд кутубхонанинг абстракт аналогидир. Бошқача айтганда – бу маълумотларнинг ахборот базаси бўлиб, у маҳсус курилмалар (дисклар, кичик картижлар ва бошқалар) да рақамли форматда сақланади. Унинг қуйидаги номлари мавжуд: виртуал кутубхона (virtuallibrary), рақамли кутубхона (digitallibrary), он-лайн кутубхона (on-linelibrary), электрон кутубхона (e-library).
Электрон манзил/ Электронная почта/ Electronic mail	Электрон хабарлар ёки ҳужжатларни фойдаланувчилар ўртасида узатиш технологияси.
Электрон тижорат/ Электронная коммерция/ Electronic commerce	Ахборот технологияси воситасида амалга ошириладиган бизнес модели.
Электрон эълонлар растаси/ Доска электронных объявлений/ Bulletin board system	Телеконференциянинг хусусий шакларидан бири. Ўнда одатда турли эълон ва маълумотлар ахборот бериш учун берилади.
Ю	
Юқори тезликда узатиш канали/ широкополосный канал/ broadband channel	Маълумотларни юқори тезликда узатишни таъминловчи жисмоний канал. Юқори тезликда узатиш каналлари коаксал кабеллар, радиоканаллар ва оптик каналлар асосида яратилади.

2-илова. Фойдали Веб-саҳифалар манзили ва изоҳи

Веб-ресурслар турлари кенгайиб ва кўпайиб бормоқда. Ҳар соннида уларнинг сони кўпайиб бормоқда. Бу саҳифалар турли туман аҳборотлар, билимлар, янгиликлар, тавсиялар ва бошқа қизиқарли маълумотларни ёритади.

Ўзбекистон Интернет ресурслари жадаллик билан бойиб бормоқда. Янги маълумотга бой саҳифалар яратилмоқда, мавжуд саҳифалар қизиқарли ва зарур маълумотлар билан бойитилмоқда.

UZINFOCOM маркази маълумотларига асосан Uz. доменларининг қайд қилиниши жадал равишда ўсиб бормоқда. Бугунги кунда уларнинг сони 18 мингдан ошди. Қуйидаги диаграммада буни кузатиш мумкин (www.uzinfocom.uz):

Қуйида тадбиркорлар учун фойдали ва қизиқарли бўлган саҳифалар рўйхати ва қисқача тавсифини келтирамиз.

- www.gov.uz – Ўзбекистон Республикаси ҳукумати расмий портали.

Унда фуқаролар, тадбиркорлар ва сармоядорлар, чет эл фуқаролари учун зарур бўлган янгиликлар, таълим, иқтисод, жамият, маданият ва туризмга оид ҳамда бошқа зарур маълумотлар батафсил келтирилган. Порталда давлат ҳокимияти,

давлат органлари ва давлат хизматлари хақида маълумот олиш хамда уларга мурожаат этиш мумкин. Порталда маълумотлар доимий равишда янгиланиб туради.

Зарур ҳолда, порталга савол билан мурожаат этиш мумкин. Портал ягона интерактив хизмати фойдаланувчилари сони кундан-кунга кўпайиб бормоқда. Интерактив хизмат реестри батафсил рўйхати порталда келтирилган. Савол билан мурожаат этиш учун қайта алоқа хизматидан фойдаланиш зарур.

- **www.my.gov.uz** – Ягона интерактив давлат хизматлари портalinинг мақсади фуқароларга интерактив давлат хизматларини кўрсатишидир. Ягона портал замонавий технология ёрдамида фойдаланувчининг интерактив давлат хизматларидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш учун мўлжалланган.

- **www.ccitt.uz** – Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги сахифаси. Унда алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация технологияларига оид янгиликлар, қонун ва

хужжатлар, нашрлар ва давлат дастурлари хақида батафсил маълумот келтирилган. Вазирлик фаолиятига оид тўла маълумот келтирилади. Шу жумладан, лойиҳалар, ахборот технологиялари, почта хизмати, электрон хукумат, халқаро алоқалар, он-лайн хизматлар ва АКТга оид охириги кўрсаткичлар келтирилган. Фуқаролар учун саволлар билан офф-лайнда ва он-лайнда мурожаат қилиш имкониятлари мавжуд.

- **www.uztelecom.uz** – Ўзбекистон Миллий оператори расмий веб-саҳифаси. Унда компанияяга, унинг хизматларига оид маълумотлар батафсил келтирилади. Интерактив боғланиш хизмати мавжуд.

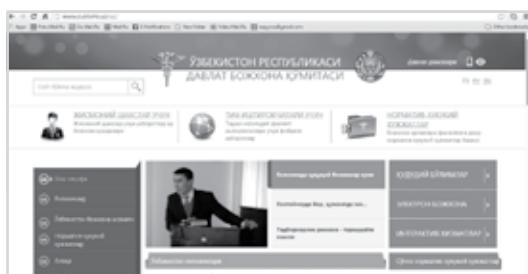
- www.mtrk.uz - Ўзбекистон Миллий Телерадиокомпанияси веб-саҳифаси.

Унда дастурлар мазмуни, янгиликлар ва кўрсатувла р ҳақида тўла маълумотлар билан танишиш мумкин. Кўрсатувларни ва радиоэшиттиришларниг он-лайн намойиши мавжуд. Видеоархивда янгиликлар ва баъзи кўрсатувлар архиви келтирилади. Зарур видеони рўйхатдан топиб, уни кўриш ёки намойиш эттириш мумкин.

- www.soliq.uz - Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси саҳифаси. Юридик ва жисмоний шахслар учун солиқ бўйича маълумотлар жойлашган. Сайтда қўмита фаолияти ҳақида, меъёрий ҳужжатлар тўплами, янгиликлар, тавсиялар ва маслаҳатлар мавжуд. Бухгалтерия курслари рўйхати ва ўқиши жадваллари келтирилган. Савол ва сўровлар бўйича он-лайн мурожаат қилиш хизмати мавжуд.

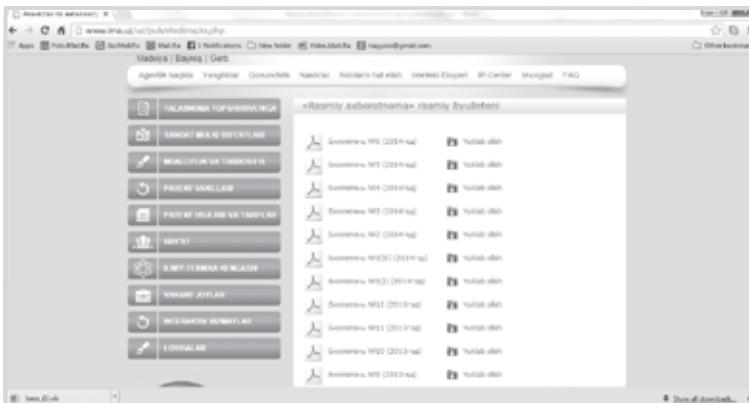
- www.customs.uz - Ўзбекистон Республикаси Давлат Божхона қўмитаси саҳифаси.

Унда фуқаролар учун ва ташқи иқтисодий фаолият иштирокчилари учун янгиликлар, фойдали ахборотлар, норматив-хуқуқий

хужжатлар, медиатека ва фойдали ресурслар келтирилди. Ташқи иқтисодий фаолият иштирокчилари ва жисмоний шахслар божхона органлари фаолиятига доир саволлар билан саҳифа ёки форум орқали мурожаат этиши мумкин.

- **www.stat.uz** – Статистика бўйича давлат қўмитаси сахифаси. Унда иқтисодий ва ижтимоий ривожланишга оид статистик маълумотлар келтирилади. Нашрлар каталогида умумий статистик маълумот ва турли соҳалар (саноат, қишлоқ хўялиги ва бошқалар) бўйича статистик маълумотлар билан танишиш мумкин. Куйида нашрлар рўйхати билан танишиш мумкин.
 - **www.uzgeolcom.uz** – Давлат геология ва минерал ресурслар қўмитаси сахифаси. Сахифада кўмита фаолияти ҳақида, мельёрий ҳужжатлар тўпламлари, янгиликлар билан танишиш мумкин. Савол-жавоблар майдонида савол билан мурожаатлар ва уларга жавоблар келтирилади. Форум орқали саволлар билан мурожаат этиш хизмати мавжуд.
 - **www.ima.uz** – Ўзбекистон Республикаси интеллектуал мулк агентлиги сахифаси. Унда муаллифлик ва патентликка оид янгиликлар, ҳужжатлар ва бюллетенлар келтирилади. Экспертга савол билан мурожаат этиш мумкин. Нашрлар бўлимида “Расмий ахборотнома”, “Интеллектуал –Инфо” журнали, йиллик хисобот ва кўрсаткичлар билан танишиш мумкин.

- www.edu.uz - Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта маҳсус таълим вазирлигининг расмий веб-сайти. Саҳифада олий ва ўрта маҳсус таълим муассасалари ҳақида, абитуриентлар учун фойдали тавсия ва маълумотлар келтирилади. Ўқитувчилар учун методик тавсия, йўриқнома

ва грантлар ҳақидағи маълумотлар мавжуд. Вазирлик фаолиятига, таълимга оид ҳужжатлар, медиатека мавжуд. Мурожаат учун интерактив хизматдан фойдаланиш мумкин.

- www.uzedu.uz – Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг расмий веб-сайти. Саҳифада вазирликнинг раҳбарияти, марказий ва ҳудудий аппарати, ҳудудий бўлимлари, янгиликлар, лойиха ва танловлар ҳақида маълумотлар келтирилади. Саҳифада умумий ўрта таълим мактаблари учун фанлар ва синфлар кесимида электрон дарсликлар, мультимедиали таълим ресурслари, видеодарслар, такомиллаштирилган давлат таълим стандартлари, режалари ва услубий тавсияномалар ва бошқа маълумотлар жойлаштирилган. Вазирлик фаолиятига оид, таълимга оид ҳужжатлар, медиатека мавжуд. Мурожаат учун интерактив хизматдан фойдаланиш мумкин.

- <http://www.ntmd.uz> – Ўзбекистон Республикаси илмий-техникавий ва тиббиёт ҳужжатлари марказий давлат архиви сахифаси. Унда архив тарихи, янгиликлари, қонунчиликка оид маълумотлар келтирилади. Архив фонди маълумотлари тавсифи келтирилади. Ушбу мазмун билан қўйида танишиш мумкин:

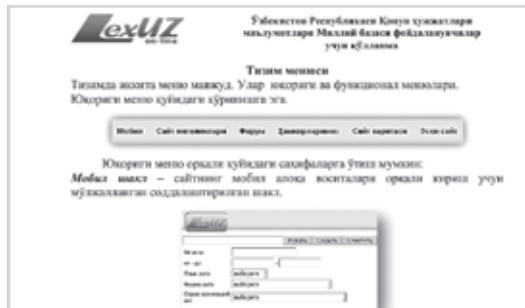

Архивга саволлар билан мурожаат этиш мумкин. Бунинг учун он-лайн қабулхона хизматидан фойдаланиши мумкин.

- www.cer.uz – Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий тадқиқотлар Маркази саҳифаси. Марказ фаолиятига ва хизматларга оид маълумот, янгиликлар, кутубхона ва журнал архивлари мавжуд. Мурожаат учун интерактив хизматдан фойдаланиш мумкин.
 - www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирли-

қонуллари, кодекслари, фармонлар ва қарорлар омборидир. Унда қидирув тизими мавжуд бўлиб, маълумотларни тоифа-сига асосан ёки номига асосан топиш мумкин.

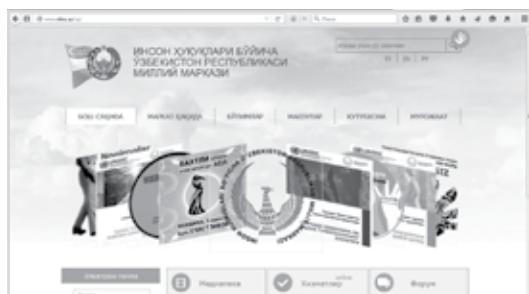

Саҳифада маълумотлар мунтазам равишида, янгиланиб туради ва ундан деярли барча корхона фойдаланади. Савол билан мурожаат этиш мумкин. Янгиликлар,

маълумотномалар ва нашрлар келтирилади. Саҳифанинг вазифаси аҳолининг ҳуқуқий маданияти даражасини кўтариш, қонунчилик ҳужжатларидан юридик ва жисмоний шахсларнинг кенг фойдаланиш имкониятини таъминлаш, жамиятни ҳуқуқий ахборотлаштириш тизимини такомиллаштиришдан иборатdir. Ҳужжатлардан фойдаланиш учун рўйхатдан ўтиш мажбурий эмас. Рўйхатдан ўтиш тизимдаги қўшимча (норматив ҳужжатнинг ўзгаришларини кўриш, ҳужжатларни кенгайтирилган параметрлари бўйича излаш, электрон почта орқали қонунчиликдаги янгиликлар ҳақида хабар олиш каби) имкониятларидан фойдаланиш учун зарур. Тизим фойдаланувчилари учун қўлланма мавжуд.

- www.uzscience.uz – Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги фан ва технологияларни ривожлантиришни мувофиқлаштириш қўмитаси саҳифаси. Саҳифада қўмита фаолияти, тадқиқотлари, норматив ҳужжатлари, тадбирлари ҳақида тўла маълумот олиш мумкин. Мурожаат билан интерактив хизмат имкониятидан фойдаланиш мумкин.

- www.nhrc.uz – Сайт Ўзбекистоннинг инсон ҳуқуқлари соҳасидаги давлат сиёсати, инсон ҳуқуқларига оид дунё янгиликлари, мамлакатимизда амалгаоширилаётган суд-ҳуқуқ ислоҳотлари ҳақида кенг жамоатчиликни

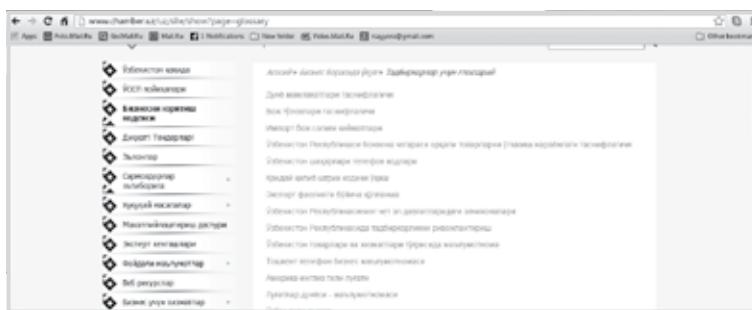
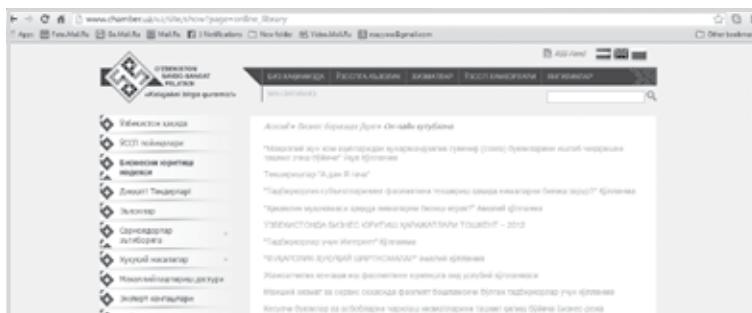
хабардор қилиш, тарғибот-ташвиқот ишларини олиб бориша асосий восита вазифасини бажаради. Сайтдан Миллий марказ муассислигига чоп этиладиган журналлар ва уларнинг мундарижалари ҳақида маълумот олиш имконияти мавжуд. Шунингдек, масофадан туриб, Ахборот-ресурс марказида мавжуд нашрлар ва адабиётлар каталоги билан танишиш мумкин. Бундан ташқари, фото, аудио ва видео форматдаги маълумотларни қамраб олувчи медиатека бўлими ҳам мавжуд.

- www.chamber.uz – Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат

эътибори учун маълумотлар батафсил келтирилади.

Саҳифада тадбиркорлар учун глоссарий, он-лайн кутубхона, палата бизнес борасида ўқув курслар рўйхати ва фойдали маълумотлар ва веб-ресурслар келтирилади. Он-лайн кутубхонада тадбиркорликка оид палата қўлланма ва тавсиялари жойлаштирилган. Уларнинг рўйхати билан қўйида танишиш мумкин:

Тадбиркорлар учун глоссарийда тадбиркорлар фаолиятида зарур бўлган атама ва терминлар изоҳи жойлаштирилган.

Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси ҳудудий бошқармалари ҳақида маълумотларни саҳифадан олиш мумкин. Шу билан бирга, саҳифада саволлар билан мурожаат этиш ва янгиликларга обуна бўлиш мумкин. Инфокиоск, виртуал офис ва ягона ойна хизматларидан фойдаланиш имкониятлари мавжуд.

- www.businessinfo.uz – «Ўзбекистон Бизнес Форуми» лойиҳаси саҳифаси. Унда тадбиркорлар фаолияти учун зарур маълумотлар жамланган. Тадбиркорлар савол билан мурожаат қилиш имконияти мавжуд.
- www.ipay.uz – Урау тизими саҳифаси. У Ўзбекистон Савдо-саноат Палатаси мутахассислари томонидан яратилган. Ушбу тизим мобил телефон ёрдамида СМС юбориш орқали тўловни амалга оширишга имкон беради. Ушбу хизмат ёрдамида тўловларни амалга ошириш мумкин.
- <http://mikrokreditbank.uz> – Юридик ва жисмоний шахсларга хизмат кўрсатувчи Микрокредитбанк акциядорлик-тижорат банки саҳифаси.
- www.uza.uz – Ўзбекистон Миллий Ахборот Агентлиги саҳифаси. Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги давлат расмий ахборот манбаи ва мамлакатдаги етакчи ахборот агентлиги дидир. ЎзА Республика давлат органдари фаолияти ва мамлакатдаги муҳим ижтимоий-сиёсий воқеаларни тўлалигича ёритиб боради. Унда турли мавзудаги маълумотлар ва ахборот агентликлари ҳақидаги

маълумотларни, жамият, иқтисодиёт, фан, маданият, спорт ва туризмга оид янгиликларни олиш мумкин.

Маълумотлар ўзбек, рус, инглиз, француз, немис, испан, араб ва хитой тилларида берилади. Саҳифа янгиликларига обуна бўлиш мумкин. Бунинг учун обуна хизматидан фойдаланиб, ҳосил бўлган саҳифада зарур майдонларни киритиб, маълумотни жўнатиш зарур.

- www.infocom.uz – infoCOM.UZ ахборот-таҳлилий журналинг электрон версияси. Унда АКТ ривожланишига оид интервьюлар, янгиликлар, шарҳ ва фикрлар, лойиҳалар ва турли тадбирлар ҳақида маълумот ёритилади.

Архивы журнала

- 2014 (1298)
- 2013 (1226)
- 2012 (1082)
- 2011 (1120)
- 2010 (1285)
- 2009 (1032)
- 2008 (908)
- 2007 (875)
- 2006 (894)
- 2005 (447)
- 2004 (296)
- 2003 (205)
- 2002 (81)

Журнал «Камит»
Архивы InfoCOM.UZ в PDF

Журналнинг электрон версиялари архиви мавжуд. Улардан фойдаланиш мумкин. Янгиликларга обуна бўлиш мумкин.

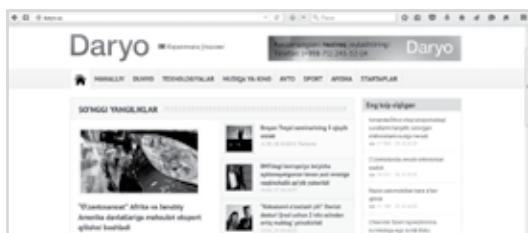
- www.uzreport.com – Ахборот таҳлилий портали. Ўзбекистон ва чет эл янгиликлари ва хабарлари келтирилади. Тендорлар, вакансиялар ҳақидағи ва ҳоказо маълумотлар билан танишиш мумкин. Янгиликларга обуна бўлиш мумкин.
-

- <http://kun.uz> – Кун интернет-нашри. Kun интернет-нашри 2012 йил январь ойида иш бошлаган.

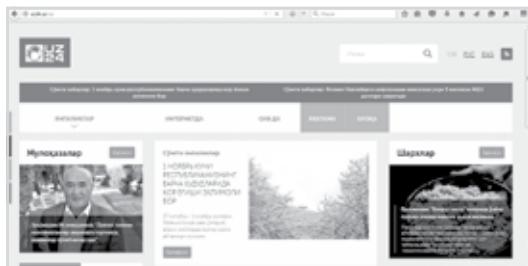
ҳақида тезкор, аниқ ва холис ахборот беришни мақсад қилиб қўйган. Янгиликлар архиви мавжуд.

- www.daryo.uz – «Дарё» – бу жаҳонда ва Ўзбекистонда содир бўлаётган сўнгги янгиликларни фойдаланувчиларга содда ва тушунарли тилда хамда тезкор етказиб беришига мўлжалланган интернет-

нашрdir. Унда Ўзбекистон ва жаҳонда содир бўлаётган энг муҳим воқеа-ҳодисалар ҳақида маълумотлар келтирилади. Унда ёшлар учун қизиқарли бўлган жаҳон ва маҳаллий янгиликлар, мобил қурилмалар ва бошқа турдаги қурилмалар, шоу-бизнес олами, авто ва спорт янгиликлари берилади. Сайтда “кун тарихи” ва “биласизми?” номли хизматлар мавжуд. Янгиликлар архиви мавжуд.

- www.uz24.uz – Ўзбекистонда содир бўлаётган сўнгги янгиликларни ёритувчи интернет-нашрdir. Унда энг сўнгги жамиятдаги, сиёсат, иқтисод, маданият ва спорт ҳамда технологиялар соҳасидаги ян-

гиликлар ва тадбирлар ҳақидаги маълумотлар ёритилади. Ахборот видео ва радиолавҳалари ҳам мавжуд. Уларнинг архиви саҳифада жамланган.

- **www.12news.uz** – 12news.uz хабар агентлиги Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маданий ва спорт ҳаётини ёритиб боради. Агентлик ходимлари мамлакатимиз ҳаётида рўй беравтган барча воқеалардан сайт ўқувчиларини хабардор қиласиди. Янгиликлар архиви ва қидирув тизими хизмати мавжуд.
 - **<http://anhor.uz>** - Anhor.uz – бу Ўзбекистонда содир бўлаётган сўнгги янгиликларни ёритувчи интернет-нашрдир. Унда Ўзбекистонда содир бўлаётган янгиликлар, тадбирлар, технологиялар келтирилади. Сахифада муаллифларнинг аналитик шарҳлари ва фотопортажлари билан танишиш мумкин. Муаллифлар рўйхати келтирилади.
 - **www.eduportal.uz** – Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги Ахборот таълим портали саҳифаси. Унда фанлар бўйича электрон ахборот-таълим ресурслар, виртуал лабораторијалар, мультимедиа маҳсулотлар, видео-дарслар, электрон кутубхона, веб-мактаб ва веб-боғча хизматлари мавжуд. Сахифада дарсликларнинг электрон версияси жойлаштирилган, уларнинг нусхасини кўчириб, фойдаланиш мумкин. Куйидаги дарчада уларнинг рўйхати билан танишиш мумкин:

- <http://multimedia.uz> – Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги мультимедиа маркази. Унда марказ фаолияти ҳақидаги маълумотлар, мультимедиа маҳсулотлари, китоблар ва қўлланмалар жамғармаси мавжуд. Сайтдаги таълим ресурслари очиқ ҳолда жойлаштирилган бўлиб, улардан Интернет орқали фойдаланиш ва кўчириб олиш имкониятлари яратилган. Ахборот-коммуникация технологияларига оид ва бошқа янгиликлар билан мазкур сайтда танишиш мумкин. Сахифада мультимедиа студия хизмати ҳақида батафсил маълумот келтирилади.
- <http://www.avloniy.uz> – Авлоний номидаги Халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш Марказий институти сахифаси. Сайтда институт тарихи, фаолияти, малака ошириш курслари ҳақида маълумотлар жамланган. Янгиликлар мунтазам равишда келтирилади. Сахифада масофадан ўқиши курслари – виртуал курслар рўйхати келтирилади. Институт Ахборот Маркази, унинг хизматлари, электрон ва виртуал кутубхонаси ҳақида батафсил маълумот берилади. Электрон кутубхона мазмуни билан танишиш мумкин. Электрон кутубхона янги ресурслар билан мунтазам равишда бойитилади.

- <http://www.rtm.uz> – Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги Республика Таълим Маркази сахифаси. Сайтда янгиликлар, бошлангич таълим учун тавсиялар, давлат таълим дастурлари ва тажриба синов дастурлари келтирилади. Интерактив хизмат ёрдамида савол билан Республика таълим Марказига мурожаат этиш мумкин.

- www.ziyonet.uz – Ижтимоий таълим ахборот тармоғи. У ўзида мактаблар, коллежлар, институт ва университетлар ҳамда ташкилотлар учун фойдали ахборот ресурсларини мужассамлаштиради. Саҳифа электрон кутубхонасидан он-лайнда фойдаланиш ва шахсий ресурсларни киритиш мумкин.

мактаблар, коллежлар, институт ва университетлар ҳамда ташкилотлар учун фойдали ахборот ресурсларини мужассамлаштиради. Саҳифа электрон кутубхонасидан

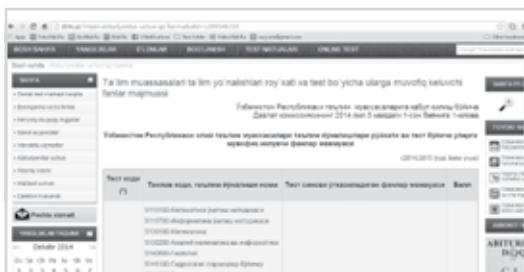
он-лайнда фойдаланиш ва шахсий ресурсларни киритиш мумкин.

- www.marifat.uz – “Маърифат” газетасининг электрон нусхаси. Саҳифада янгиликлар, маъмур ихъожжатлар, таълим, спорт, маданият, лойиҳаларга оид маълумотлар ёритилади.

Саҳифада янгиликлар, маъмур ихъожжатлар, таълим, спорт, маданият, лойиҳаларга оид маълумотлар ёритилади.

- www.dtm.uz – Давлат тест маркази саҳифаси. Унда абитуриентлар учун фойдали бўлган маълумотлар ва тавсиялар келтирилади. Абитуриентлар тест мисоллари ёрдамида ўзини текшириши мумкин.

Унда абитуриентлар учун фойдали бўлган маълумотлар ва тавсиялар келтирилади. Абитуриентлар тест мисоллари ёрдамида ўзини текшириши мумкин.

- www.natlib.uz – Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси саҳифаси. Саҳифада кутубхона ҳақида, китобхонлар учун маълумотлар, тадбирлар ҳақида, мута-

хассислар учун маълумотлар ва фойдали ресурслар мавжуд. Фойдали ресурслар қуидаги маълумотларни ўз ичига олади: ISBN, ISSN, диссертациялар рўйхати, мультимедиа маълумотлар рўйхати, чет эл электрон ресурслари ва электрон ресурслар.

Саҳифада кутубхона мультимедиа маҳсулотлари рўйхати келтирилади, унда видео ва аудио файллар тўплами жамланган. Рўйхатдаги материаллар нусхасини олиш мумкин.

Саҳифада китобхонлар мурожаати учун интерактив ва форум хизматларидан фойдаланиш мумкин. Китобхон ID-картаси рақами ёрдамида кутубхона он-лайн хизматидан фойдаланиши мумкин. Шу билан бирга, маълумотларни электрон етказиб бериш хизмати ҳам мавжуд. Ундан фойдаланиш тартиби келтирилган.

- <http://infolib.uz> – Республика ахборот-кутубхона маркази саҳифаси. Унда марказ фаолияти, норматив хужжатлар, лойиҳа ва тадбирлар, хизматларга оид маълумотлар келтирилади. Саҳифада кутубхонанинг халқаро ҳамкорлик фаолияти билан танишиш мумкин. Кутубхона ВИНТИ, «Электрон архив» корпорацияси, ГПНТБ, Россия Миллий кутубхонаси билан ҳамкорлик қиласи. Саволлар билан мурожаат учун интерактив хизмат мавжуд.

- <http://kutubxona.uz> – Kutubxona.uz журнали саҳифаси. Саҳифада журнал янгиликлари, эълонлар, муаллифлар учун маълумот ва журнал архивлари жойлаштирилган.
- <http://ebiblioteka.uz> – Республика Илмий Педагогик кутубхона веб-саҳифаси. Унда янгиликлар, кутубхона фаолияти ва фонди, тадбирлар ва фойдали ресурслар ҳақида маълумотлар келтирилади. Кутубхонада таълим соҳаси мутахассислари, илмий изланувчилар ва талабалар учун, ўқитувчилар ва ота-оналар учун фойдали маълумотлар мавжуд. Кутубхонага савол ва сўровлар билан мурожаат этиш мумкин.
- www.kitob.uz – Республика болалар кутубхонаси саҳифаси. Кичик ёшдаги болалар учун китоблар, дарсликлар, эртак ва ҳикоялар, ривоятлар ва ҳикматлар саҳифада жамланган. Ота-оналар учун қўлланмалар ва тавсиялар мавжуд.
- www.literature.uz – Ўзбекистон адабиётига бағишлиланган саҳифадир. Унда шоирлар ва ёзувчилар ҳақида ва уларнинг асарларидан мисоллар келтирилган.
- <http://fmc.uz> – Ўзбекистон бухгалтерлари ва тадбиркорлари учун саҳифа. Унда бухгалтерия ҳисботлари, солиқ ва тадбиркорликка оид маълумотлар мавжуд ва уларда форумда муҳоками қилинади. Саволлар билан мурожаат этиш хизмати мавжуд.

- <http://kamolot.uz> – «Камолот» ЁИХ портали. Унда ёшлар учун янгиликлар, грант, танлов ва лойиҳалар ҳақида, кутубхона, статистика маълумотлари берилади.

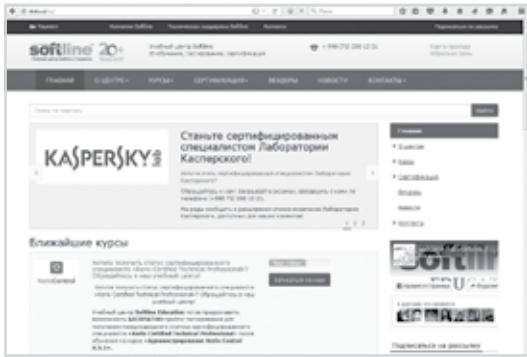
- <http://mtpeu.uz> – «Бошқарув Кадрларни тайёrlаш» дастури сахифаси. Ушбу дастур Ўзбекистон кичик ва ўрта бизнес корхоналари раҳбарларининг салоҳиятни мустаҳкамлаш, корхоналарнинг унумдорлигини ошириш ва янги иш ўринларини яратишга қаратилган. Дастур Европа Иттифоқи томонидан молияштирилади.
- www.edunet.uz – Мактаблараро Ресурс маркази сахифаси. Унда мактаб ўқитувчилари учун фойдали бўлган турли фанлардан ўқув ва методик кўлланмаларни топиш мумкин. Сахифа форумида мунтазам равишда, ўқитувчилар ҳамкаслари билан ўқув жараёнида АКТ имкониятларидан фойдаланиш малакаси билан тажриба алмашадилар.
- <http://uz-translations.uz> – Uz-Translations Ўзнетнинг биринчи тил бўйича сахифасидир. Унда турли тилларга оид ўқув мате-

риаллари, лугатлар, дастурлар, аудио ва видео курслар жамланган. Тилни ўрганиш бўйича он-лайн курслар рўйхати келтирилади.

- **www.kultura.uz** – Маданият олами янгиликлари ва Ўзбекистон маданияти ҳақида маълумотлар, театр, кино ва кўргазмалар тақдимотлари ҳақида хабарлар ва янгиликлар берилади.
- **www.zamondosh.uz** – Ўзбекистон маданияти, спорти, санъати, миллий анъана ҳамда урф-одатларига оид янгиликлар, қизиқарли мақолалар келтирилади.
- **www.bepro.uz** – BePro маркази Ўзбекистон АКТ бозорида 9 йилдан бўён фаолият кўрсатиб келмоқда. Марказ 2013 йилгача “Ёш дастурчиларни тайёрлаш ва қўллаб-қувватлаш маркази” деб аталган. Марказ АКТ соҳаси мутахассисларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш бўйича семинар ва тренинглар олиб боради.
- **www.micros.uz/learning** – «UCD MICROS» 1997 йилдан бўён АКТ бўйича тренингларни олиб боради. Марказ Microsoft нинг таълим бўйича ҳамкори бўлиб хисобланади. Марказ АКТ соҳаси мутахассисларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш бўйича тренинглар олиб боради.

- **www.sledu.uz** – Softline Education ўқув маркази саҳифаси. Саҳифада АКТ бўйича халқаро ва маҳаллий курслар тавсифи, янгиликлар, сертификацияга оид маълумотлар билан танишиш мумкин. Курсларга он-лайн ариза юбориш имконияти мавжуд. Шу билан бирга, курслар бўйича малакали менежерлар маслаҳатлари ва тавсияларини олиш

нинглари – Softline Educationдан самарадорлик тренингларини жорий этди ва олиб бормоқда.

- www.uff.uz – Футбол янгиликлари, ахборотлари ва ўйинлари ҳақидаги маълумотларга бағишиланган саҳифа.
- <http://museum.kr.uz> – Қорақалпоғистон давлат санъат музейи саҳифаси. Унда янгиликлар, музей ҳақида, музей фонди ҳақида маълумотлар келтирилади. Музей фондида археологияга оид ва ҳалқ амалий санъатига оид экспонатлар ҳақида батафсил маълумот берилади. Музейга санъатни сурʼондай оид экспонатлар келтирилган.

Биринчидан музей ҳақида маълумотларга бағишиланган саҳифа. Унда янгиликлар, музей ҳақида, музей фонди ҳақида маълумотлар келтирилади. Музей фондида археологияга оид ва ҳалқ амалий санъатига оид экспонатлар ҳақида батафсил маълумот берилади. Музейга санъатни сурʼондай оид экспонатлар келтирилган.

мумкин. Марказ корпоратив таълим соҳасидаги етакчилардан биридир. Марказда Pearson тестларини топшириш мумкин. Марказ Ўзбекистонда «Customer Immersion Experience» тре-

**ТАДБИРКОРЛАР УЧУН ОН-ЛАЙН
ИНТЕРАКТИВ ХИЗМАТЛАР**

*Интернетнинг виртуал имкониятларидан бизнессда қандай қилиб,
унумли фойдаланиш мүмкин*

Кўлланма

Муҳаррир: Д. Маджидова

Дизайнер ва компьютерда саҳифаловчи: Д. Титаренко

Босишга рухсат этилди. 2016 йил 5 январь. Ҳажми 11 б.т.

Офсет босма усулида. Адади 1000 дона,
буортма №1

infoCOM.UZ МЧЖ нашриёти
Тошкент шахри, Ал Фарғоний кўчаси, 19

«Картография» ДИИЧҚда чоп этилди

Тадбиркорлар учун он-лайн интерактив хизматлар

*Интернетнинг виртуал имкониятларидан
бизнесда қандай қилиб, унумли фойдаланиш мумкин*

- *Интернет технологиялари ҳақида нималарни билиш зарур?*
- *Интернетда ахборот таъминоти ва хавфсизлиги*
- *Интернетда тез мулоқот қилиш турлари ва улардан
фойдаланиш тартиблари*
- *Интернетда бизнесни юритиши ва ривожлантириши тартиби*
- *Электрон ҳукумат имкониятларидан унумли фойдаланиш*
- *Электрон таълим*

Европа Иттифоқининг
Ўзбекистондаги Делегацияси
Ўзбекистон Республикаси,
Тошкент шахри, 100084,
Амир Темур шоҳ, кўчаси, 107Б.
Тел: (+998-71) 120-16-01/02/03/04/05
Факс: (+998-71) 120-16-08
E-mail: delegation-uzbekistan@eeas.europa.eu
[http://eeas.europa.eu/delegations/
uzbekistan/index_ru.htm](http://eeas.europa.eu/delegations/uzbekistan/index_ru.htm)

Ўзбекистон Республикаси
Савдо-саноат палатаси
Ўзбекистон Республикаси,
Тошкент шахри, 100047
Амир Темур шоҳ, кўчаси, 4
Телефон: (+998-71) 150-60-06
Факс: (+998-71) 232-09-03
E-mail: info@chamber.uz
Web: www.chamber.uz

БМТ Таракқиёт Дастурининг
Ўзбекистондаги ваколатхонаси
Ўзбекистон Республикаси,
Тошкент шахри, 100015,
Миробод кўчаси, 41/3
Телефон: (+998-71) 120-34-50
Факс: (+998-71) 120-34-85
E-mail: registry.uz@undp.org
Web: www.uz.undp.org

ISBN-978-9943-392-14-4

9 789943 392144